

The Project Gutenberg eBook of Ànimes atüides, by Josep Roig i Raventós

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Ànimes atüides

Author: Josep Roig i Raventós

Release date: December 28, 2005 [EBook #17410]

Language: Catalan

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ÀNIMES ATUÏDES ***

Produced by Ricard Samarra

ÀNIMES ATUÏDES.

Josep Roig i Raventós (1883-1966)

Als meus fills:

Núria, la dels ulls negres i vius, que quan miren punxen.

Josep, dels ulls blaus i dolços, que quan miren amanyaguen.

Maria Angela, tan petita que encara per ses nines no s'hi ha abocat la seva ànima.

Maig de 1921.

INDEX.

L'ESPARVER. DESVETLLAMENT. LA DAMNADA. ELS FRARES. JOANÍN. FLAMA QUE VETLLA. L'ESCOLANET. L'ÀNIMA PUNIDA.

L'ESPARVER.

A cada respir, un raig de sol moria en l'aire que s'omplia de porpra. L'or volava pel cel. Els ceps, que havien passat l'agonia tardoral, tenien la saba aturada dintre ses rels fredes. En tot se sentia la son misteriosa de l'hivern que regnava fatídica, lenta i muda, com una mort encantada. Les fulles seques, esperaven com una sentència eterna, aquella ventada macabra que les faria caure.

Capvespre d'hivern. A cada respir moria un raig de sol i naixia en el cor un bri de tristícia. La neu que vivia al cim de les muntanyes s'anava perdent en les tenebres que omplien el cel i obrien els parpres dels estels que brillaven enfredolcats.

L'Andreu donà el darrer cop d'aixada, escampà una mirada pel cel, plegà les eines i el cabàs on duia la minestra i, embolcallant-se amb la manta pesant, va encaminar-se cap a casa seva amb pas feixuc i posat atuit; tot aquell dia l'havia passat treballant. Feia un munt de mesos que no havia fet un jornal sencer com aquell dia, i això li feia néixer aquella joia benaurada que havia mort dintre la seva ànima feia molt de temps. La quietud d'aquell capvespre d'hivern va entrar en el fons de la seva ànima sovint solcada per la correntia de penediments, agrors i recances. La nit avançava damunt de tot. L'or del sol havia besat l'or de les argelagues florides i la neu dels camps de citrons. Els núvols s'havien aturat, l'aire s'adormia i esclataven els estels. La nit avançava, omplint el ulls de tenebres, l'esperit de paüra, la carn lassa de fredors i les oïdes d'un silenci llarg i pregon que aclaria el pensament i feia bategar el cor amb més força. L'Andreu no podia fer-hi més; son cervell fruitava idees llòbregues, trenava recordances tenebroses i de tant en tant els dubtes i recels zigzaguejaven son esperit com els llampecs d'un temperi. Llavors s'aturava i romania pensívol, immòbil, xuclat per aquell esbart de coses que passaven per la seva frontalera com una visió infinita de dolor. L'Andreu era ferit per un corcò etern, per un encongiment de cor. Se'l sentia petit, petit, com arrupit per un fred glaçat, per aquell fred tan paorós que sent l'ànima quan no està arrecerada pel consol calinós que dóna la bonesa confortant. L'Andreu es veia perdut, com un arbre defallit per l'abraçada fatídica d'una eura xucladora i cruel, sentint-se fugir la vida, sense poder apartar-se de l'abraçada mortal. Sentia que les penes li pujaven cor amunt com una eura malastruga, entortolligant-lo, fent-lo defallir, xuclant-li la saba que li donava delit i fent-li engroguir la faç, com les fulles que van morint, morint sense un gemec, sense tan sols un respir, ni aquell badall que fa obrir els llavis dels morents com si volguessin exhalar els darrers adéus a la claror de la vida que deixen eternament. I ell com els arbres xuclats per les eures, es veia indefens. Aquell delit ferreny que li havia donat crit per tota la contrada, aquella valentia coneguda per tot, no podien alliberar-lo d'aquell rosec pregon i constant que havia creat una estalactita de dolor que es clavava en son pit nit i dia. I aquell capvespre, més que mai, sentia la dolor amb el contrast de la joia d'haver treballat amb ardidesa. Aquell capvespre se sentia com si una confessió involuntària li mogués els llavis commosos i movia la testa en la fosca i sospirava en la gebror i sentia com una nosa als ulls, i una gota bullent caigué damunt sa mà rasposa i colrada. L'Andreu va restar corglaçat, mirà el cel reblert de celístia. No hi havia cap núvol, no hi havia cap arbre a prop; el dia havia estat eixut i cap fullatge no podia haver regalimat l'aigua copsada del cel, i ell tenia una gota damunt sa mà que no gosava moure ni esguardar-la, i va pensar esfereït: -Ploro!... Quina nyèrria tinc!... i tot per gallòfol!... jo no só jo!... avui criaturejo!... ploro ¡tant garnagàs!... si em veiés la Tecla... i el sometent... i fins els senglars!... quina riota!- L'Andreu, temerós que en arribant a casa seva li coneguessin que havia plorat, va asseure's prop d'una soca d'alzina voltada d'un flotó de bolets que creixien en la humitat. Allí, sol, anorreat i adolorit, va repassar tota la seva història.

L'Andreu s'havia casat amb la Tecla estimant-se de debò i a desgrat de la Bel, la mare de la Tecla, que era una vella ventruda i desdentegada que duia una castanya molt petita al cim del cap i una avarícia aferrada al mig del cor. Ell passava el dia als conreus atiat per la seva dona que el feia treballar amb ses paraules plenes d'encís per fer-lo ben veure de la vella ventruda. L'Andreu era un home que s'adaptava tot seguit a l'ambient que el voltava; al costat de la Tecla, ben aviat esdevingué un treballador desficiós d'assolir tota la joia que donava la terra ben treballada i tot el goig de veure's lloat i amoixat per aquella dona formosa i plena d'encant i joventut.

La Tecla era una dona entenimentada que duia la casa amb un ordre i una netedat corprenedors, sempre amatent a complaure els amos que miraven aquell matrimoni com una joia que no mereixien. La Tecla va passar el primer any de matrimoni aureolada d'una felicitat esplendent. Veia la mare contenta d'aquell gendre que no havia volgut, veia el seu home allunyat dels antics companys del poble llunyà, i les terres ufanes sembrades de riqueses abundants.

I vingué la joia de la maternitat. Un noi vermell i rodanxó que l'Andreu mirava embadalit, tot donant-se compte que els nadons respiraven, tosien, feien eixabuiros davant del sol i badallaven. ¡Ell que jamai havia mirat cap criatura i trobava més bonics els cadells! L'alegria va entrar en aquella casa aposentada entre les terres com un castell dominador de tota la contrada. De tant en tant, com les temors llunyanes d'una tempestat, naixia una discussió entre la Bel i l'Andreu, però la Tecla tot seguit esbandia la renyina congriada, que es fonia com un borralló damunt una mà febrosa.

-Mira, Tecla: no vull que vagis més al mercat; vas molt cansada i primer ets tu i el bordegàs- deia l'Andreu amorosament.

-Bé, doncs; de què menjareu?- exclamava la Bel tota rancuniosa i engelosida -tot va tan bé! en bona fe... aniràs a vendre, perquè jo ho mano!

-Dòs no hi anirà perquè jo no la gicaré anar-hi.

-I anirem a menjar palla i ens vestirem amb xiringalles de casa el parracaire. Perquè teniu quatre cassigalls voleu fer vida de senyors!

-Calleu! no la gico anar i prou!

-¡Mireu com s'aixereix, l'amo de la carbassa buida!

La Tecla cercava dalerosa una plasenteria de l'infant que l'aidés a espargir aquella tempesta.

-Què criden? Què criden? ¡mireu el noi quina baballa! Sembla un tirany de la cort. ¿Fa, mare, que això són les dents? Repara, Andreu; aquest sí que no té la baba tancada; ¡tant dolent que és! Ves, el noi de can Ton va morir-ne, ¿oi mare?- I la Tecla agafava el nen i el mostrava a la vella i al seu marit; totes les mirades anaven a raure a les galtes tivants i vermelles del nin que feia anar les mans com si volgués esquivar un ardat de mosques, i movia els peus i esclatava en rialles innocents plenes de gaiesa. I el front arrugat del gendre, generós de cor, esdevenia ple de serenitat i els llavis tremolosos de malícia de la vella prenien la quietud perduda en les onades de la gasiveria que se la menjava de viu en viu.

-Home, no en facis cabal; ¿no veus que és vella? no vols que vagi a mercat, no hi aniré... pero no ho diguis!...

-Sí, però ella m'ha dit...

-Calla! Calla! quan nosaltres serem com ella! uix! i quina por que farem a la dona del nostre fill!- I la Tecla, afalagant l'Andreu, tendrament l'atiava al treball. -Au, tu; que són les dues. Afanya't a llaurar la peça de baix. Jo vindré a cercar-te al vespre amb el noi. Si fas bona feina el noi et farà una estimació; au, afanya't!... que jo vaig a aplegar lledons; n'hi ha unes solanes!

L'Andreu marxava cantant.

-Vós, mare, ¿ja teniu la vinagrella i el sucre roig per a guarir el macat de la mossa? -Jo li som dit que hi anirieu tot seguit. Sentiu? ¡La gallina ja ha post!- I la vella tot seguit marxava com una fura cap al galliner, i amb el desfici d'arreglar un ou més que amagava en les golfes, no deia ni un mot de la renyina.

Llavors la Tecla feia un sospir de goig de veure's victoriosa. Havia allunyat una tempesta amenaçadora, i per sa imaginació passava tot una volior de pensaments i recordances. La seva vida fóra ben sortosa si no fos per aquell allunyament constant de les ànimes del seu marit i la seva mare. Ja de fadrina havia vençut totes les temors que li infonia la seva mare. Un cop casada, l'Andreu havia sortit un marit treballador, amorós de la llar i manyac. Ella amb una mlrada li apaivagava el seu geni i amb una postura li guanyava la voluntat. La vella, en veure's vençuda dels mals averanys que havia dit i engelosida de l'estimació que la Tecla tenia per l'Andreu, passava una vida agra i gorgolava sempre anant d'un cantó a l'altre tot esperant desficiosa que li demanessin què deia i què li passava. I com que no li deien res es corsecava de ràbia.

-No-res; ¡que tot en aquest món no es pot tenir!... Si no fos per aquells rampells, la nostra casa fóra el cel... ¡ja tenia raó aquell predicador que va venir per la festa! ¡La vida és un camí de dolor, cal que tots el passem i que no vulguem allunyar-lo, la dolor és l'escala del cel! ¡Jesús i paciència!- es deia la Tecla bo i donant el pit asseguda prop del pou de l'era. De sobte el seu fill va deixar el pit i va descloure sos llavis per exhalar un somriure. El cor de la Tecla va sentir una emoció dolça i l'alegria va omplir-li la mirada de resplendor. El nen tenia una dent. Quina festassa farien, occirien aquella oca que espolsava les ales de tant en tant bo i passejant-se per l'era com si fos la mestressa. Anirien a ciutat per comprar unes arracades que l'Andreu li havia promès, i fins van pensar fer un regal a l'àvia, que en saber la festa projectada va fer grans reflexions. -¡Teniu la mà foradada!... ¡així pla, aviat serem a can misèria! Al meu temps no es feien aquestes ximpleries.- L'Andreu s'ofenia i la Tecla s'entristia.

Vingué una estrebada d'eixut que cuidava rostir els blats. L'anyada es perdia. Una pedregada va espolsar els raïms. Feia dolor esguardar aquella vinya ufana, amb els gotims caiguts a terra plens de vida, com una munió de gotes de sang encara bullents i amb els pàmpols trossejats i les branques nues com els guerrers espellifats que romanen drets entre els morts de la batalla. L'Andreu se sentia defallit. Si hagués vist un pagès que anava a captar l'haguera seguit acorat. La seva voluntat no era tan ferma

per una lluita tan paorosa. S'haguera ajagut damunt la collita perduda resignat a morir entre la feina perduda. Sort de la Tecla que el va emprendre i va dur-lo als camps com si portés un noi rebec a casa el mestre. L'arrossegava, tot renyant-lo i fent-li pessigolles per fer-lo riure. -Au! què és això! semblés una gallina mullada! ¿Que et creus que tindràs un cel per tu sol? Enguanyasses has pogut comprar un nodrís i un mec. Va venir aquest bordegàs que sembla un pom de flors!... Aquest any ens toca el rebre. ¡Jesús i paciència! Bona casa, bona feina, i hala! val més això que no pas una malaltia!- L'Andreu se sentia satisfet i fins va somriure. -¡Riu, home, riu; ja pagarem el que sigui! Antanyasses les formigues han guanyat el plet al riu i l'han passat sense pont. L'any vinent, si a Déu plau, tot serà regadiu i així és la vida. Jesús i paciència!

L'Andreu tornà al treball. La Tecla l'afalagava com un infant. La vella va tornar-se més arrupida, més seca i arrugada i més rondinaire. Amb el desfici de copsar un ou més, no dormia; i amb la dèria de les lloques no restava ni un respir tranquil. Anava a vila, venia els ous i amagava els diners sota terra. Els conills d'orelles llargues i morro bellugadís eren sotjats per la vella a tothora. Un dia en què va morir-se'n un va plorar com si s'hagués mort una persona volguda. Un dels dies tornà del poble tota transportada. -Noia! noia! Tecla! o Tecla! ¡no cal que us encaparreu! Ja som salvats! ¡mira, ha arribat la jove de can Bou, grassa, maca, plena de quartos, roba i fins amb una calaixera! ¡I diu que sap una casa que volen una dida d'aquest poble! ¡Tecla, som salvats... Es tanca una porta i se n'obre una altra! Ja som salvats!

La Tecla va mirar la seva mare amb estranyesa i paüra, va allejar el seu fill que dormia en el bressol prop de la cucola; féu sospir i restà embadalida esguardant la pastera oberta que li semblava una boca desclosa per la fam. I el dubte va caure en sa pensa com una llavor ventissa que troba una roca esquerdada plena de terra humida per l'aigua vivificant dels degotissos. Ella sentí que la llavor niaria sota sa frontalera, i això l'esglaiava paorosament.

-¡Ara que el noi ja té més de mig any ja és agambat! amb sopes i llet pujarà gras i fornit!... Si no vas a ciutat a fer de dida quin hivern ens espera... tota tremolo de misèria!- La Bel anava parlant baixet, baixet, mirant de fit la Tecla per sotjar com es prenia els seus consells. La seva filla restava amb els ulls clavats a la pastera i el pensament perdut entre el dubte que havia caigut dins la seva ànima desolada. - ¡La jove de can Bou ha dut cent duros... filla meva! ¡amb cent duros som salvats!

-Prou!- va fer sobtadament la Tecla. L'àvia va fugir esporuguida. Després de passar una bella estona silenciosa va tornar a la mateixa. -¡No t'ho prenguis malament, que una mare mai aconsella amb mal fi! ¡tu t'ho penses, ho parles amb aquell!... i mira,... calla, que ara ve!

L'Andreu va arribar defallit dels camps perduts. Va asseure's a l'escon i mirava el foc tot consirós. Tenia els ulls papalluts i la cara macilenta. La vella va atansar-hi i amorosament va tustar-li el muscle. - ¡Deus estar capolat, oi, amb tanta feina! ja et planyo!- L'Andreu va mirar-la astorat, de cap a peus. - ¿Saps què deia a la noia? ¡que si fa com la jove de can Bou, l'any vinent tindries cent duros i tots salvats!

L'Andreu va fer un moviment com si li piquéssim una vespa, obrí els ulls, obrí la boca, va donar una llambregada a la seva dona que tenia els ulls baixos i plorosos i se sentí defallit. Els ulls de la Tecla no es movien, no l'emparaven i es veia perdut. Es féu un silenci aclaparant. Sols se sentia la remor del bressol que la Tecla movia amb el peu. Després el bressol va aturar-se a poc a poc i sentí el respir del ca que dormia dins d'un cofí. La veu de la vella prenia una dolcesa sinistra. S'atansava a les oïdes fent una remor suau, com el mosquit que s'acosta cantant per donar la fiblada. -Tu t'ho penses... ho parles i tria entre la misèria i la fam o la salvació de tots.

L'Andreu que tornava ablanit pels planys de les pagesies no tenia coratge per a res i es veia isolat sense la mirada salvadora de la Tecla, que el volia sentir sense fer-li cap mena d'indicació.

I el silenci es féu cruel; tots sentien els batecs de llurs cors. El gos es gratava la cuixa amb les dents. El nen dormia amb la boqueta oberta i el respir d'àngel.

-¡Creu, Andreu; tu, ets un home com cal, ja ho veus, una pesseta sempre és una pesseta!-

-I el fill? ¿un fill no és més que una pesseta?- Va exclamar la Tecla corferida pel silenci de l'Andreu, que en sentir la Tecla va redreçar-se tot d'una, s'alçà de l'escó, donà un cop de puny a la taula i digué:

-Prou, sogra; no en parlem més! La Tecla no es mou de casa.

-¡Per això som joves per no acovardir-nos! oi, Andreu?

-I ben net, Tecla!

-Voleu fam? doncs fam passareu!

-Prou n'hi ha, sogra. ¿Sembla que parlant vos engreixeu? ¡quina trencaametlles n'hi ha de vós!

-Tu vés dient; veuràs el dia que l'enclaperi. Ja passarem comptes. Tu ara poiós, poiós, faràs la teva. Jo et deixaré enfurrinyat i després la fam i la misèria se't menjarà de viu en viu. ¡Jo sé tot, tot el que ha passat a can Bou i havien de passar un any menjant trumfes i pa de favons! I sort de la jove que anà a criar a casa d'uns senyors i li han donat roba, diners una...

-Calleu! I quina dona tant cofinera!- estem bé a casa amb aquestes batolles!

-Andreu- va cridar la Tecla com un esfínx que es desvetllés d'un somni -¡Sento el marranxo que gruny, ves que la parriana l'haurà trepitjat!

I l'Andreu va sortir dient, ple d'indignació. -Quin farrigo-farrago! ¡això és un infern, quina nyèrria! Aquesta vella és una bruixa! ¡mai no he vist una dona més escornifladora!

Un cop l'Andreu fou lluny, la Bel va alçar la mà tremolosa i, mirant enfellonida la Tecla, va dir-li: -Ara la pagaràs...! ¡crieu fills, crieu porcs!- i va pujar l'escala de fusta que cruixia com si la petjada de la vella li fes mal.

La Tecla va agafar el seu fill, va petonejar-lo i trencà en un plor enternidor. El gos es va deixondir, s'hi acostà movent la cua i va llepar-li la mà.

D'aquell dia ençà la Bel no parà la brega sorda amb una constància atúidora: ara amb mots plens d'amor, després, amb renys despòtics, més tard amb amenaces superticioses. La pobra Tecla estava arraulida, i l'Andreu, sense la seva mirada reviscoladora s'anava acorant, acorant sentint que les paraules de la vella que obrava de ganyó i els anava guanyant de mica en mica. Si sentia per atzar que la Tecla bo i rentant al rec cantava, s'hi encaminava ranquejant i després de sotjar per veure si no hi havia l'Andreu per aquells voltants començava la seva vèrbola fatídica.

-Canta, noia, canta! ¡pots ben cantar la cançó de la fam! ¡Que canti la jova de can Bou que ha dut el pa a ca seua està bé, però tu!

Si en un moment de joia maternal, la Tecla sentia que el somriure li amarava els llavis, freturosos de petonejar el seu fill, la Bel restava davant i com qui fa una exclamació en la solitud deia:

-¡Ai senyor, quin filló tant xamós... pobric!... ¡i de pensar que haurà de patir sempre més misèria!... ¡Pagès endarrerit, cap anyada li és bona!

La Tecla se sentia defallir. No es veia amb cor d'apaivagar les rancúnies que es congriaven en aquella llar llunyana del poble. Allà, en la solitud de les muntanyes, totes les penes es fan més aspres. Hom no les pot diluir amb les converses del carrer, les rialles de la plaça i les plasereries del veïnat. Si visquessin al poble, ella, tindria més coratge per anar lluitant entre l'avarícia de la seva mare i la feblesa del seu marit que, no sentint la seva ànima esperonada el veia conquerit per la Bel amb la seva ganyoneria de corcó incansable. Ara fent anar la seva mare amb les velles cap a rosari, ara fent marxar l'Andreu cap a casa els seus germans, aniria passant els dies sofrint aquella lluita sorda. Però a la masia, sempre sols, sempre parlant del mateix, sempre sota el jou d'aquella veu de la vella i del silenci de l'Andreu, la Tecla se sentia un neguit que la feia romandre esmaperduda, fins que una nit, després de fer un sospir pregon d'aquells que arriben fins al fons del cor, la Tecla va dir tota traspostada. -No puc més! Demà marxo! ¡Andreu, tu m'acompanyaràs a ciutat!

L'Andreu va restar enartat, ple d'esglai en pensar que la Tecla el deixava.

La vella somreia de goig i mirant maliciosament els ulls de tothom va agafar l'infant i fent-li postures li deia:

-Mira l'hereu de la casa salvada! ¡Anirem a mercat a comprar dos xurmés!... ¡i tindrem carreta!... i criarem nodris!...

Desolats, a la matinada van marxar la Tecla i l'Andreu. La claror del matí avançava damunt la gelada que hauria deixat la nit. Les resplendors del sol naixien a l'horitzó mentre la boscúria entonava l'eterna melodia del vent que feia vibrar, com les cordes d'una lira gegantina, uns arbres prims, alterosos i sense fulles. L'aire s'anà lluminant amb el primer raig enlluernador del sol ixent. El dia fóra serè, el sol ben fort, el cel ben blau, l'aire ben quiet. L'Andreu endevinava la joia d'un jorn d'hivern ple de placidesa i l'amargor de veure la Tecla que marxant no el deixava esdevenir rioler i xiroi. I caminaven silenciosos, l'un darrera l'altre, pels caminois de les boscúries, entre les gatoses florides i els arboços florits i fruitats a l'hora. L'Andreu sentia una pena com si el silenci se li posés a la gola. Volia parlar, i triant triant l'esbart de pensaments que passaven per sa imaginació no deia res, tenia els llavis quietos com si s'haguessin glaçat. I el silenci se li ficava oïdes endins i li arribava al cor omplint-lo d'un neguit

aclaparador. A la fi, tot arrancant un tany de romaní florit va dir a la Tecla:

-Mira, romaní florit!... ¡Ja deu sentir que ve una Mare de Déu!

La Tecla va sentir-se ferida per aquelles paraules que no li deien res al cor. El seu marit parlava per parlar. La seva ànima no sortia per sos llavis, ni mirava per sos ulls.

-Quina blancada! ¡i tot és gelada; no hi ha llei de glaçada! ací que la terra és negadora el ruixadot d'ahir no ha fet gens de glaç. Mira ara quan passem davant de can Gabaix, ten compte que el Quillu no se t'aferrí que és un gos molt verinós.

La Tecla no responia; sos ulls amarats de bellesa i sentiment eran inquietos sota les celles arquejades, sembrades en son front ample i serè. Avançava emparada de tota la reialesa que dóna un sentiment humà noble i ple de resignació. La Tecla es veia víctima de la feblesa del seu marit i de l'ardent passió de la seva mare menjada per l'avarícia, i com un sentenciat innocent anava cap a ciutat esmaperduda i acorada i vençuda.

-Tecla; mira, portes tot de gafarrots a la faldilla. Veus? això és el fruit d'aquesta terra borda que no lleva res. ¡Sembla que estàs molt afectada! que no em dius res!

Van tenir de córrer perquè el tren venia furient. El comiat va ésser terrible. No van gosar besar-se. La Tecla, plena d'emoció i sentint llàstima per aquell home, volia fer-li un afalac com si fos una criatura, però va donar-se'n vergonya. Es penedia de no haver dit res en tot el camí: sols va descloure els llavis tremolosos per dir-li:

-¡Andreu, vés amb compte amb el noi i la mare! Vés cada dia a la vessana! Recorda't de l'artiga que tens sota el pujol. ¡Amb els primers diners que t'enviï compra la grana que tens menester!- El tren va marxar. L'Andreu va quedar-se palplantat. Volia cridar perquè la Tecla baixés tot seguit i tornar junts a casa i fer callar la vella. El tren fent un xiulet va amagar-se en la foscor de una foradada. L'Andreu va tornar capjup a casa com si tornés del fossar després de soterrar-hi la Tecla.

La Tecla ja és a ciutat vestida de dida. Porta una roba neta, nova, planxada i encatronada, amb uns llaços immensos a l'esquena i tot un davasall de monedes d'argent de totes mides que li voltien el coll i li torturen les orelles. És una dida teatral. Una apoteosi de dida admirada i mimada per tothom. Sembla una mena de disfressa anunciadora de qualque agència de dides. Ella, plena de vergonya, sofreix horriblement i plora d'amagat.

La casa on havia anat a raure era una casa enlluernadora. Els mobles eren ornats de metalls. Hi havia molts gerros terriblement japonesos, ventruts i llampants, curulls de flors artificials i amb grans llaços de seda al coll com si tinguessin angines. Estàtues orientals amb bombetes elèctriques que s'encenien, ídols, vanos, ombrel·les del Japó i moltes pells; pells de tigre, d'ós blanc, d'isard, damunt les catifes blanques i gruixudes. A la sala hi havia una pianola amb tot el repertori vienès d'operetes mortals de necessitat, i un gramòfon amb totes les cançons de moda cantades per tot l'estol d'artistes que plenes de desvergonyiment anaven fent escola d'immortalitat pels teatres de varietés. Al despatx de l'amo de la casa hi havia una al·legoria de l'amor que figurava en un cert piset que tingué en la seva joventut. Les cortines eren abundoses i totes de seda, la calefacció sempre encesa... però la casa era una casa freda, trista, sense ànima i sense el caliu que dóna l'esperit... se sentia una fredor estranya; no hi havia biblioteca!

L'amo era un comerciant enriquit sobtadament a base d'una operació comercial que ell anomenava *de viu*. L'operació fou senzilla. Un vaixell arribava carregat d'una substància de què ell tenia el magatzem ple. Amb la seva influència, el vaixell no pogué descarregar perquè els papers no van ésser despatxats. El vaixell tornà després d'uns quants mesos i ell entretant va vendre la substància al preu que li semblà. Ara, enriquit, gastava els diners a gratient, i la vanitat li feia somniar glòries populars. Anhelava ésser diputat i el ventre li esdevenia voluminós. Era baixet i rabassut i caravermell. Feia una signatura amb inicials grosses i cargolades, i una rúbrica on tot eren onades, llamps i corbes que semblava un temporal desfet.

La mestressa era una dona alta, rossa, grossa i joveçana que no perdonava cap mirall, ni vidre, ni caps de betum lluent, ni res on pogués emmirallar la seva bellesa. L'emmirallament li era una necessitat, com el respirar. Anava pentinada primorosament i duia perfums penetrants. A poc a poc anà encoratjant-se en els empolainaments artificiosos de les dones i començà per l'ondulació i finí per tenyir-se de ros, tenir manicura i posar-se pintura als ulls, orelles i galtes i a l'escarrit. Era una paleta perfumada. No criava per no fer-se malbé i s'avorria eternament per tot arreu. La Tecla se la mirava tota esverada -Quina llei de senyora! ¡Rei de la vida!

El servei era nombrós i poc fael.

-Mireu, dida, aquí estareu molt bé. Són uns senyors molt bons. No miren res ni compten mai; el rebost sempre és obert. El senyor és molt savi, ell mateix ho diu! i diu que s'ha fet ric perquè és més viu que els altres. Vós, dida, aprofiteu-vos que treureu tot el que vulgueu dels senyors; estan contents, diuen que la criatura ha guanyat molt.- La Tecla s'ho escoltava tan bocaoberta que fins semblava beneïta. Ella que a casa seva es veia tan escotorida, entre aquella gent de ciutat restava esmaperduda i esglaiada.

-Miri, dida- li deïa la mestressa que sempre cercava al seu entorn esclamacions d'admiració i adulacions agradoses a la seva vanitat, -aquest piano costa tant com una parella de bous.

-Ma! Rei de la meua vida! Senyora! ¡quina riquesa!

-I aquestes arracades, veu, com tota una masia.

-Ma! quins vidrets tant lluent!

-Oh! són brillants de tres quilats cada un!

-Rei de la vida! brillants esquilats!- repetia la Tecla movent el cap i mirant el cel...

-Ui! això la fa quedar parada? ¡Ja li ensenyaré els rosetons que tinc! Ja pot explicar-ho per tot el poble qui érem nosaltres- exclamà la mestressa amb urc, i movia el cap d'un cantó a l'altre davant el mirall que tenia més a prop.

-Olori, dida, quin perfum.

-Noi, quina flaire... retorna!

-Aquesta ampolleta costa vuit duros.

-Rei de la vida! com vuit gallines!

-¡Miri, veu aquests mobles són... són... sistema Napoleón quinze! tenen molt mèrit!

Entretant la Tecla no veia res, restava davant d'aquella dona escaient i sana que per seguir l'estupidesa d'ara amagava sota els artificis dels tints i pintures, la frescor de la seva joventut com si fos una dona ja pansida per l'envelliment del vici. La dida tenia els ulls oberts i la mirada buida d'expressió. Per son pensament passaven acurruats tot l'estol de mecs i meques, maranxons i parrianes, someres i poltres que es podrien comprar amb el munt d'unces que costaven els *vidres esquilats*, el piano, els rosetons i els perfums de la senyora presumida.

-Què pensa, dida, tan callada? miri, ¡ara li faré un vestit de vellut i seda i sabates de xarol! sap com me costarà?... estarà contenta?

-Rei de la vida! això és massa!

La Tecla es veia afalagada per tothom. El seu llenguatge muntanyenc i el seu embaliment constant, eren celebrats per tots els d'aquella casa. La formosor del nin que alletava va aureolar-la de glòria. Era presentada a tothom com una dida incomparable i ella a poc a poc anà comprenent que tenia una valor que fins a ciutat no se li havia apreciat. Aquest engreïment va fer-li enxiquir la flama d'aquella llantia d'amor que tots portem al cor. El caliu de l'enyorança no li escalfava el pit. El record del seu fill no li enaigava els ulls. Complia serena la missió de dida i fins trobava que la seva mare tenia raó.

I vingueren regals en esclatar la primera dent, una calaixera, una moneda d'or, un vestit de teixit. La Tecla enviava cada mesada al poble amb una carta que li escrivia la cuinera que era una vídua entenimentada en qui ella posà tota la confiança. Cada carta era un garbell de consells i un ardat d'èxits ciutadans que ella feia saber a l'Andreu i a sa mare perquè estiguessin contents com ella estava.

Un matí la Tecla estava gronxant-se en un balancí com cada dia. Hi tenia una fal·lera gran, fins hi menjava. La bugadera de la casa va tenir d'enllitar-se i la mestressa va dir a la Tecla que anés a rentar la roba. La dida va alçar-se amb recança, prengué el cove i va dir amb posat maliciós:

-¿Vol dir que tocar aigua no em recularà la llet?

La mestressa va escriuir-se i li féu deixar el cove tot seguit. La Tecla va asseure's al balancí i tot d'una va enrogir-se de galtes avergonyida. Es recordà d'aquells matins que passava al riu rentant i cantant sota aquells sols radiants que omplien de claredat tota l'encontrada, de les anades a vila de bon matí, per florear els coves de les firaires, d'aquelles tardes en què anava a la terra amb l'Andreu per ajudar-lo a regar, dels feixos de llenya que duïa hores seguides, i ara s'havia excusat amb ganyoneria per no rentar un xic de roba; quina vergonya! La Tecla escotorida i escarmassera tenia mandra. S'havia

tornat gandula. I va semblar-li que els ulls de l'Andreu i de la seva mare i del seu filllet l'esguardaven plens d'astorament i condol.

-Rei de la vida! què sóc gandula!- i va gronxar-se bo i aclucant els ulls, i entonà una cançó de bressol per adormir la criatura que alletava.

Son son, vina vina vina.
Son son, vina d'un tocom.
La son son se n'és anada
Pel camí de Perelada
I abrigada amb un llençol.
Jo em pensava que era un home
I era palla de fajol.
Son son, vina vina vina.
Son son, vina d'un tocom.

Entretant l'Andreu s'havia aturat com els bous que no senten el fibló de l'agullada. Amb els primers diners que va rebre de la Tecla va pagar el que devia; després, alliberat del neguit que li donaven els deutes, va deixar-se dur pels companys de joventesa que van veure que amb els seus diners podrien passar les vetlles de l'hivern acoblats en un ram, assaborint les delícies del vi, les cartes i els caliquenyos. Per altra part, la vida a casa de l'Andreu era un infern. La vella en veure que no li donava els diners estava com una folla.

-On és la mesada, Andreu?

-Jo la gordo!

-La perdràs; dòme-la.

-No patiu; la porto a la faixa.

-Te la robaran!

-No passeu ànsia.

-Amaga-la al graner!

-No passeu neguit!

-Ensenya-me-la!

-Prou! no sóc cap xarric escarrabillat perquè em mireu les butxaques.

-Que ets geniüt, noi! ¡Que et creus que dormo! tot ho sé! ahir vas perdre tres duros!...

I l'Andreu passava les hores a la taverna i els diners se li fonien de les mans com l'aigua que cau damunt la sorra. La dèria de rescabalar els diners perduts i la visió dels seus companys gallòfols de mena, li havien tret tot el delit de feinejar. Fins qualche nit s'adormia a la llitotxa del matalot de casa el tartaner, temerós de tornar tan tard a casa seva i sentir la vella que l'esperava cloent de ràbia les dents i dient malediccions plenes de follia.

El nen, pobre criatura! havia perdut tot l'encís de fill sanítos i rialler. L'àvia el peixava. Havia provat tot el que li deien les dones; sopes, patates, llet crua, bullida, d'ovella, de vaca, de cabra, i no res, el nen cada dia s'amagria, tenia una color malaltissa i les cames se li vinclaven de debilesa.

-Feu-lo curar d'enyorament!

-Això és la bava tancada! No s'hi afecteu. A les criatures ja ho diuen, bons plats de sopa i bastó.

-Sabeu què té, Bel, el vostre nét? cucs... poseu-li un pegat al malic.

-Això és la ferramenta, dona!

Cada comare li deia la seva i l'àvia entre provatures anava passant, passant, i l'infant s'anava neulint. L'Andreu se'l mirava amb fredor.

-¡Aquest vailet de tant estar amb vós fins té la cara de vell! ¡li haveu encomanat les ravineres!

La vella com una fera engabiada s'anava corbant i aflaquant i tornant-se cega.

-Em sembla que està més escotorit el noi! li faig el remei de la sonàmbula. Li faig fer dur un mitjó el

va flairar i va dir tot seguit: tot és enyorament! ¡Com que la Tecla aviat vindrà! la criatura guarirà tot seguit!

Havia passat un any. La Tecla va tornar amb roba, un balancí, una calaixera i una munió de regals. La visió del seu fill va fer-la trencar en un plor que enternia i en comptes de sentir-se atiada a la lluita com abans, se senti sorpresa per un defalliment i es deixà caure en el balancí abatuda sense virior per a dir un sol mot. L'Andreu fugia dels seus ulls. La vella li explicava pas per pas tota la vida que el seu home havia dut. La Tecla sentint un desfici terrible plorava enquimerada, rosegava un mocador i mirava el seu fill vençuda, aclaparada.

I el fill indiferent, sense conèixer la seva mare, estossejava com un vell, tenia un ventre gros i feia un ploricó etern. Brut, moquillós i malaltís. Les carns xuclades, la rojor esvaïda, la veu apagada i la rialla morta per sempre en aquells llavis esllanguits que s'havien oblidat de besar!

L'Andreu, després de repassar tota aquesta història s'alçà com si es deixondís d'un somni ple de neguits. Ja és de nit.

Nit d'hivern. Nit de silenci, tot apar que escolti, les branques nues i obertes en les ombres de la nit, el fullatge callat dels garrofers i alzines, els estels absorts dalt del cel enyorant el ritme dels grills, el cant humil dels tòtils i la cridòria esquerdada de les granotes. Nit d'hivern; els estels que han sortit, tremolen tota la nit. Deuen tremolar d'emoció, de recança pensant en els perfums perduts de les flors mortes i oblidades pels ulls mig aclucats pel fred. Les tremolors dalt del cel no són de fred. Tan a prop de Déu, els estels no en poden tenir de fred.

Nit d'hivern amarada del silenci dolorós que entra en el cor i desperta la consciència i l'omple de basarda. Els llavis resten immòbils enyorant les paraules vivificants. Les oïdes són lasses de la quietud superba. Tot sembla que sotgi, tot sembla esperar el vent. ¡El vent que és l'ànima de les nits d'hivern!

I el vent que arriba aquella nit, passa arrupit sota els estels temerós d'apagar-los, passa brunzent fregant les orelles i omplint-les de remor i arrossegant les fulles seques que graten asprosament la terra, i, xiulant, s'allunya entre les muntanyes llumenades per la celístia amorosa. De sobte el vent s'atura i les remors se senten amb claredat. El respir, el cor que batega, el trepig de fulles mortes i la por que s'alça ufana dintre el cor.

L'Andreu estava corprès per la nit d'hivern. Volia tomar a casa seva i la paüra li serrava el pas. La Tecla havia tornat de ciutat amb aquell mateix silenci del dia del comiat. Tot venint el recader va assabentar-la de la vida que va fer l'Andreu, i ella en veure'l va sentir aquell mateix mutisme com aquella matinada de blancor hivernal. L'Andreu temerós va mirar-la embadalit, va trobar-la més formosa i no gosà dir-li res. Feia dos dies que era arribada. Avui que havia treballat, tenia més delit per encarar-s'hi, es creia més digne però encara el seu cor era sadollat d'un respecte que ell volia foragitar, d'una vergonya aclaparadora i un penediment corsecador.

A la fi, avançant en les tenebres de la nit arriba al portal del mas i palpant la porta va trobar el trucador que el vent somovia en la foscor i va trucar amb temença. Se sentí la remor de treure la barra i els grinyols del forrallat.

-Qui hi ha?

-Obre!

-Gràcies a Déu!

La Tecla amb el gresol penjat al dit va obrir la porta aclucant els ulls i tapant-se amb el mocador el coll, perquè anava un xic escarida. Dintre la casa entrà una onada de fred. Sense dir-se res l'Andreu va deixar les eines en un recó on hi havia un estol de forques, dalles i sedassos, penjà a una estaca el tapaboques, es tragué els esclops plens de palla i deixà el cove damunt el banc escon.

Després pujà calmosament l'escala de fusta.

-Què fa el noi?

-M'apar que té febre!

-Què li heu fet?

-La mare li ha fet unes untures.

L'Andreu va esdevenir tremolós com si la ventada el somogués. Entrà en la cambra on hi havia el seu fill retut dins el bressol amb els ulls clucs i ruflant fadigosament; tenia la pell bullent i bevia amb desfici

tot el que li donaven.

-De quan ençà que està així?

-Tot just tu marxaves ha començat a posar-se calent, calent, tot pioc. Hi ha estones que s'aixereix... altres que s'atronca!

-I què espereu tantes hores?- va fer l'Andreu enfellonint-se.

-Tu diràs, que ets l'amo- va respondre la Tecla, mirant-lo de fit a fit amb altivesa.

-Per què són els metges?- exclamà amb indignació.

-Que et creus que vindrà el senyor Celestí! li devem dues anyades!- va gorgolar la vella.

-Dues anyades! Rei de la vida! i tans diners com us he enviat!- va interrompre estemordida la Tecla portant-se les mans al cap.

L'Andreu va romandre amb el cap baix mut amb les galtes bullents. Esperant amb desfici que la Tecla el reptés per alliberar-se de l'angoixa que el torturava com un mal menjador incurable i dolorós! La Tecla no tenia habilitat de parlar i movia la testa amb tristesa i l'Andreu es fonia d'angúnia en aquell silenci que li entrava a l'ànima com una punyida roent. L'eura el corsecava.

-Què faig, doncs?

-¡Tu vés a fer la manilla i si guanyes pagarem el senyor Celestí!- va dir-li la Tecla amb una fredor atterradora.

L'Andreu agullonat per l'ira i enverinat per l'afront baixà com un llamp l'escala de fusta que cruixí cuidant a trencar-se, agafà l'aixadó, esmicolà amb rancúnia el balancí que llançà a la llar encesa i encarant-se amb la Tecla que el seguia plena d'espant va dir-li cridant i posant-se la mà damunt del pit.

-Jo et portaré el metge! costi el que costi!- agafà un coltell, prengué d'una revolada la manta, la bóta; llençà amb fúria la barra de la porta, l'obrí i la tancà amb una gran embranzida. Se sentí remor de les claus que queien per damunt les llambordes.

-Andreu! Andreu!- va cridar la Tecla plena d'esfereïment i angoixa.

La nit feresta va engolir-lo i la gebror va embolcallar-lo. Com un esperitat es posà a córrer entre conreus i boscatges com un Caïm ple d'esglai sentint la veu del Creador que li demana compte de son germà.

Adolorit de claviants i xop de peus i ofegant-se de fatiga, l'Andreu va aturar-se damunt d'un mulladís glaçat que creixia sota sos peus neguitosos.

-On sóc! això deu ésser el reixorc de can Massot- va mormolar l'Andreu sentint una gran basarda i una defallidor de cor i respirant l'aire geliu d'aquella nit d'hivern que infantava uns núvols que colgaven els estels un a un. El magí de l'Andreu se li entorbolia pels bullarocs del desvari. Volia esbrinar on era i no ho podia capir. Les cames se li flectaven de cansament i cercà un tocom per escarquillar-se. Es palpà el xixó que duia a la testa i se'l trobà sembrat de borrallons de neu. De sobte se sentiren lladrucs de gossos que se li atansaven. Ell romangué dret immòbil, i els cans van voltar-lo lladrant sinistrament.

-Quillu!... té!...- un gos va callar tot d'una i rufant amb desfici va atansar-se a l'Andreu que bo i fent un sospir va exclamar: -Ja sé on sóc! són els gossos de cal Gabaix!...- i va astorar-se en comprendre que havia corregut una bella estona atiat per la seva geniada d'orat.

Neu i capolament i tota una nit freda al seu davant i tota una llosa de penediments damunt del seu cor i tot un brogit de dubtes que cossaven la seva ànima. Si tornés a casa!... Va semblar que la Tecla el cridava amorosament! Ara deuria partir ella, ara potser el renyaria i ell entendrit per ses paraules, agemolit al seu costat, li demanaria perdó i s'hauria fos per sempre aquell silenci aclaparador que per tot l'encalçava com una ombra eterna. I si se'n tornava? I altre cop desfer el camí i no dur un remei per al seu fill!... I si la Tecla no el reptava! ¿què faria allà altra volta en mig del silenci i arraulit pel pecat sense la guaridora penitència?... Ell no podia tornar sense fer un sacrifici, sense cercar un bàlsam guaridor de la seva pena arrelada, baldament fos vessar la seua mateixa sang fins a esglaiar la seva muller i endolcir sa mirada feresta i ablanir-li la frontalera solcada per les arrugues dels greuges.

Un cop apaivagada la correntia del rampell, la fatiga va asserenar-li el pensament, i un doll de reflexions sentimentals amaraven son ànima contorbada. Soltadament, com el llampec que esclata en una nit tenebrosa, son ànima fou il·luminada per un goig. -Nit de neu! bona matinada per anar al senglar!- L'Andreu va sospirar i tot seguit va glatir per assolir la delitança que donen les bones obres.

Aniria a l'amagatall i passaria tota la nit esperant que llustregés per sotjar la sortida de la fera que amb més braç que mai l'escometria. Si podia matar-la! quina joia! fent la capta del senglar, com altres voltes havia fet, podria anar a cercar el senyor Celestí amb la pega a les mans, la serenitat als ulls i son ànima guarida d'aquells pesars torturadors.

Però ell tenia la veu de la Tecla sospesa dins del seu pensament. Veient-lo eixir enfellonit totes les temors tustaven a la seva ànima afligida. Tindrà por que faci una malifeta i passaran les hores paorosament calmoses i la nit serà llarga com una dolor i la mirada de la Tecla s'enterboliria amb una deu de llàgrimes que ell volia estroncar, perquè les sentia caure dintre el silenci de la consciència com un degotall mortal que li donava un lassament i una feblesa malaltisses.

-Tot just és mitja nit! aniré a casa, avisaré la Tecla i marxaré al amagatall!... Li parlaré de lluny. Em fa por veure-la de prop!

Quan l'Andreu fou a les envistes de sa casa va repensar-se. No tenia valor per tornar a trucar i una vergonya d'infant li arrupia el cor. Va amagar-se entre les moriscases que s'alçaven cobertes de neu prop de l'era i agafà un roc i va llançar-lo amb destresa de pastor contra la porta de casa seva. El cop retrunyí en la nit feréstegament. Els borrallons queien del cel amb lentitud com si els requés arribar a la terra. L'Andreu, amb els ulls fixos a la casa no respirava. Els batecs del seu cor arribaven al seu cervell encaboriat i les galtes li bullien.

-No ho han sentit!...- i torna a tirar un altre roc.

Els borrallons queien damunt els arbres, els pallers i l'era i la teulada; queien silenciosos i restaven flonjos com si tinguessin por d'aixafar-se els uns amb els altres.

A la fi, la finestra va obrir-se, la claror va il·luminar la neu. Una testa blanca va mirar després de passar la mà tremolosa pel vidre entelat i l'Andreu enquimerat en comptes de dir: -Vaig al senglar! No passis ànsia!- va alçar el puny clos amb follia i exclamà irat: -Mira la vella renyoca!- i plorant de ràbia va marxar tot abatut. La finestra va tancar-se com un ull que torna a adormir-se després de donar un esguard d'ensunyat. Nevava a pleret.

L'Andreu ja és a l'amagatall dalt d'un espadat i amb les pedres al seu devora i el ganivet. Sota mateix hi havia el corriol estret on passaria el senglar amagat entre els matolls atapeïts d'aquella gorga. Ell en sabia una nierada en aquell indret de la muntanya i la única eixida era aquella. Si tenia sort com les altres vegades! Per això li deien l'*Esparver* perquè caçava el senglar a l'aguait d'un cim estant i un cop ferit s'hi llançava com una fera. Tota la contrada el coneixia i ell comptava les morts dels senglars amb tota la delitança amb què un compta les victòries més glorioses de la vida.

Aquella nit tenia por d'ell mateix. Arrupit dejús els abrigalls, sentia caure la neu al seu damunt que de tant en tant s'espolsava. Estava deficiós glatint per arribar a la matinada. I el temps semblava que s'havia aturat i que la neu havia fet pacte de caure eternament.

Gitat a terra, mirant la fondalada, l'Andreu va abaltir-se i somià que queia en la pregonesa paorosa de l'abisme, i tot caient va pensar que si moria del cop mai més no fóra trobat, i si vivia la seva veu no fóra mai sentida... es perdria en la solitud com les remors d'un degotall ignot! En el tràgic somieig l'Andreu es veia allí al fons, immòbil, de cara al cel, veient a cada matinada baixar bronzents les pedres que els pastors llançaven a l'abisme escoltant amb delícia les remors infernals que feien en sa davallada boja. Ell morint-se a poc a poc veuria atansar-se i fer-se grossa la pedra fatídica que li duria la mort... després una veu s'alçaria triomfal en sentir l'espetec del seu crani esmicolat i escolada sa vida mai més fóra trobat, mai més fóra sentit i les pedres que davallarien bronzents l'anirien colgant entre els ossos dels animals llançats en la buidor sinistra d'aquella gola famolenca i muda. L'Andreu es deixondí més fadigat encara, i respirant amb un neguit febrós mirà la foscor amb faç espaventable i ulls dolorits. Com havia patit! La dolor minvava en son cor domenyat i començava el gaudi de la penitència purificadora que tant desitjava per a guarir dels penediments que li havia dut l'afrosa vida que féu tot l'hivern.

I el silenci que ell tant temia tornà a voltar-lo com si tot el món fos conjurat a callar. Sols de tant en tant una branca que cruixia abatuda pel pes de la neu, trencava la tranquil·litat augusta de la nit. L'Andreu tremolava de fred; tenia les mans balbes i els ulls neguitosos d'alliberar-se de la tenebra glaçada que el colgava. Havia begut tot el vi de la bóta i va rosegat un mos de pa que va trobar butxaquejant allà ajagut bocaterros. I es removia en la foscor, com una cabellera de dona desesperada.

-Si puc xarpar un senglar! Encara el meu fill podrà guarir-se. Quan el senyor Celestí treballa de gust, cap pastor de la rodalia no el guanya. Pobre filló! quina gemegor feia! Està ben atrapat! aquelles galtes de farro que tenia quan el deixà la Tecla i ara està esbarrellat com un vell! Tant manyac com era i ara tan esquerp! Sempre gruny. El mal li crema les entranyes! Tantes provatures i tot li feia mal! I ell venia

xano xano i em feia un bes, i ara es mor d'aflaquiment! Si puc caçar un senglar! no n'haurà cap de diner la vella renyoca! Un grapadet estret pel senyor Celestí i l'altre pels remeis!... La vella gasiva l'ha mort! Fes-me una estimació, fillet meu! Ara ni té força per fer mig petó!

Feia bella estona que no nevava. Una branca esqueixada per la neu va fer estremir *l'Esparver*. A la llunyania naixia una clarícia feble. Semblava una parpella que s'anés obrint... obrint i allunyant-se de la son. La claror tímida, quieta i silenciosa anava avançant com si tingués por de fer remor i deixondir aquella neu que semblava adormida damunt la terra. El glaç dels bassiols i les fontanelles va pendre la brillantor com els ulls d'un mort. La mirada de l'Andreu que esdevingué escorcolladora cercant en aquella quietud la tremolor d'una mata somoguda pel senglar. No res! Les gotes dels arbres penjaven tèrboles i glaçades com si fossin llàgrimes de pedra immortalitzades per un estatuare. L'aire era quiet com si també fos glaçat.

Ara!... Una esgarrifansa d'emoció va passar pel cos balb de l'Andreu. Un matoll va moure's al fons de la gorja. La neu va caure feixuga i les branques alliberades brandaven en l'aire cada cop més enllumenat per les clarors vivificants de l'alba tranquil·la. Els ulls de l'Andreu van esbatanar-se; el seu respir va perdre el ritme i el cos batejava ple d'impaciència. Mirà les pedres, agafà el ganivet i féu un sospir pregon i silent. Ja es veia la testa bruna del senglar que sotjava abans d'eixir, amb sos ulls petits que lluien entre sos pèls grisos, aspres i bruts d'argila. Flairava la terra i l'aire i mirava al cel i caminava a poc a poc enfonsant les potes en la flonjor de la neu. El seu bleix feia un núvol que es perdia en l'aire geliu. Quan era al bell sota de l'espadat, on romania l'Andreu, amb la llestesa que cau un llamp, una pedra va caure furiat damunt del senglar. S'oí un gruny de dolor i un rodolar de pedruscall i un crit triomfal de joia que deia: -Ja és meu!

El senglar jeia amb l'espina partida, les potes del davant dretes i un panteix seguit movia la seua còrpora. L'Andreu baixà l'espadat com una cabra. La neu cruixia sota sos peus neguitosos i la mà empunyava la ganiveta amb tremolors desficioses d'esperança i alegria.

-Sóc jo, *l'Esparver!* que vinc per tu!- La fera va obrir la boca follament i reculava amb pena.

-¿Qué vos queixalar-me? No em fa pas res. Tot sia pel meu pobric filló! però deixa't matar! no em fugis, que si fuges jo sóc perdut!... pel meu filló!- i provava de ferir la fera que feia uns grunys sinistres i deixava la neu remoguda i tacada de sang. L'Andreu suava d'angúnia i fadiga. El ganivet restava fred i net en sa mà forçada. -Deixa't matar! o menja'm una mà! fes-me malbé per sempre! que la Tecla em guarirà tot fent-me moixaines! xucla'm la sang! mata'm- I tot dient això l'Andreu avançava com un orat i el senglar reculava com un foll i els respirs eren cada cop més fadigosos i les escomeses del ganivet de l'Andreu no assolien la fera acorralada! -Prou! s'ha acabat! o tu o jo!- i per aquells ardiments que en la vida dels homes esclaten per fer els heroïsmes més colpadors, l'Andreu atiat per sa voluntat agegantada va posar-se la manta damunt del braç, l'atansà al senglar, i mentre aquest la mossegava, ell va enfonsar-li el ganivet al coll amb la destresa que occia els porcs casolans i va remoure l'eina dins la ferida crudelment i un doll de sang va escampar-se damunt la blancor i el senglar va torçar el cap fent un gruny llastimós i agònic.

Així, com ix el llamp en la tenebra i escampa sa blancor vívida, així com esclata la claror radiant dels ametllers entre les branques fosques, així com una rialla llarga neix entre el silenci d'una fondalada muda, així sobtada, ufana i radiant fou l'alegria que va brollar del cor de l'Andreu que es veié alliberat d'aquell nus que li estrenyia el pit i retrobava les delícies de la felicitat allunyada.

-Tecla! Tecla polida! ¡Bonica; bonica meva! El senglar és mort! Filló meu! ara guariràs!- cridava plorós de goig l'Andreu, i l'eco d'aquelles fondalades anava repetint cada cop més lluny els seus crits victoriosos com si les muntanyes volguessin dur fins a la Tecla la veu joiosa del seu marit victoriós en la lluita aferrissada.

L'Andreu furgà ses mans en la neu per netejar-les. Les tenia xopes de sang fumejant. Va netejar el ganivet bullent passant-lo damunt la nevada, i tot seguit es carregà el senglar.

La ferida degotava i damunt la blancor de la neu queien les gotes de sang redones i vermelles com els galzerans i les cireres d'arboç que havien madurat en les fredors de l'hivern.

L'Andreu feia via apressat cap a la primera casa d'aquella contrada cridant de tant en tant com si salmegés el ritual de l'alegria ubriagant, refulgent!

-Ja és meu, Tecla polida! bonic meu! ¡filló del pare! rovelló meu!
Ja sóc un altre!

I fins s'avergonyia d'haver desitjat plorar nit i dia fins que els ulls se li fonguessin entre les llàgrimes i arribar orb als peus de la seva muller i allí agemolit, sentir la seva mà tèbia i amorosa que li feia una moixaina i el conduïa perdonat pels camins de la vida. -Què vol dir, plorar?... Riure! amb el cap ben alt i

el senglar mort cos a cos... Tecla polida! Tecla bonica! Ja vinc! Vaig a fer la capta del senglar!- exclamà l'Andreu, cridant en les solituds aclaparadores d'aquelles muntanyes plenes de neu.

Després de passar per damunt les aigües enconcadades del gorg glaçat, l'Andreu trucava a can Buscà.

-Minyons de Déu! Obriu!

Ningú no responia. L'Andreu sentia el pes feixuc del senglar que duia a coll i que anava perdent l'escalfor de la vida perduda.

-Qui hi ha!

-On sou!

-Jo; *l'Esparver!* Au! ¡obriu, que vinc capolat!

-Que porteu quelcom!

-Sí, afanyeu-vos! ¡porto un senglar i vinc a fer capta!

La gent de can Buscà va obrir tot seguit la porta, on hi havia clavades tres creus de palma beneïda, una branca de llor, una cua d'esquirol i una de gat marc. Entrà l'Andreu victoriós fent olor de fred. La gent d'aquella casa va rebre'l amb alegria. L'àvia desdentegada i ventruda que estava desbesant el pa que havia enforat feia galana estona, va deixar la pala i anà tot seguit a deixondir els jovencells que dormien.

-Nois!... Nois!... ¡Cuiteu, que veureu un senglar! *L'Esparver!*
Correu!...

-I dôs? cons n'haveu mort?

-Aquest fa set!- va respondre amb urc l'Andreu.

-El setè- va repetir amb astorament la vella, bo i baixant l'escala de fusta negrosa que es perdia en la foscor de les estades tancades. Tot vestint-se van baixar tots els nois encuriosits i amb els ulls ensunyats, van ullejar aquella bèstia morta que es refredava damunt les lloses de l'entrada.

-Que és gros!

-Quin pèl!... quina cellerrada en té a l'esquena... quin pèl més gruixut... Oh! i i fa dues menes de color!...

-Que no té ullals?

-No. Es jove. ¡Si tingués ullals no el podria dur!

-Quina por! Uix, quines dents!...

-No sé pas com teniu pit, Andreu!

-I ja em podeu mirar bé que no m'ha queixalat! Ni una gota de sang!

-Un dia pendreu mal.

-No pas si Déu vol i l'Esperit Sant!

-Creieu que em sabia greu... sort tenim de vós... que de tant en tant feu matança!... ¡Pobres conreus! Mal llamp els partís a tots!- va exclamar l'hereu tot fent sorollar un grapat de monedes que va donar a l'Andreu. -¡Teniu, que són ben guanyades! ¡I ara que tingueu bona sort fent la capta!

-Bé, però abans feu una mica de beguda! Reposeu-vos. Faré una mica de farinetes i un bon got de vi calent! Feu una cara de llàstima!- va dir la vella remenant el rescals de la llar. Després va atansar-hi els foguers, va apilar quatre espigots i un grapat de llenya, i per la negror de la xemeneia va pujar el fum naixent, van dansar-hi les primeres guspises i van esclatar els cruixits de les branques ardents i verdoses. L'àvia atrafegada va treure un pa de la pastera i va donar-lo al seu marit.

-Té; llesca el pa.- L'home prengué la ganiveta i després de fer-hi una creu damunt el pa va llescar-lo. Llavors la dona va pendre-li per fer-ne sopes. En aquella casa sempre l'home encetava el pa i abans hi feia una creu amb la ganiveta.

Mentre l'Andreu prenia la sopa flairosa xarrupant i amb la testa baixa, l'àvia va pendre un torrapà i

va torrar una llesca grossa, mentre en un tupí s'escalfava el vi de la darrera collita. Per la xemeneia va entrar la claror del cel. L'Andreu va estremir-se i sos ulls van moure' s adalerats dintre ses conques com si volguessin fugir del cervell, encaboriat de desvaris. -Que és tard! Encara tinc les mans testes! Quins tremolins de fred he passat en aquell ombredís !

-Mengeu, home de Déu! ¡Ja ho teniu ben guanyat!

-Ja en tinc prou amb una fulla de sopa.

-L'Andreu és molt de bon faire. Vós enceteu el vi novell.

-Any de bé siga!- digué com era de consuetud sempre que encetaven un fruit de l'anyada.

Entre tant s'escampaven les rojors matinals davant els estels pà·l·lids i la boira quieta ajaguda damunt les muntanyes. Els fums de les pagesies s'enlairaven dret al cel com una pregària d'infant. Les remors naixien, la vida es deixondia. El jorn arribava rient, Déu ens hi doni el pa flairós i la pau beneïda i els treballs sens treva. El vent havia començat sa tasca; se'n duia els núvols i allà lluny devia empènyer les naus de la mar i voltar els molins de la terra. La llum del sol és arribada i la son dels ulls perduda. Tots els jovencells estan xirois i atrafegats cercant tot allò que l'Andreu demana per fer capta.

-Jo vindré amb vós, Andreu!

-Jo; tu ets massa xic i estàs encadernat; fa, mare?

-Dòs vull anar-hi!

-Prou! No vull baralles- va interrompre l'Andreu. -Que vingui el sagal més forçut; doneu-me un cofí, un cistell, una saca i una tríncola.

-Si voleu la barromba de la vacada farà més remor!

-No cal!

L'Andreu va carregar-se el senglar i seguit pel noi gran de can Buscà van marxar a fer la capta per les masies deixondides entre collades, pujols i avencs tots colgats de neu.

Quan l'Andreu va arribar al poble anava seguit d'un estol de brivalls. Duia el cofí, el cistell i la saca plens de pa, verdures, ous i fruites seques. En ésser al cap del primer carrer de la vila va posar-se el cap del senglar damunt de la seva testa i s'aturava davant de cada portal i tocava la tríncola i bo i fent una tonada cançonera, deia:

-Sóc *l'Esparver*... què hi ha pel senglar!

La porta o finestra que s'obria ja no es tancava. Ben abrigats sortien els homes amb els esclops plens de palla i les mantes cargolades fins als ulls. La mainada anava eixint amb les mans a les butxaques i el nas moquillós per la gebrada.

-I dòs! Ja n'heu aplançonat un altre. Fa que és més gros aquest que el darrer... ¡Quin esballenc li haveu fet! mateu-los tots d'una vegada.

La mort d'un senglar en aquell poble era sempre celebrada amb un esclat d'alegria. Un hivern sense senglar era trist i ple de monotonia. Per això tan tost va córrer la veu que l'Esparver feia la capta, la plaça va omplir-se de gent encuriosida i desitjosa de fer lluir les galindaines de la festa improvisada.

Havia caigut, lentament, en l'aire fred, el darrer borralló de neu; el darrer fill blanc de la nuvolada negra. Hi arribà a terra lleuger, com si volés i romangués rioler i venturós damunt la blancor silenciosa.

I després naixien les gotes transparents i pures, dalt de les branques nues que copsaven la neu flonja enlairada com una flor enlluernadora, i en el silenci solemniat de la nevada, s'alçà la remor del xaragall escotorit que s'esmunyia lleuger com una rialla. Tot el món regalimava aigua pura, freda i clara!

El cel s'havia aclarit; passaven els núvols duent-se'n la rojor dels primers raigs del sol ixent. La boira baixava pels cimals enasprats, lenta i amorosa com un encens exhalat pels àngels entre somriures celestials. I fou un matí de sol en un dia d'hivern. Fou un dia de claredat i tebiors inefables; dia de coloraines joioses i enlluernaments triomfals. L'aire era ple de claror; el cel ple de blavor i els ulls plens de gaiesa. El temps era abonançat i la visió victoriosa de l'Andreu féu esclatar rialles, crits, exclamacions. La taverna va omplir-se de gent, i el soroll dels vasos plens de vi es barrejava amb la bunió dels pagesos escotorits que picaven de peus i fumaven bo i garlant de les maleses dels senglars i enaltint la destresa astoradora de l'Andreu.

-Andreu! a la teva salut!

-Andreu, vina, que faràs trago!

-Vós, *l'Esparver*, aquí van aquests puros de part de l'avi. ¡Mireu-lo com vos guaita de la finestra estant! Fins plora perquè no pot eixir. Ha tingut la *grípia*.

-*Esparver*, deixa la bèstia, i au, a beure!

-Nois; mireu, aquest home és el més valent del poble. Visca l'Andreu!

-Visca!- va cridar tothom; i l'Andreu, amb el tragí de la capta i embriagat per la gloriosa rebuda del poble s'havia oblidat de la dolor paternal i va emocionar-se profundament, i esperonat pel goig d'heroi triomfant va respondre: -Mori el senglar!

-Mori!...

El batlle, després de donar a l'Andreu els diners de consuetud per la mort d'un senglar, va dir: -Ara, que l'avi de can Quim agafi el flabiol i el tamborí; vinguen ballades! El bosser del comú paga!

-Vinga!

Van lligar el senglar per les potes del darrera i van penjar-lo en el balcó de casa el carnisser de la plaça. Quin rebombori va esclatar! L'Andreu, voltat dels homes que li feien l'amic plens de vanitat, va recordar-se de la Tecla i del seu fill; mirà la taverna com una cavorca plena de fatídiques recordances i marxà consirós dient: -Tinc el noi malalt; ja torno!

-Ja és ací l'avi Quim! Ja és ací! Veniu a les ballades! Un jaio amb una barretina de xeixa vermella va pujar dalt d'una pila de caixes que li va posar l'estanquer i començà una tonada. Al ritme de les quatre lilaines que tocava, la plaça va aclarir-se. Les parelles dansaven damunt la neu mig fosa a l'esclat d'aquella alegria esplendorosa que entra dreta al cor perquè no era esperada.

-Senyor Celestí, hi ha *l'Esparver* va dir la minyona del metge que escombrava el cancell.

-Què vol, aquest ximple?- va respondre malhumorat el metge que tot just s'havia llevat.

-Diu que ve a pagar les conductes.

-Ah! que passi al despatx- va afegir el metge tot fent una riulla de goig, i va alçar-se tot seguit.

L'Andreu havia posat tres piles de monedes damunt la taula del despatx i quan el senyor Celestí va entrar-hi amb un posat afectuós, *l'Esparver* bo i signant els diners va exclamar: -Senyor metge, estem en paus! ¡Aquí té l'any passat, aquest any i l'any vinent!

El metge va esguardar-lo amb atenció. L'Andreu anava brut, miserios i estripat, tenia la cara transportada per la son i la fatiga. Semblava un malalt.

-Aneu a reposar, Andreu!

-Això pla! He anat al senglar per pagar-li, i ara vingui a casa que tenim el noi molt atrapat. Ja tinc una euga ensellada. ¡Si vingúes tot seguit! perquè la dona deu patir angúnia. Só marxat fent el bèstia; sóc tan geniüt! i ara pateixo; ja li diré!

-Noia; marxo!- va cridar el metge. Agafa aquests diners i esborra l'Andreu de la llista dels que no poden estar malalts perquè no paguen! Anem-hi, Andreu!

-Anem!

Amb un pas seguit, l'euga s'allunyava del poble. I les ballades cada cop se sentien més confoses. L'Andreu seguia l'animal cada volta més cap cot. Allunyada la seva ànima del desfici de la cacera i del goig enlluernador del poble que va festejar-lo amb entusiasme, tornà altre cop a atuir-se amb el penediment corsecador. Potser si el senglar l'hagués ferit, tornaria a casa seva amb la confiança que torna a Déu el pecador que porta les nafres d'una penitència plena de dolors. Ara, la nit passada al ras, el fred, la fam, la set i la lluita paorosa amb la fera acorralada i vençuda amb una rauxa de voluntat d'heroi, li semblava poc per a guanyar-se l'estimació de la seva muller.

La fatiga de la pujada els feia estar silenciosos. El metge esguardava amb paüra dalt de la carena el poble que veia a cada respir més petit. De sobte arribaren a ses oïdes la cridòria dels dansaires i les rialles de les fadrines.

-Visca l'Andreu!

-Visca!

-Mori el senglar!

-Mori!

-¡Balleu, balleu, ninetes, la dansa del senglar!

I el flabiol esvaïa les lilaines que feia moure les barretines vermelles damunt la blancor de la nevada. Les noies rosses, lluminoses, es veien fosques davant la neu tant blanca.

L'Andreu, amb el cor espinat per les penes que el tornaven a torturar, va mirar de dalt estant aquella plaça curulla d'alegria i les llàgrimes floriren en sos ulls.

-Visca *l'Esparver!*

-Visca!

-Apa, noi! com us estimen! -va dir el metge per trencar aquell mutisme, i com que l'Andreu no va dir res, el senyor Celestí va girar-se i quedà tot sorprès de veure'l plorant silenciosament, tot apenat.

-Què us passa? Esteu mig mort. ¡Pugeu a l'animal!

L'Andreu no podia respondre i movia el cap d'un cantó a l'altre, entossudit.

-Pujeu, Andreu!

-Jo no!- a la fi va respondre, fent un esforç.

-Home, no feu el bot. ¡Ja ens durà a tots dos l'euga!

-Jo no!

-Prou! o pugeu o me'n torno a vila!- va dir-li, reptant-lo.

L'Andreu, esporuguit, va pegar un bot i pujà a l'animal.

-Agafeu-vos bé i amunt- va manar-li el metge, perquè coneixia que l'Andreu no gosava ni tocar-lo; - agafeu-vos bé que si la neu és glaçada i l'animal rellisca pendreu mal!

-Tant de bo!- i va esclafir un plor que feia fredat. El metge provà de girar-se per guaitar-lo i l'Andreu s'ajupia avergonyit. Feia feresa veure aquells dos homes cavalcant un mateix animal, passant per la carena entre cimals, collades, espadats i gorgues. El plor de l'Andreu s'esvaïa amb ufana en l'aire gebrat, i orfe de les remors dels xaragalls i fontinyols que eren tots glaçats.

A la fi, l'Andreu, més serè, arraulit rera del metge i alliberat de sa mirada, va esdevenir coratjós i cercà el consol de la confessió que no havia pogut fer a la seva dona.

-Ja li diré, senyor metge! Ha passat ben bé allò que vostè va dir-me. ¡Ho va ben endevinar! Anar-se'n la dona i i començar la vella a donar-li sopes i emmalaltir-se el filló ha set tot u! Si l'hagués vist tenia unes galtes de farro! i ara sempre malganós. Per res fa el botell! Avui sembla que s'aixereix, demà torna a quedar esbarrellat que sembla un mort. De sobte li ve un ofec com si tingués mal de costat cobert. N'hi han fet d'untures d'oli de lluert! I res!... Que si són cucs, que si són les dents, que si l'enyorament! ¡Quina malaltia més surmia i més maimona! A voltes penso que quan el mal els deix els don requinca!

-La cançó de sempre!- va gorgolar el metge; -i ara si mor serà que jo no li he entès el mal.

-És allò que es diu: Mort no vinguis que excusa no tinguis!

El metge i l'Andreu van romandre galan estona sense dir-se res. Sols se sentia el cruixir de la neu i del glaç sota les potes de l'animal. En passar per davant la vessana que manava l'Andreu, el metge va fer-li:

-Com teniu la sembradura?

-Sé pas! Mentre la dona ha set fora!...

-Haveu fet el gallòfol!

-Ho ha ben endevinat!

-I quants diners heu estalviat! Tot plegat, res.

-També ho heu endevinat! Ja li diré!

-El marit fet un pòtul. La dona venent la llet del nadó, i ara la malaltia del pobre fill!

-Angela! tot ha anat així! Ja li diré!

-La llet de mare no es pot vendre, perquè no és nostra ni de la mare: és del fill! ¿Ho enteneu? ¿I perquè no criava la senyora de Barcelona?

-No volia criar, senyor metge! Ja li diré!

-Doncs al purgatori li faran criar un dimoniet que li abrusarà els pits! La dona que pot criar i no ho fa hauria d'anar a la forca! Ves el que va passar a can Titó i can Llagosta! Les dues criatures al fossar; i ara veurem la vostra. D'ençà del fou-fou de Sant Joan ja n'he vist tres de cases esguerrades així!

L'Andreu trobava un plaer estrany en els renys del metge que li parlava enquimerat. I es posava a parlar per desfogar-se dels seus encaparraments.

-Jo no ho volia, que hi anés! Però la sogra és una dona llorda, coquina i cofinera, que va aporrinar la dona nit i dia!...

-I vós, què sou? un lirot sense butxaques? Que no maneu?

-Jo, enfurrunyat, no sabia què fer! I ara, mig renyit amb la dona, vaig perdut, corro, corro com el porc de Sant Antoni! Ja li diré!... Ara fa dos dies que treballo com abans... i he cremat una mena de bressol que va dur la dona, que tot el dia hi clapava. S'havia tornat com jo; bon xic gallofa!

Van arribar a les envistes de la casa. L'Andreu va saltar tot seguit de l'animal, l'agafà pel ronsal i va fer-lo trotar. La Tecla que de tant en tant mirava amb angoixa de la finestra estant, en atalaiar-se d'ells, va cridar amb vivesa.

-Ja és ací, mare! Ja és ací! Ve amb el metge.

-Tecla, o Tecla! he mort el senglar i he pagat a tothom. Què fa el meu filló?- va exclamar joiós l'Andreu, en veure la seva dona anguniosa per la seva absència.

Ningú no va respondre. L'Andreu estava confós; no sabia què fer dels seus ulls i no podia aturar la mirada desfocada de fugir de totes les cares macilents que el voltaven.. El metge va obrir la porta que va grinyolar llargament com si fes un gemec paorós, i va entrar a la cambra on hi havia el malalt. Tot era silenciós; tot tenia una gebror rara que va apagar l'alegria esclatant de l'Andreu. En el bressol, aturat, hi havia el nin immòbil amb els ulls mig closos i la boca mig oberta.

El ritme del respir perdut per sempre. L'Andreu exhaurit va restar en la porta i amb veu apagada va dir tremolós...

-Què fa el filló!... Senyor metge!... ¿què hi diu?

El metge no va respondre. Cercà el pols, atansà l'orella al pit de l'infantó, va mirar-li les nines atansant i allunyant una cerilla encesa.

-Que no respira?- va preguntar ple d'angúnia l'Andreu immòbil a la porta.

El silenci penetrava en les ànimes callades com una punyida dolorosa i el metge seguia explorant sense saber què respondre.

-Senyor metge! faci tot el que pugui- va suplicar l'Andreu emocionat i temerós sense gosar entrar a la cambra plena de paorositats pregones.

La flama de la cerilla posada davant del nas del nin restava immòbil dreta al cel i punxeguda com una punta de llança roent. La Tecla va llambregar esfereïda la seva mare. La vella va abaixar els ulls i mogué la testa contristada.

-És mort?

-Sí!- va respondre el metge amb veu apagada.

-Mort!...! mort el meu filló! ¡pobric angelicó!- va cridar l'Andreu bo i flectant-se de genolls davant del cadàver del seu fillot, i trencà en un plor brodat de sanglots i exclamacions de pena entemidora.

-L'hem mort!... L'hem mort!... com un ocell tret de sa mare, pobric filló! tan xamós! tan gemat com era!

Sobtadament l'Andreu com si veiés una visió, va posar-se dret i obrí els ulls. Sos llavis tremolaven i sa veu tenia una roncor feresta.

-Tots ací!- va cridar. La Tecla i sa mare van restar espalmades. L'Andreu tenia posat d'un boig que retrobant un moment de serenor, anés a revelar una veritat terrible. El metge l'observava amb sorpresa, esverament i curiositat.

-Tecla! agenolla't ací; vós, sogra, agenolleu-vos allà- i signà imperiosament els dos cantons del bressol. I quan les dues dones foren agenollades, féu atansar llurs testes amb ses manasses fins que els fronts bullents d'angúnia de les dones van tocar la faç glaçada del mort. Llavors ell s'agenollà com elles i plorant va fer-los dir a cor, com si fessin una oració macabra:

-Filló meu, perdona'ns!... ¡perdó, que t'hem mort!...

I la cara del cadàver va restar sembrada de llàgrimes de dolor i penediment i fins va semblar que somreia com si el darrer alè de vida fos una guspira d'amor que els perdonava.

En alçar-se, l'Andreu i la Tecla van mirar-se fixament. Ses nines eren plenes de serenitat. La correntia de la dolor se n'havia dut com una riada folla tots els dubtes i recels. Els cors sagnaven reflorits de l'amor perduda.

-Tecla polida!... Tecla bonica!... ¡torno a ésser bo!... estima'm, mira'm! ¡Si no em mires sóc mort!

-Andreu! fill meu! ¡dos fills donaria perquè tornassis a ésser bo!- va dir la dona abraçant-lo fortament.

Després l'Andreu va romandre dret i amb els ulls fits al cel i els llavis immòbils...

Plorava amb els ulls i somreia amb els llavis i la seva ànima sentia tota la delícia d'una deu d'alegria abundosa que sobtadament l'amarava. La Tecla tornava a ésser seva, el mirava amorosa, va abraçar-lo. L'ànima salvadora de la muller l'emparava, i per altra part, son cor, era trossejat per la punyida cruel de veure el seu fill sense vida.

Plorava amb els ulls, somreia amb els llavis, joiós i apenat alhora, i no gosava moure's perquè tenia en son front una llàgrima. Una llàgrima de la Tecla que davallava lentament i li recava perdre-la perquè li semblava una benedicció d'amor, guanyada del cel, amb la beneïda penitència de la dolor.

(Sant Llorenç.)

DESVETLLAMENT.

L'aire fresc del matí passava a poc a poc per damunt les muntanyes. Les fulles es movien lentament atansant-se les unes a les altres, com si es donessin el bon dia a cau d'orella. La cantadissa d'ocells s'anava escampant alegroia damunt les gotes de rosada que brillaven amb la claror del sol ixent. Les fruites que penjaven feixugues, torçant les branques que esperaven una mà collidora, es somovien suaument en l'aire flairós del matí. La Margarida tota endiumenjada anava de pressa mirant de tant en tant al seu voltant, com si tingués por d'ésser seguida o sotjada. Duia el cistell ple d'aviram amb les potes lligades i les testes escotorides eixint de la cistella. Era dimarts i anava a mercat. Damunt del gall de cresta encesa, de les gallines entenimentades, i les polles gentils, que tot ho miraven amb els ulls negres i rodons com els caps de les agulles de picar, la Margarida duia un ram de flors boscanes, gaies, flairoses i vives de color.

Al bell mig del camí d'anar a vila hi havia una capelleta; la gent d'aquella rodalia deia que la fadrina que hi deixava una toia de flors abans de finir l'any, era maridada. La Margarida en arribar a l'oratori llucà amb gran rapidesa el seu voltant i ben convençuda que ningú no la veia, va agafar el ram i el féu passar penosament entre els ferros atapeïts de la reixa. Va agenollar-se, va dir de pressa un Pare-Nostre i tota confosa i emocionada marxà sense gosar mirar al seu voltant. Caminava més de pressa que abans, temerosa de fer remor i que el silenci matinal li fes sentir una veu que la cridés. I en tot veia una mirada esbrinadora; una gota de pluja que penjava plena de claror d'una fulla de roure, li semblava un ull encuriós que la sotgés; una alenada de vent que feia esdevenir remorosa la pinareda, li semblava un xtss... xtss! avisador que li deia: atura't!- ¡Sentia escridassar el seu cor dins del pit;

l'emoció contorbadora d'haver deixat la toia al Sant després de tant de temps de dubtar, la joia d'haver-la deixada sense que ningú l'hagués vist i un xic de penediment d'haver-la deixada per la por que el Sant no la fes maridar amb un altre xicot que no fos el que ella volia! Tot es revoltava: por, alegria, recel! Volia i dolia, i, com si sentís al seu darrera passos que l'encalcessin, a cada respir caminava més depressa, fins que de sobte, es posà a córrer ran de la vorada dels gatells, freixes i verns que creixien vora el rec.

En ésser a l'aulet de can Merla, la por dominà l'alegria i va voler recular. La idea que el Sant li podia donar un marit que no fos el que ella havia triat, va esverar-la, i va aturar-se, i plena de neguit va acotar el cap i donà una volta. Volia tornar al oratori per treure el ram de flors; ¡però la reixa era tant atapeïda! ¿i si el Sant se n'ofenia? Això, era un defalliment de la fe!

-Què fas ací Margarida? ¿Que has perdut quelcom?- va dir la molinera que també anava a mercat.

-Ai!!!... Quin esglai m'ets donat!

La molinera va girar-se i va dir tot allunyant-se i alçant a cada pas la veu a una nena que la seguia amb un infant al braç:

-No vinguis així, no! treu la coforra i el bavosai al nen i posa-li la safalina i arrecona el crossi de l'entrada i salva aquelles peres que s'estan gabanyant. Mira de deixar la porta ajustada que els de can Brixha han de portar grana per moldre. Després, fes cap al mercat que ton pare vol anar a fer vesperoles! ¡No facis requinnar l'avi, ara! Sents!!! ¡i trossa't les calces que les portes destrossades! Sents? Aneu a collir floretes; n'hi ha tot un maig.

-Sempre et captrenques!- va dir la Margarida i van emprendre el camí amb la molinera i garlant, garlant de festeigs i casoris, van arribar al mercat, es posaren assegudes enrera mateix dels cistells d'aviram i, allà, esperaven les parroquianes que a cada mercat els compraven allò més triat dels seus galliners.

Dia de mercat. Dia de festa. ¡Dia de grans rialles i cridòries! L'hora d'esmorzar és esperada. Les taules dels hostals són llargues, confidencials i sorolloses, com les d'un bateig de primer fill de casa forta. El porró es buida sempre enlairat i bullint de tantes mans com passa. És l'arma de la alegria, l'amic de la rialla triomfal i el testimoni de totes les vendes.

-Noi!!!... porta el fil negre que tinc set!

-Vinga el porró! ¡a veure si aquesta s'aixereix! ¡Jo també tinc el noi emputifat i menjo, dona! sempre es capmassa aquesta!

-Com ne vols d'aquelles dues oques?

-Com les de l'altre dia! dos duros en barra, dues pessetes besones i una de senzilla.

-¡Més petites, més joves, i avui, que tot és més baix igual preu!
¡Aquesta voldria la dona borratxa i el vi a la bóta!

-Rebaixa'm dues pessetes bessones!

-Fet!

-Doncs, anem a beure!

Prop de mig dia les parades van desfent-se. Unes, perquè tot ho han venut, altres perquè les dones són tant lluny de llurs cases i han de fer un ramat d'hores de camí. La plaça va buidant-se i resta tota sembrada d'escampalls de palla, plomes i blat de moro, que una dona geperuda escombra pacientment.

La Margarida tota lluminosa torna cap a casa seva. Com a l'anada, la segueix En Quel que n'està encisat. Hi veu tota la ventura de la seva vida. La troba formosa, eixerida i escarramasera. D'ençà que va veure-li donar una bufetada a l'hereu de can Forons que va allargar massa les mans li té afecte, respecte i una mica de por. La seva honradesa violenta i feréstega, li dóna una mena d'esperança vivificant -¡és un ram de flors!- es deia En Quel bo i mirant-la amb fervor -¡si em diu que m'estima, serà l'evangeli!- I quan sentia parlar d'ella li recava que finís la conversa; quan la veia al seu a prop, volia fugir-ne i tant punt n'era lluny sentia una mena d'enyorament que l'anava entristint... entristint fins a fer-lo somicar. No res, n'estava enamorat!

Ara, de retorn, encoratjat amb les converses dels companys que festejaven les pageses i una mica emboirat amb l'alegria de l'hostal i els regalims de vi, que es féu decantar en sa boca ardent de set, va sentir-se més coratjós, i en lloc de seguir-la de lluny, bo i amagant-se, quan ella mirava, com ho féu a

l'anada, es posà al seu costat i va dir-li tot xiroi i amb veu molt alta:

-Com ha anat el mercat?

-Ola! poc pensava en tu, Quel!

-En mi, no! en l'altre, sí!

-I ara! que et creus que estic enamorada?

-Què sé jo! tants n'hi ha que et volten!

-Tot un mosquer, oi?

-Ben cert! tot un eixam!

La Margarida caminava tota rumbosa i cofoia per sentir-se afalagada la vanitat que rau en tota dona que passa per la terra. L'èxit de la seva bellesa; els rotllos que feia al mercat quan s'aturava; les rengleres d'ulls que feia embadalir quan caminava i les amoretes que es sentia a pluges tots els jorns, li plaïa que En Quel els sabés per tal de fer-li néixer aquella gelosia que tantes voltes fan decidir els homes amb una temença de veure's l'enamorada del braç d'un altre festejador.

-Ja t'agrada a tu el mosquer!

-Jo?

-Bé hi rius!

-Creu-me que a voltes ric de fàstic! ¡tants miradors i cap home com cal! No sentiràs a dir que la Margarida festegi de volada amb ningú!

-Això no!

-¡Si tant hi rigués ningú me'n privaria de festejar-los!

Vanitat i gelosia. Amor i joventut. Tot això al bell davant de l'oratori del Sant on hi havia la toia un xic emmusteïda de la mirada xardorosa del sol que l'esguardava fixament.

-Margarida, has matinejat molt avui!

-Sí, noi. ¡He sigut la primera que he arribat amb la molinera!

-Prou que ho sé!

-I dós?

-Espera't, ja t'ho diré!

En Quel va ajupir-se i en un instant arreplegà una munió de floretes, féu un ram, el lligà amb una herba i el tirà dins l'oratori.

-Jo també vull casar-me abans d'un any! I amb la que ha deixat aquesta toia! ¡Què et sembla!

La Margarida va tornar-se vermella. No podia respondre ni alçar els ulls de les herbetes que el vent somovia amb tremolors, com la Margarida, que també tremolava, que no gosava respirar i que sentia tota confosa que una suor d'angúnia li amarava el front.

-¡Ara, vés a saber qui serà la que ha deixat aquesta toia! es veu que és d'avui! oi?

-Les flors bé semblen fresques!- va dir la Margarida fent un gran esforç per dissimular la seva torbació i el seu sofriment.

-Què saps qui les ha posades? ¡Tanmateix jo vaig anar massa a la ventura! ¿no saps de qui són?

-Jo?

-Doncs jo sí! La molinera és casada, no li cal deixar flors i quan jo he passat per aquí sols hi havia les petges de dues persones i la toia hi era. ¡Com que havia plogut un xic aquesta matinada es coneixia molt bé! ¡Tu dius que has estat la primera que hi ha passat, amb això, la toia és teva! ¡Tu et vols casar abans d'un any, jo també! Cal que ens cerquem un festejador!

La Margarida restava immòbil, aclofada i esmaperduda, sense poder dir ni una paraula. En Quel en

veure-la tremolar va sentir per ella una pietat tendra, desconeguda i estemordidora, i romangueren tots dos llarga estona sofrint una emoció que els torturava amb crueltat. A la fi, la Margarida va esclafir en un plor retingut i sofridor i En Quel mig penedit de la seua feta, s'acostà vers la Margarida i va dir-li amb apassionament:

-Margarida!... Margarida!... meva! ¡fa tant temps que t'estimo! No em facis sofrir més. No és que ho hagi endevinat això del ram, ho he vist! ¡T'he seguit amagant-me perquè no em veiessis! Sempre et segueixo quan vas a mercat! Així et veig!... ¿L'ets posat per a mi el ram? No ploris! Maleït siga!... Ni mai que hagués...

-Què!... què vols dir?- va exclamar la Margarida amb una serietat plena d'esverament.

-No res! com que veig que plores! ¡Veig que só fet una bestiesa! -digué En Quel posant-se a plorar entendrit.

-Això mai!- va respondre la noia amb una vivesa plena de ingenuïtat.

-Així tu també!... També paties per mi!...

-Feia tant temps!...- i tot seguit es tapà els ulls amb ses mans avergonyida i venturosa.

La gelosia és llunya, la vanitat s'ha fos. L'amor regna en els cors serens. La joventut amb ardidesa, els empeny a la vida, una joia esclatant els inunda; tot són clarors, clarors de cor trontollant d'alegria, clarors de fe, clarors de benaurança!

-¡Sant Vicents gloriós, vull mullerar-me amb la Margarida!

-¡Sant Vicents gloriós, vull maridar-me amb En Quel!

I el Sant Vicents empolsat i descolorit, humil i barroc, ple d'una bonohomia infinita, semblava cercar amb neguit un salpasser i aigua beneïda per a donar-los la benedicció eternal.

Així foren els amors de la Margarida i En Quel, amors sempre flairosos d'il·lusió i ventura. Ja fa prop d'un any que viuen tots solets en aquella casa de pagès afegint a les cantúries dels ocells els seus cants d'alegria. En Quel, sempre que va a la vessana canta i la Margarida mentre està esterrejant en el riu canta gloriosa i resplendent. Fan goig de veure i de sentir. Tenen la virtut del treball i l'alegrança del cor satisfet que estima a tot plaer.

-Déu gràcies!

-Qui hi ha?

-L'ermitana de Santa Bàrbara, si voleu fer una gràcia de caritat.

-Oidà! Ja sou aquí altre cop? Sembla ahir que vau venir a fer la capta de la grana i ara veniu a fer la capta del vi! Com passa el temps!...

-¡Per tu, que totes te ponen, prou passa de pressa! ¡Ves, la teva veïna, en aquests mesos, si n'ha passades! ¡Una criatura al cel i un paller cremat i un ruc mort! ¡I tu, tot són cants i rialles! Que Déu te conservi! ¡Veig que haveu anat a fira! ¡Sant Ramon te doni una hora ben petita !

-I un hereuet, ermitana!

-El primer sempre és ben rebut! ¡pel segon, si és el mateix, ja es fa el sorrut i pel tercer es fa l'esperver!

-Un hereuet, ermitana, un hereuet!...

La Margarida després va agafar la cassa, va omplir-la al cup i va curullar la bóta que duia la velleta de l'ermita.

-Que Déu t'ho pagui! ¡Tu pla ets una bona noia! N'hi ha de més gasives! ¡no volen donar res i sempre botzinen! Sempre els sembla que no toquem prou a temps! ¡Per tu, a la primera broma ja tocarem!

Els ermitants de Santa Bàrbara eren molt miserables. Vivien a la caseta al costat de l'ermita. Feien una capta per les viles cada diumenge i una capta per les pagesies al temps del vi i al temps de la grana. Això i una mica de terra de conreu els feia viure miseriosament dalt de la muntanya amb l'obligació de tocar a temps per a allunyar les tempestats atuïdores.

Els dos vellets a cada tempestat es barallaven. Tant si era a l'hivern com si era a l'estiu, en sentir el primer murmurí del tro llunyà el vellet es volia llevar, i l'ermitana, que tenia mig any menys que el seu

marit, el reptava com si fos un nin.

-No et llevis que estàs encadarnat!

-No caldria sinó!

-Ets vell i t'has de cuidar!

-Avui em toca a mi! ho saps? ¡Jo sóc l'ermità!

-Però jo toco amb més força!

-Que saps tu de bogar les campanes! ¡Jo amb un cop de picall faig anar la tamborinada allà on vull!

-¡Doncs fes-la anar a can Merla què no volen donar res!

-Calla! mal esperit! ¡Una ermitana que es venja! Donotes! Mala pesta!

I en les fredors de l'hivern, tot barallant-se els dos ermitans a mig vestir, es trobaven estirant la mateixa corda i els clams s'escampaven pel cel rúfol. I el cel compadit dels vellets enfredolicats s'estitllava tot seguit.

-Adéu, Margarida! creu-me que sols per tu em llevaré sempre! ¡No és per dir-ho, però el meu home ja fa catúfols! ¡Quan sentis tocar a temps i el cel fa ull, pensa que toco jo i que ho faig per tu i de molt bona gana!

I la Margarida riolera tornava a omplir la cassa de vi i el donava a la velleta agraïda.

-Tant punt tinguis el noi, avisa! Li portaré una medalla de Santa Bàrbara!

I la velleta s'allunya vers l'ermita de Santa Bàrbara que es veu blanca, gaia i casta com una rialla d'infant. Una eura s'hi enfila fins a les teules i una flor branda gentilment dalt del petit cloquer. Ara que és a l'estiu i les tempestes són llunyes, la campana és plena de pols i el batall, sense corda, penja dins la buidor muda del bronze, com un cor aturat dintre un pit de cadàver. Si hi passa el vent, o hi cau la pluja o hi davalla la rosada, la campana resta muda; sols si pedregués les pedres del cel despertarien la seva veu perduda que s'escamparia pels espais que enyoren ses sonoritats conhortadores.

Sola, en la blavor del cel, la campana sent els corcs que s'entaforen per la fusta revellida i veu les rels que furguen entre les pedres del campanar i una aranya aixoplugada en sa foscor va teixint, teixint fent vida retirada. La cadena de la campana, com una corda de vaixell trencada pel temperi, branda en l'aire fora del cloquer, amb l'oreig que desperta les flors cada matí.

Mes a l'hivern, quan la fúria de la ventada remou els boscatges i els llampecs llancen ses clarors estemordidores i omplen els ulls de paüra i els llavis de pregàries, llavors, la campana puja i baixa i alça la seva boca vers el cel, i el batall, com una llengua viva, es mou al seu dedins clement i desficiosa.

Primavera. La vida ja és dalt dels arbres. Esclaten les resplendors de les florides ufanes i plenes d'alegrança. Les clarors creixen en el cel. L'aire és tebi i apar una manyaga. Pugen de la terra les cantúries de la nit i els núvols aturats escolten i miren en els capvespres, els miracles que fa la primavera. La vida que flota sanita i triomfal omplena els cors i amara les nines de dolçors divinals. Tot sembla harmonitzat per una vida nova, menys En Quel, que feia uns quants dies estava tot cap baix. La Margarida havia perdut aquella alegria. No cantava mai, ni reia, ni responia tan sols. Passava estones llargues com ensunyada. Feia un posat de bajana!

-Que no et trobes bé? Mira tot com floreix!

-Prou!

-Que no estàs contenta?

-Prou!

-I dôs, per què fas aquest posat?

-Tinc son!

I tot seguit En Quel finia la conversa i la Margarida restava altre cop quieta, callada i trista. En Quel, afligit, movia el cap en un recó del menjador ennegrit i la Margarida s'adormia sense esma de treure l'olla que bullia en el perol que enlairaven els clemàstecs fumats.

Així passaven els dies. La Margarida va oblidar-se de fer el pa. Un cop llevada de bon matí, en lloc de pastar i escalfar el forn fins que la pedra de fora fos ben calenta, va romandre a l'escon asseguda, després s'ajagué en un munt de faves que En Quel tenia apilonades a la cambra de dalt i després es menjà unes llavors de meló que hi havia en una finestra assecant-se.

En Quel, tot astorat, va demanar consell a la dona de la masia propera que era llarga, seca i menjada per l'enveja de tot el que veia al seu devora.

-Què m'hi dieu, vós, Pona, que heu tingut tantes famílies!

-Són mals i no són mals! ¡Tampoc em creureu!

-Què voleu dir?

-No-res!

-No em feu neguitejar!

-Doncs, clar: sabeu què té la vostra dona? Massa postures! ¡Amb un bon fart de llenya tot això es cura en un dia!

En Quel restà abatut i es veia dissortat. -Qui sap si està avorrida de mí!- i se n'anà a casa seva a emprendre la seva dona amb cara farrenya i veu rogallosa.

-Margarida! Havem de parlar clars! ¡Sóc l'amo, i mano! Digues què tens!

-Res!

-Mano jo a casa! Què tens?

La dona va obrir els ulls esfereïda i volgué parlar i de seguida aquella pesantor de cap i aquell atüidor soroll d'oïdes va ensopir-la.

-Margarida! ¡Si no em respons me la pagaràs!

-Quel, no em renyis! ¡Tindrè un fill sense llengua!

-Què dius?- va fer En Quel alçant-se d'un bot com una fera esfereïda.

-Jo ho sé... Si vols que em mati?... ¡Així no naixerà!

-Calla!... Calla!...- va cridar l'home ple d'esglai, apartant-se d'ella horroritzat i vençut.

-Què en farem d'un fill sense llengua?

-Margarida!... Això són manies! ¡Estàs prenys i criatureges!... Anem a donar un tom; l'aire et farà aclarir el magí! No hi pensis!... no hi pensis!...- va dir-li el seu marit amoixant-la, fent un gran sospir i lluitant per a foragitar la terrible idea que la seva muller li havia endinsat en sa pensa com una sageta fatídica enverinada per la torturadora superstició.

Esperaven els darrers dies que havien de posar fi a la tètrica maternitat. En Quel no s'allunyava de casa.

-Margarida, si tens res, posa tot seguit una tovallola a la finestra i jo vindré tot seguit!

L'home treballava deficiós i a cada cop de tràmec mirava la finestra de sa casa. La Margarida seguia més ensopida i rampelluda i En Quel, convençut que aquell posat era malaltís, es resignà a les estranyeses de la seva dona i la tractava amb una llei d'afecte i por a l'hora.

Una tarda, quan l'home tornà de regar l'hortet i va entrar a casa seva, va restar cor glaçat. La Margarida no hi era!... ella que mai no eixia de casa. Cercà per l'hortet, entre les mongeteres, a la pallissa, pels pellers, a les corts, al butifarrer, a la bassa; cridà per amunt, mirà per avall, i no res; la Margarida no responia i enlloc no es veia rastre de la seva fugida. Mirà per terra, tot recordant-se, afligit, de les petjades del dia del mercat que va deixar el ram a Sant Vicents i bo i fregant-se la frontallera amb sa mà endurida, va esclatar en un plor trontollós que feia moure sa figura revinguda.

Mig avergonyit, no gosà anar a casa la veïna envejosa. No gaire lluny vivien els seus pares; en una pitrada s'hi arribaria pel dret fins dalt de la serra. Hi seria en quatre gambades; allí, amb els tres germans fadrins, la trobarien tot seguit. En Quel corria camps a través com un boig i de tant en tant mirava esfereït un recó i cridava la seva dona.

-Margarida!... Margarida!... Margarida!...

Així, retut i plorós, amb el cor trinxat per la pena, la vergonya i l'angúnia, ple de mals pressentiments i enverinat pel penediment d'haver anat a regar, arribà En Quel a casa els seus pares. Els vells van estremir-se i els germans van alçar-se tots a l'una, i resoluts van dir:

-Prou ploralles!

-¡Anem, que les llàgrimes ni per regar són bones!

-Entre tots quatre la trobarem prou!

-Fugiu, home, fugiu!... s'haurà mort!...,- feia En Quel desesperant-se.

-On?

-Què sé jo! Al cingle, al gorg... o s'haurà penjat!...

-Prou de ximpleries!... Anem!

-Tu, regira l'aulet; tu, les masies; tu, vés, mira bé tota l'albareda i la ribera entre els joncs i la bardissa i les garrigues! i tu, Quel, vés-te'n al gorg i allí, vigila, no fos cas que hi fes cap!- va dir el pare sota el portal de pedra de sa pagesia.

Era vespre i ben tost es féu fosc. Van baixar al cingle, seguiren totes les cases, cridaren per tot, i no res. I vingué l'hora que el primer grill alça sa veu en el silenci que el volta i després la nit amb ses penombres paoroses i tot restà colgat en aquella negror freda i els estels anaven eixint com si es cridessin els uns als altres per veure encuriosits què passava aquella nit damunt la terra. Després, cada estel tenia un grill que li cantava; i en sortiren d'estels aquella nit; i la cançó dels grills es feia ampla, eternal i s'allunyava vers l'infinit! De tant en tant un estel fugia rabent deixant una estela que tot just nada, moria entre la celístia. Qui sap on anava aquell estel! ¡Potser fugia esgarrifat! Potser cercava altra companyia! ¡O una més bella miranda, ple de curiositat !

En Quel vagava en la nit com una fera folla. Ara trobava un clot on s'enfonsava, ara un munt on entropessava; després, una teranyina li pessigollava la cara i una branca el sobtava omplint-li la cara d'esgarrinxades. I el gorg era paorós. En ses aigües tèrboles s'emmirallava la celístia i la lletia d'aigua semblava més atapeïda i llefiscosa. Aquell pobre home passà la nit delirós i veia els estels amb brillantors estranyes i li semblava que el miraven amb una mena d'esverament.

¡Les hores passaven amb tanta calma que fins semblava que el temps havia mort! ¡que tot era aturat per sempre!

A la fi llustrejava: els estels s'anaven apagant, apagant com si tinguessin por d'enlluernar-se amb la claror del sol! ¡I cada estel apagat, un grill emmudia i naixia una gota de rosada! ¡Misteri de la nit ple d'encís i bellesa!

Ja s'hi veia. En Quel sortí d'un amagatall, cridà amb veu ronca la Margarida i es tragué la roba. Anava a tirar-se al gorg, en aquella aigua morta i llotosa i plena d'herbes per cercar-hi la seua dona i si hi era, negar-s'hi allí tots tres!

-Margarida!...

Se sentí una remor propera de fulles i branques rompudes i d'entre els arbres que vorejaven el gorg sortiren dos braços que enlairaven un infant blanc, escotorit i rodanxó que plorava amb vigoria!

-Quel!... Mira!... és un noi!... i té llengua!...

-Ets tu!- va exclamar l'home ple de sorpresa, alegria i esverament i corregué com un boig entre les falgueres i joncs, i tremolós agafà el seu fill i digué: -¡No et moguis que vaig per una carreta! Què has fet?

-Ni jo ho sé! ¡Vaig sortir de casa com borratxa! ¡Volia anar a casa els ermitans i allí tenir el fill, sempre amb la mania que no tindria llengua!... Quin sofrir!... ¡Us vaig veure i vaig amagar-me!... i he tingut el noi! ¡I de sobte em só trobat tota desvetllada!... Quin cap tan clar!... ¡i quina por i quina vergonya llavors!... i no gosava moure'm!... I sort que tu has cridat!...

-Calla!... Calla!... Espera'm! No et moguis, per Déu, no et moguis!... Ja vinc amb la carreta!...

I en Quel marxà colpit per un llamp d'alegria; com un esperitat plorant i rient, sagnós de cara, suant de front, mig esparracat, feia uns crits triomfals:

-Ja tenim un noi!... Ja tenim un noi!...

(Tordera)

LA DAMNADA.

En l'església isolada en la boscúria se sentien sospirs i plors continguts. La nau del temple era solitària i la porta tancada. Una mica de claror entrava pel finestral del chor fent lluir els daurats dels altars i dels sants barrocs immòbils en ses actituds místiques. Se sentia una olor d'església tancada i d'encens perdut i refredat en els recons tenebrosos. La llàntia del Santíssim s'anava empetitint dintre el fanal que la guardava dels freds de l'hivern i dels papaus voladors de l'estiu. De tant en tant, el xiuxiueig d'una confessió s'espargia pel silenci del temple... Al costat de la bandera de Sant Isidre, tocant al banc de la masia més rica, hi havia el confessionari que enlairava la trona. Per sota la cortina que amagava el rector sortia una mà blanca que es movia en la penombra. Es cloïa amb força com esgarriada, s'obria cap al cel com si demanés clemència, esdevenia trèmola bo i fent una negació. I el xiuxiueig es feia més clar i els sospirs eren més pregons. Després aquella mà que fulgurava en la fosca, com la mà macabra que eixís de la tomba tenebrosa, va desaparèixer i la cortina va moure's davant d'un estosseu.

La Clàudia havia fet tres hores de camí entre alzinars i pinedes i conreus per anar a la parròquia isolada, per a confessar-se altre cop amb aquell rector que curava d'aquell escampall de pagesies. Aquell vellet tenia unes paraules tan dolces per a la seva ànima plena d'agrors, que se sentia guarida de ses tribulacions anant a confessar-se i a escoltar aquells consells confortants que li donaven delit per a seguir aquells camins espinosos i plens de dolors que li trossejaven son cor de mare.

Se sent el soroll de les anelles de la cortina del confessionari que llisquen pel filferro que les aguanta. Mossèn Ponç li ha donat l'absolució. Obre la porta grinyoladora, surt, fa un acatament ple d'unció a l'altar major i se'n va cap a la sagristia. La Clàudia roman una bella estona asseguda al banc del seu mas. I com si volguessin fer chor amb ses oracions, entraven en el silenci del temple les remors dels xiprers del cementiri que tocava a l'església, els cants dels ocells que niaven per la teulada i el cloquer, i la tríncola del ramat que pasturava muntanyes amunt seguida del pastor que tocava un flabiol amb monotonia ensopidora.

La Clàudia en aquell ambient de pau, sentint la fervor que Déu li donava, oblidant aquelles amargors que es congriaven en aquelles pagesies tan llunyes de la parròquia i assaborint amb joia els pensaments que en la seva ànima semblava Mossèn Ponç, es tornava pacient, anhelava de tot cor una resignació ferma i es rejuvenia amb la llavor que Déu sembla des del sagrari dintre i les ànimes que s'hi atansen amoroses. No se n'hauria mogut mai, d'aquell temple, tancat i sol, tan fosc i tan silenciós, d'aquell niu que Déu havia triat entre cimals alterosos i boscúries sens fi. Però la Clàudia patia per la seva filla beneitona que havia de sopar, i, si ella no li'n donava, la deixarien morir de fam com un ocellet, avorrit. Pobra beneitona!

Sortia la Clàudia d'aquella fosca flairosa de bonesa i, aclucant els ulls enlluernada, passava per la sagristia per entrar a casa del rector. La germana de Mossèn Ponç, aquella velleta pacient, l'escoltava sempre enternida. La Clàudia somicosa es desfogava.

-I dôs, Clàudia, avui també ploralles?

-Jo pla sóc perduda. Si no s'adoba amb l'ajuda de Déu, sé pas on anirem! ¡Tots contra mi! De deu fills, cinc són ací, soterrats. ¡Déu els tinga al cel! Dels que em resten, l'un és la beneitona que ara farà vint-i-cinc anys i sols és bona per gordar els xais, i els altres, cotre, tots casats i amb famílies, i cap d'ells em té de grat! ¡Jo no puc fer cap ofici de sang, la noia faltada tampoc! ¡Jo tinc d'anar a raure a casa d'ells! ¡Malaventurat qui no pot guanyar-se un mos de pa!

-Ja no us esteu amb el noi gran?

-Avui me n'ha tret! Tots em volen, i quan saben que el que té la Rosa no es pot vendre, arrufen el nas, i jo marxo per estalviar-los la feina de treure'm. Ara la jove del gran les ha agafades contra la Rosa. Pobra beneitona. Diu que tot li toca, que tot li embruta, que tot li fa fàstic i jo em só enquimerat, i el noi, aquissat per la jove, m'ha tret; i ara, torna a agafar la carreta, amb els dos bous, el llit, les cadires, la mica de calaixera i cap a un altra casa... On? No ho sé! ¡Mossèn Ponç em diu que faci tancar la noia a ciutat i jo sola potser faré les paus! i a mi em trenca el cor deixar la noia; és tan manyaga amb mi! M'estima tant! ¡que sort tinc dels seus petons i dels consells del vostre germà, que sinó hauria fet un

disbarat!...

-Calleu, santa cristiana! ¡Jesús, Maria i Josep! Sant Antoni gloriós!

-Adéu-siau, passo ànsia per la pobra Rosa. ¡Dèu estar amb els xais escampats i es fa fosc!...

La Clàudia va marxar pel camí prop la trunyella que tancava l'hort, tota apesurada. No hi calia fer altra cosa que marxar tot seguit. Mort el seu marit, tots volien acollir-la amb la faltada. Un cop les tenien a casa parlaven de despeses, que el pa no allargava com abans, que essent dues podrien repartir-se en dues cases, que si poguessin vendre la mica de patrimoni de la Rosa, comprarien bestiar a la fira de Massanet i tot aniria millor. La Clàudia s'escoltava la conversa tremolant, inundada d'angoixa, i davant la negativa de vendre allò que pertocava a la beneitona, els fills posaven mala cara, aquella cara que tenia el seu marit que va donar-li una vida de màrtir. Vós sola, sempre que volgueu...; ara, dues...; i com que tots sabien que la Clàudia no deixaria mai la Rosa, no hi havia altre camí que marxar, i marxava.

Avui és la jove del noi gran que la treu. La Clàudia mira el món com un desert i la vida com un mar furient sense un areny que l'empari. Ella tenia els bous i la carreta i els mobles. La Rosa aquells papers que li deixà un oncle compadit de sa dissort; i cada any el senyor Rector quan anava a Girona li duia diners després de retallar-ne un bocinet. La Clàudia no tenia on anar. Nit i dia l'esperonava la dèria de fugir lluny on ningú no la conegués i poder viure sols amb la seva filla beneitona, que era la única que l'estimava. Sempre amb aquell bocí d'amor malaltís que la sadollava de consol com la rialleta que fa l'infant ple d'agraïment després d'una bona mamellada. Es veia ben bé que la noia es retirava als de casa seva, on sempre hi havia encès el caliu de l'estimació i que els nois van sortir com el seu marit, aquell home rampellut i malmirrés que s'enfella per un no-res i que sols veia les coses pel cantó dels diners que les avaloraven. La Clàudia se sentia més mare de la Rosa, i fins li semblava que els nois eren fills d'una altra dona que no tingués un cor com ella, on l'enteniment, la recança i la llàstima sempre feien nierades de sentiments exquisits.

Primer aniria a Massanet i allà ho vendria tot: bous, carreta i mobles. Després amb els diners marxarien a Girona i allà amb l'ajuda d'un germà, qui sap, potser comprant i venent verdures i fruites que florejaria dels coves a primera hora a plaça, podria anar tirant, fins que la seva vida s'apagués per sempre...; llavors la noia entraria a l'asil. Tot, abans de deixar la faltada, que sols ella entenia... perquè sols ella l'estimava. Mentre sos ulls s'obrissin a la llum de cada jorn, volia esguardar aquell fillet tan alt per de fora i tan petit per dedins, i mentre son respir anhelés volia que la seva filla en rebés el caliu amb ses besades. Ella sola volia estimar la Rosa, lluny d'aquells homes de mal cor i d'aquelles joves que fugien d'ella com conilles que veiessin la fura rastrea.

La Clàudia era una dona alta i prima amb l'ànima esborrada per les penes i les carns xuclades pel cansament. Tota l'alegria i vivor, que de fadrina lluien en son esperit, les va perdre maridada amb aquell home sempre enfutimat i amenaçador. La Rosa, era com ella també, espigada, i neulida, amb una ànima petita com un llumet de llàntia morent i que de tant en tant fa una claror intensa i torna a ajupir-se. La Clàudia i la Rosa sempre anaven plegades, com dos espectres, com dues imatges, llargarudes, punyides per la dissort. La Clàudia cercava consol esbravant-se amb la Rosa, i la filla obria la boca i els ulls i, sense comprendre el que li deia la seva mare, exclamava -Maru maca, jo estimo!- i li feia un petó i la Clàudia plorava amagada, en la seva solitud. Si aquella pobra dona hagués sofert amb paciència victoriosa totes les adversitats, fóra una Santa, però la Clàudia de tant en tant tenia unes rauxes de desesperació com una orada. ¡Sort de Mossèn Ponç, aquell vellet de la parròquia llunyana que li apaivagava els rampells i li donava un gemec lent i confortant i un bon ruixat de llàgrimes i unes bones ventades de sospirs que desfeien tota la nuvolada que li enterbolia son esperit fadigat i retut!

De bon matí la Clàudia va posar l'ensí, el jou i els crepistells als bous i un cop els tingué un a cada cantó del tirant, va agafar l'agullada, va deixar-la damunt la carreta i cridà la Rosa. La beneitona va atansar-se amb els braços penjant, la boca eternament oberta i una mosca que es passejava per la seva cara. I mentre sa mare va carregar la carreta, ella mirava embadalida els dos bous que feien unes bavalles llargues, que es movien al ventijol matinal, i aclucaven les parpelles voltades de mosques martiritzadores. A casa del noi no hi havia ningú. La jove era al riu a rentar la roba. El noi a vila. Els fills també eren al riu amb sa mare, fent de pescaires La llar era freda i semblava més fosca que els altres dies. La Clàudia refeta amb la resignació que li donà Mossèn Ponç, va mirar la casa, movent sa testa contristada i, temerosa d'esclatar de ràbia, va cridar amb una veu ronca, que feia feresa:

-Adéu-siau! Fins al cel, bona gent!... ¡Arri, petits!- Els bous van caminant feixucs. La carreta va trontollar fent remors que s'escampaven en la pau superba dels camps solitaris, i, mentre la Rosa agafada a les estaques deia rient: -Anem a nannà, maru!- la Clàudia, mossegant-se els llavis, movia els ulls desficiosos i amarats de llàgrimes de dolor.

Com cada any, venint el temps de la fira, havien espedregat els camins perquè els animals poguessin

petjar millor. La carreta avançava entre moreres. De tant en tant les branques foranes semblava que no deixessin passar aquell èxode i que preses d'un sentiment recador els volguessin aturar, amb ses espines que esgarrapaven els bous, els matalassos i la carreta, i restaven brandant en l'aire, com si els diguessin: -No marxeu!- La Rosa aclucava els ulls i la mare plorava silenciosa foragitant els pensaments que l'exaltaven.

-Arri, menuts!... arri, fills meus! ¡Si els fills fossin com els bous! tan bons de governar! ¡No em veuria així!... Mala!... Jesús, Maria i Josep!

Després de tres hores de sol per camins sorrencs i pedregosos, sentint el cant ensopidor de les cigales, van arribar a les envistes de Massanet. El campanar s'alçava punxegut, com una cucurulla en una planúria quieta voltada d'horitzons llunyans i plàcids. Davant mateix del fossar nou hi havia la fira de bestiar. La bunió de la gentada va arribar a les oïdes de la Clàudia com el zum-zum feridor d'un borinot que passa brunzent prop de la cara. Va pujar a la carreta per posar bé el mocador del cap que la Rosa portava de gairell, va estirar-li la roba, que duia tota arrugada i, eixugant-li les bavalles i esquivant-li les mosques que duia damunt, va dir, tot fent-li una moixaina: -Tens calor, oi maca? ara ens refrescarem, ara!- i tornà a atiar els bous, que bo i estintolant-se l'un contra l'altre caminaven plens de mosques, a poc a poc, feixucs, tristos i resignats.

En atansar-se a la fira, la Clàudia sentia una horror a cada passa més forta. Per son cervell atribulat passaven els pensaments com fulles caigudes que voleïessin amb una ventada furient de dubtes i de recels. Sos ulls s'omplien de neguit, ses mans de tremolors. Fins li semblava que els bous corrien massa i que la fira s'acostava vers ella com una nuvolada amenaçadora i que la gent la voltava i ella sense habilitat de parlar, cercava adelerada una fugida... com si fos una lladre i que tot el que duia fos furat.

En arribar a la primera casa del poble, una casa vetusta, amb finestrals de l'antigor i voltada de parets, va fer aturar els bous a un abeurador, tot d'una peça i fet de pedra picada. Els animals van beure llarga estona sense fer fressa. L'aigua no es movia i els emmirallava. La Clàudia entre tant es recolzà al pou pròxim. Sentí una mena de frescor en sa pell bullent del sol i mirant al fons, on l'aigua quieta era il·luminada per les clarors del cel que s'hi imatjava, va veure's la seva testa blanca, petita i pregona i va recular esgarrifada dient:

-Jesús!- i va petonejar desficiosa la Rosa que menjava un mos de pa bru sense cloure els llavis.

No calia dubtar més, pit i fora; vendria els bous i la carreta, l'hostaler li salvaria els mobles fins que tingués lloc a Girona. Anirien a peu fins a Sils i aquella nit mateixa foren a ciutat allunyades dels seus fills sense cor.

La Clàudia era una altra. Alliberada de la tortura que l'acorava, va esdevenir resolta, ardida i serena, i, agafant l'agullada, va punxar els bous, i amb una veu rejuvenida va fer: -¡arri, menuets, que ja som a fira!

Massanet tenia posat de festa major. Els carrers plens de gent endiumenjada; l'estanc i casa del barber sempre plens d'homes; els hostals atrafegats servint taulades de firaires a totes hores. El parloteig de la gent vivia en l'aire festiu del matí seré i xardorós. Al carrer de l'església hi havia una rastellera de parades de robes multicolors. Per les parets hi havia penjats cobrellits, faixes blaves i vermelles, mocadors pel cap virolats, camises ben planxades de mostres vives de color i fins en una entrada hi havia penjats tres *boàs* que brandaven amb el vent com si volguessin temptar, plens de malícia, la pageseta joveneta que té por de la caputxa i de la barretina que porten els jaios. Un home cepat que tenia un sac ple de llavor de nap, negra i menuda com perdigons, la venia als pagesos que se la'n duïen en els mocadors de butxaca. Carrer enllà començaven les parades de bestiar. Fermades a una reixa amb una beta lligada al coll, tres oques aturades alçaven el bec de tant en tant i el movien com si masteguessin l'aire amb fruïció. Altres romanien lligades amb un cordill per les potes. D'aviram no n'hi havia; tothom esperava el mercat d'Hostalrich.

Damunt d'un camp blader segat, es fa la fira. El rostoll és aixafat per la gentada. Al bell mig del camp hi ha una enramada de vern, que aixopluga una taula, on hi ha dos càntirs d'aigua, una ampolla treballada de vi rogenic i una altra d'aiguardent; sis paquets de cigarretes sense encetar i un vas ple de caliquenyos i quatre ampolles de gaseosa. La dona que serveix posa els gots boca avall en un rentamans ple d'aigua. Al voltant de l'enramada, on hi ha uns taulons, que fan de banc, s'estan asseguts els venedors que van garlant calmosament, mentre sotgen els animals, que tenen pel ronsal, esperant un comprador que els convingui. Hi ha la noia de can Lloret amb el fill al pit. El vell de can Mirot, que fa trenta anys que va a la fira. L'hereu de can Seva, que és la primera volta que hi va sol. I passejant-se entre la gentada i els bous, vaques i vedells, passen els ramaders amb les bruses llargues i fosques i els barrets amples, preguntant i oferint, rebutjant i regatejant i comprant.

-Tu, xarric, que no tens cap xurmé?

-Aquest any no, son dues xurmeres.

-I d'aquestes, quan ne vos?

-Nou unces.

El marxant sense dir un mot s'allunyà.

-On vas tan esverat! parlem! ¡ja em posaré a la raó!

I sota un sol aclaparador, la vaca pacient, bo i remugant, rep el cop de cap del vedell que mama afamat. Un ramat de bous resten quiets amb el cap baix i amagat com si parlessin conjurats. Els garrins dins les gàbies, sota l'ombra de les branques del vern, uns dormen apilonats com si tinguessin fred, altres flairen amb el morro brut de fang i graten la terra amb les potes petites i blanquinoses. I entre la vèrbola de la gent esclaten els bruels dels bous com les notes d'un orgue desafinat, els esquellerincs dels cavalls, que s'esquiven les mosques, lligats als carros, que han dut els animals a fira, i la cridadissa dels porcells quan són agafats pels compradors.

L'avi Pelat hi havia dut un ruc petitó i panxut i vell com ell.

-I dôs, jo em creia que no es portava bèstia rossam?

-Aquest no és bèstia; és un amic que va amb mi.

-Sempre en teniu una al pap per dir.

-Al cap d'allà jo sóc vei i ell també, i anem de tronc.

-Encara em fareu riure!

-Veuràs, el noi de casa no vol que el tinga més. Jo ja veig que té raó; venut el ruc jo no treballaré més, però jo em moriré d'enyor sense fer res. I cada any botzinant em fa venir a fira per vendre'l, i jo vinc! Jo ja veig que un hom arribat a la vellor no és bo per fer cap ofici de sang i que a casa amb el meu treball fóra una pastera de fam i que el ruc i jo no som bons per res! ¡i que pel temps de les fusades, amb la taleia de feinejar vaig fer-me una estronxada al peu que vaig cuidar a anar al camp dels estirats!... Jo ja ho veig! té raó el noi!... i vinc ací a vendre el ruc. En demano vint unces i torna cada any a casa! ¡Veli aquí! ja t'has firat, Martinet? El noi de can Blai porta un mec i una meca. Quin bestiar! allò és senyoriu fi! ¡jamb un ret i un gipó semblarien persones! Jo crec que deuen menjar la grana amb forquilla.

-Prou xerrameca!... Bon dia i bona hora. Avi Pelat, que és el mateix ruc de sempre?

-El mateix!

-Quan ne voleu aquest any?

-Vint unces- féu el jaio tot esverat.

-Cada any és més car!

-És que tinc més por de vendre'l!

-Que potser sap d'escriure?

-És notari i parla gavatx.

-¡Aquest si que no cal pagar-ne la meitat com els bous, per si té mal negre o mal de caure o estossega! ¡Fet i dit, com un garrí de nou setmanes! ¡Mireu, allí hi ha un home que en cerca un de ruc!

L'avi Pelat s'escamava i fugia pel cantó oposat ple de paüra i esperava amb ànsia que la fira s'acabés per anar trico trico, cap a casa, amb aquell animal que estimava amb tota la il·lusió.

Tot d'una va mirar fit a fit; s'ajupia, s'alçava de puntetes allargant el cap i a poc a poc avançà entre la gentada ensopida per la xardor del sol enlluernador.

-Clàudia, o Clàudia!

-I dôs, Pelat! tu sempre amb el ruc a coll.

-Sí, mira, em manen, i crec com un anyell!

-A tu et botzinen perquè treballes i a mi em fan treballar traient-me de casa!

-Sí, mira! jo ja veig, ¡tu si que vas trencar el plat més bonic! ¡la vas ben esgarrar no casant-te amb mi! I tot per un punt! ¡i els punts només són per la roba i les is! Ja t'han tret tots! ¡Els nois han sortit de mala sang com el teu home! Quina nierada de senglars! Encara em recordo que un dia el teu home no volia posar un tany de llor beneït dalt de la paiadera i jo que li trec l'escala mig en broma i li dic: -Si no poses el llor no baixes!- i ell em va fer uns llambrecs d'ulls com un gat marc. -Si no poses l'escala et coixo! i va tirar-me la forca a la cama; ¡sí, mira! ¡cotre setmanes malalt i ventura de dues ampolles d'oli de lluert que tenia la mare i bones untures de moll de barra de porc!... ¡Sí, mira; jo ja ho veig! a tu se't va girar la garba! ¿Y que tens cabals?

-Ja pots pensar; la pell de l'esquena; ¡ni un pallís per jaure!

-I amb aquesta Rosa tan aturada?

-Sempre ha criaturejat, pobrica! ¡però és més festosa!

-I com, mare de Déu! se't va esgarriar?

-Esgarriar dius?

-Ho diuen! Sí, mira; fan córrer que la jova us ha tret perquè diu que estava com ella!

La Clàudia va quedar-se espalmada i obrí els ulls amb un esfereïment de boja, i, plena d'angoixa, va dir amb un prec enternidor:

-Pelat, diga'm què vós dir!

-Sí, mira; res, no en facis cabal.

-Pelat, per Déu t'ho demano ¡no em deixis amb aquest corcó!

-No en facis estat!... Jo ja ho veig! males llengües diuen que van veure la Rosa festejar amb un sagal i que la jove va dir que amb ella ja n'hi havia prou de prenyades a casa.

-Reina del cel!- La Clàudia va sentir una onada de rancúnia que li féu cuidar perdre la raó. Va asseure's en el tirant d'una carreta amb un panteix terrible i una tremolor de feblesa va escampar-se per tot el seu cos.

-Clàudia, aquí teniu les unces dels bous. La carreta el noi de can Xiró potser se l'emporti.

La Clàudia va pendre els diners i sense dir res va cloure la mà i va asseure's esmaperduda amb els bitllets que van donar-li. La pell de la cara li bullia i l'afront va aclofar-li l'ànima ja prou estemordida.

-Anem!- va exclamar la Clàudia alçant-se resoluta i com si es deixondís d'un somni que l'embadalia. - Anem ben lluny on ningú no ens conegui.

Quina vergonya!- Agafà la Rosa pel braç i van marxar de la fira pel camí polsós totes apressades.

En arribar a una ribera plena de claror i benestar, la Clàudia defallida, mirà per tot, temerosa d'ésser vista i fent un sospir pregon bo i esguardant aquell cel blau i amarat de llum, va asseure's a l'ombra bellugosa d'un pollanc ple de gentilesa.

-Fill meu, saps què diuen de tu?

La Rosa que mastegava una palla, va respondre:

-Maru, tinc gana aquí- i signava la boca oberta amb el dit.

-Fill meu!... saps?

-Tinc gana aquí!- repetia la beneitona picant de peus.

-Santa Innocència!- Pel pensament de la Clàudia passà com un llampec la idea del dubte. -I si fos veritat?- i tot seguit va esvair-se. Ella coneixia tant la Rosa i estava sempre amb ella i no tenia cap senyal! Ve't aquí perquè la jova va dir-li «no vull llordes a casa». Jesús, Maria i Josep, el que pot la maldat!- i fent preguntes a la Rosa, pogué escatir que aquell cervell d'infant tenia tota la puresa de la innocència.

-Maru, vull pa!... tinc gana aquí!

-Anem! fugim; a la pagesia que trobarem, demanarem un mos de pa!... corre, fill meu! fins la

deshonra t'encalça... i no en tenies prou d'ésser faltada! Jesús, Maria i Josep! ¡Quan mossèn Ponç ho sàpiga!

L'aire s'anava enfosquant. Una nuvolada eixia del cantó del Montseny; avançant lenta, muda, amenaçava damunt l'ombra que escampava pels conreus i pujols. Una rafagada passà com un pregó que avisés la batalla. L'aviram s'entristia, els ocells fugien i les fulles s'enlairaven amb neguit. Per tots els camins es veia la gent de la fira caminant de pressa bo i mirant al cel amb angúnia. Un bofarut va alçar la palla de les eres i féu aclucar els ulls dels gossos ensopits. I van caure aquelles gotes grosses que sembren la terra de saó i les ànimes de desigs d'assolir un soplug. La Clàudia va alçar-se i va veure que pel camí venia gent, i, esparverada per la terror que la veiessin amb la Rosa ferida per la maldat, fugí camí enllà.

-Fugim, fill meu! Vénen, vénen! Alça't, corre, que ens veuran! que parlaran de tu!

Les dues dones van esmunyir-se per un caminó que anava cap a una fondalada que la Clàudia no coneixia. Plovia, naixien xaragalls i la riera ja passava rojenca, rabent, com si hagués nascut boja. La Clàudia en veure una cavorca pròxima va dubtar. Anaven xopes i es sentia lassa. Però mirà enrera i la gent s'atansava corrent i va semblar-li que veia En Pelat dalt del ruc i com una esperitada va posar-se a córrer arrosegant la seva filla sota aquella mànega d'aigua que queia sense pietat damunt d'aquelles dues dissortades.

En ésser al cap del corriol la Clàudia es veié perduda, la riera els barrava el pas. L'aigua passava furienta, roja, tèrbola i remorosa. Les herbes de les vores es blincaven com si volguessin seguir la correntia rebugenta, daleroses de saber on anava. De tant en tant passava quelcom: un tronc, una cadira, un vedell morent. La Clàudia romangué erta i la Rosa es xuclava el dit i tremolava de fred.

-Què farem?

-Jo tinc gana, maru!

-Em fa por passar ara. Però això ben mirat són només dues passes!

La Clàudia mirava amunt i avall de la riera amb esverament. Un llamp va esquinçar un roure i un tro va escampar-se per tota la nuvolada. L'olor de la tempesta se sentia arreu.

-Vénen! Ja són aquí! Passem, fill meu! Agafa't amb mi!

La Clàudia i la Rosa abraçades van avançar entre les aigües roges de la riera folla.

I tots els pagesos que van arribar en aquell indret, reculaven astorats.

-Quina rierada!

El temps s'aclaria a poc a poc com si es deixondís d'un somni.

El mateix dia en què va marxar la Clàudia, la jove va tenir un noi.

-Quatre nois arreu! Tot és pel Rei aquí casa.

En aquelles hores de dolor en què l'ànima esdevé poruga i els ulls se'n van al cel entre harmonies de clemència, la jove havia sentit la frisança del penediment. Havia maltractat la velleta i havia injuriat la Rosa, les va treure de casa, i quan van marxar, tots van deixar el mas com si fos apestat. El comiat els esglaiava. Un cop el fill fou al món i el sentí plorar amb vigoria, la jove tornà a creure que ella tenia raó i el penediment va empetitir-se i el somriure es posà en sos llavis encara febreros de l'infantament.

El fill de la Clàudia era un home bo i arraulit per la paraula irada i la mala mirada de la seva dona. Com un ca l'obeïa i l'amoixava després d'haverse sentit una rastellera de mots verinosos. Ara amb el naixement del quart fill romania malmirros i capficat pensant en la tristícia que devia sentir la seva mare sense conèixer aquell nadó tan xamós. La jove que li llegia els pensaments en les nines ingènues dels ulls bondadosos, en mirar-lo tornava a sentir el corcò del penediment i pensava: -Si jo sabia que aquest fill m'havia de treure de casa, ara mateix el mataria!- i va cridar el seu marit tota neguitosa per a dir-li que anés a cercar la seva mare perquè tornés amb ells. Mes, quan el seu home fou al seu davant va restar una estona muda i va dir-li: ¡Volia saber què feies!

-Sóc a l'era batollant cigrons- va respondre secament el fill de la Clàudia, mirant-la tot estranyat.

I el penediment se n'anava i venia com un rat-penat, que volta fatídicament en les clarors rogenques del capvespre, omplint d'esglai les ànimes sadollades per la superstició.

Avui fan el bateig. De bon matí han arribat de marina el padrí amb dos seguidors i la padrina amb dues seguidores. La llevadora del poble veí féu el camí a peu amb un farcell de roba al cap. Hi duia el vestit que servia per batejar totes les criatures d'aquelles pagesies, tot blanc i encarcarat com si fos de pergami, i un vestit negre per a ella tot ple de puntes, unes sabates de xarol torturadores i una mantellina pesant com un plom. La llevadora va arribar-hi, amb espardenyes, mocador al cap i tota acalorada.

Quan la criatura i la llevadora foren empolainades, van pujar en dos carros amb vela i per aquelles endreçúries solitàries, van encaminar-se a la parròquia isolada. La jove va quedar-se sola a dalt. A baix una veïna anava remenant atrafegada dues cassolades de conill amb peres, que tots esperaven amb ànsia perquè la veïna tenia anomenada de bona cuinera. La solitud va desvetllar el corcò de la jove. Damunt aquell llit alterós, sota aquelles bigues revingudes i entre les parets emblanquinades, la tortura del record d'aquelles dues dones, primes i altes i abatudes que van marxar a la ventura, s'anava fent clar fins a semblar una visió. -Tots els fills l'havien tret de llurs cases. Potser haurà de tornar a casa del primer que la va treure.- La jove amb aquest pensament va restar dos sospirs conhortada, i tornà altra volta el fibló silent, que no podia foragitar, a clavar-se més pregon en aquell cervell encaboriat i en aquell cor emmusteït i tremolós per les primeres sacsejades de la superstició.

A la capella mig abandonada de Sant Martí, tot passant l'altre dia, la jove enfonsà sa mirada en la foscor i va veure els rats penats que penjaven del sostre. En sentir-la, van volar en l'aire quiet de la capella i un a un van amagar-se enrera de l'altar. Després va adonar-se que volaven prop seu i va semblar que la seguien. Aquella nit va passar-la regirosa sense aclucar els ulls, plena de basarda. En passar prop del castell enderrocat, que mor de vellúria entre el broll i les eures que el van vestint com si l'amortallessin en sa agonia, la jove sentí que la cridaven: -Xit...xiiit!...- Era l'òliba. Ella va voler córrer, i romangué corglaçada, i aquella mateixa nit va infantar el nadó.

-Potser portarà mala sang... potser jo tindrè la llet amargant. Tot això són mals senyals!- I la seva ànima anava perduda, com una nau sense pals i sense veles, entre les onades esbogerrades del temperi de la paüra i les ventades de la superstició i el braolar tenebrós de la culpa viva al seu dedins!

-Gràcia! Gràcia! puja!

-Què vós? no em torbis que les peres s'agafaran.

-Puja i fes-me companyia!

-Bona l'hem feta! ¿Que tens por com la mainada?

La Gràcia, esperonada per la dèria de lluir-se com a coquessa, va deixar-la, i la jove no podent sofrir el silenci, que li feia sentir el rau-rau amb tota claredat, va baixar a la cuina tota arrupida. La Gràcia va fer un xiscle tota esglaiada.

-On vas? Que ets boja? Mira que et pots morir si fas disbarats.

-Calla, no cridis. No puc estar tota sola!

-Què et passa?

-Res!... mira... Ja t'ho diré- féu amb un gran misteri desitjant dir-ho tot per veure si desfogant-se, se li desfeia aquell nus que li apretava el cor i li escurçava el respir. I com la vegada que va provar de dir-ho al seu marit, va esgarriar-se de vergonya i es tornà vermella i restà muda entre els dubtes que li feien giravoltar l'enteniment com un remolí, que se la'n duïen ofegant-la. Quin suplici!

-Sents? ja som ací!

-Verge!- va dir tota exaltada.

-Uix, que estàs estranya, noia!- ¿per què et fan por? Marxa cap dalt que ton home et reptarà.

Els sorolls dels picarols van arribar al mateix temps que les rialles. Els gossos bordaven bo i saltant davant dels cavalls fumejants i escumosos de cansament. La Gràcia va atansar una cadira perquè baixessin les seguidores i la llevadora amb el noi cristià.

-Que ha plorat al tirar-li l'aigua?

-No res, un santet. Ha llepat la sal com si li agradés i fins ha rigut.

-Aquest el podreu desmamar amb arengades!

I van pujar tots a dalt i van trobar la jove plorant d'esverament.

-I ara, què teniu? ploreu? ¡Això és flaqueja!... Gràcia, puja un ou, un xic de brou- va fer la llevadora amb l'urc dels professionals quan diuen quelcom que saben que farà bon efecte.

-Ara dóna-li el pit, que ja no és moro.

La llevadora va treure's tot seguit les sabates, el vestit i la mantellina, va despullar la criatura i féu el paquet tot dient:

-Fins a un altre! Ara toca a la de can Cirera.

El pare del nou cristià no va entrar a l'estada de la jove; estava tot traspostat perquè mossèn Ponç va demanar-li per la Clàudia i la Rosa, i ell abaixà els ulls i, com si se li haguessin tornat de plom, no va poder alçar-los en tot el camí.

-Uix! quins pares tan ensopits! Ella plora i ell callat com un mussol. ¿Que esperaven una massa?...

-Vinga la teca, minyons! ¡El vinet prop meu, que som amics de petits!

-Ei! ves que la mixa no t'agafi!

-Que et creus que sóc un ratolí?

-La cassola! *a la orden!*- va fer un dels seguidors que havia fet la campanya de Cuba.

Les cassoles s'havien buidat entre rialles, xiscles i parloteig. Tots estaven vermells i escotorits. La Gràcia cofoia per l'acceptació del seu guis i el pare, rialler, movia els ulls allunyats de la vergonya que els amarava. Començà la repartició d'uns confits grossos i farinosos de colors diferents. La Gràcia amb una cullera en posava un munt a cada convidat. Mentre el que havia estat a Cuba tenia el porró en l'aire, el padri li tirà un confit i el porró va trencar-se. Una riallada ufanosa s'alçà com un clam de victòria.

-*Fuego!*... Fem balega!- va exclamar el del porró i, fent un toc de trompeta amb la boca, la lluita va començar amb ardidesa. Els caps s'ajupien, les cares s'amagaven i els confits rebotien per les parets i saltaven per terra al so d'unes rialles llargues i grans exclamacions d'alegria.

Heu's aquí que quan tots estaven més engrescats en l'aldarull de la platxèria barroera, entrà tot fadigat i amb els cils plens d'esverament, el fill petit de la Clàudia que estava renyit amb la jove.

-On és mon germà?

Tothom restà sense paraula.

-Què vols?- va dir l'amo palplantat.

-On és la mare?- digué de pressa.

-No ho sé!

-No? Mala negada!

-Què passa?- va fer la Gràcia esfereïda.

-Són elles!

-Què vós dir? parla!

-Han trobat dues dones negades al riu... veniu, correu! ¡potser coneixereu la roba que duen!

-Déu del cel!

-Estan tan abraçades que no es poden separar! Són aquí arrapades a un arbre. Ja no tenen cara!

Tots els convidats van baixar de pressa cap al riu que, com no era estassat, havia fet embotida i en l'aigua engorgada al peu d'un arbre hi havia els dos cadàvers.

-Són elles!- va fer el fill gran amb horror.

-Déu del cel! m'apar que hagin volgut venir al bateig!

Els fills de la Clàudia van trencar en un plor eternidor. Ningú no va dir-los res. Cap paraula de consol florïa en els llavis dels convidats que els miraven esborronats, com si també fossin uns cadàvers!

La jove que donava el pit, en sentir aquell silenci sobtat, va alçar-se tota estranyada i en veure la corrua que anava camps avall, corrent, va dir-se mig ofesa: -Tanmateix, són massa grans per fer tanta ximpleria.- I com que ningú no tornava i ningú no responia, la solitud va esverar-la i obrí les finestres irada i començà a cridar:

-Noi!... vina!... Gràcia!... correu... veniu!...

Plovien fulles. El vent somovia amb majestat els arbres. Les remors del riu i de la boscúria es confonien harmoniosament i la veu de la jove a cada crit era més ronca i feresta.

-Veniu, criminals!... ¡correu que em moro de por! correu... veniu!
Per Déu, veniu!

-¿Què em dieu de la fi de la Clàudia i la Rosa?

-Quina mort! Havia de passar per elles!

-¿I diu que no hi havia res d'allò que deien de la Rosa?

-Res, filla, res! ¡La *tomia* prou ho va posar en clar! Era un àngel... pobreta!

-Quines males llingües!

-¡Hi ha gent que porta verí com els escorpins!

Mossèn Ponç la festa primera va fer un sermó emocionant. Tothom plorava compungit i tothom se sentia culpable d'aquelles morts i per això quan el rector va dir tremolós que tots havien de demanar perdó i pregar per les ànimes d'aquelles desventurades, tot el poble va flectar els genolls, penedit, i totes les testes van abaixar-se amb compunció. La gent del temple semblava un camp de blat, ajagut per un rem de pedregada. Sols la jove de la Clàudia va romandre dreta sota el chor com esperitada. Ella fou la qui llançà la verinosa injúria un dia en el mercat i ara en sentia tota la paorosa pesantor al seu damunt. Prou havia cercat una ocasió per dir-ho al seu marit o a la Gràcia, prou volia confessar-ho al rector. Triava el dia, escollia l'hora, esperava el moment, i la temença de veure's avorrida i la vergonya li deixaven els llavis immòbils com si fossin d'estàtua, i el seu silenci abrandava la pena que es cargolava pel seu dedins, com un escorçó enverinat per un sol ardent.

-Feu-me venir la dona, que veig que passa penes- deia el rector. I el fill de la Clàudia movia el cap i plorava. El dubte paorós de si la seva mare s'havia tirat a la riera desesperada, el tenia contristat i l'esborronava.

La formosor de la jove s'havia marcit com una fruita que té una malura. Les galtes eren xuclades, sa veu fosca i sa mirada eternament entaforada pels indrets obacs i solitaris fugint neguitosa de tots els ulls que l'esguardaven.

Son pit ple de vida fou engolit pel corc torturador. La testa resplendent de joventut, fou ajupida pel pes dels pensaments aclaparadors que petjaven son cervell encaboriat i febrós. Sos braços van assecar-se com si fossin de vella i ses cames eren lasses de tan fugir de les visions que la cossaven com l'ombra fatídica del pecat que niava en son cor, com una serp cargolada que la mossegués nit i dia amb ses dents roents de verí.

Pobra damnada!

Havia avorrit els fills. Tenia por del marit. Passaven dies i dies sense entrar a sa casa fugint neguitosa, boscos enllà i esperant l'hora de poder entrar en les esglésies llunyanes sense ésser sotjada.

Quan era a les envistes d'un cloquer restava a l'aguait i quan obrien l'església, fent la captaire entrava en el temple i allí feia veure que pregava, i quan no la veia ningú omplia adalerada una ampolla grossa d'aigua beneïda, i es mullava les mans i la cara i bevia l'aigua que restava en la pica, dalerosa com si tingués una set abrusadora i fugia altre cop muntanyes enllà, apretant l'ampolla contra el pit, plena de joia, d'una joia malaltissa.

Les parròquies veïnes ja la coneixien. Li deien *l'escurapiques* i els sagristans la treien com si fos un ca, i ella amb la veu ronca maleïa i renegava i escopia.

Pobra damnada!

A voltes roman aturada una bella estona. Davant dels seus ulls hi té una immensitat de terres i clarors, muntanyes grises, núvols voleiadors i horitzons calitjosos. Com extasiada, no mira res. Sols veu el que té darrera de ses nines; un abisme de fosc on se cargolen els pecats congriats que abranden penediments turmentadors. I la llengua se li endureix entre les dents closes de ràbia i son cor es

cargola sense esclatar en una compunció deslliuradora de tantes tortures.

Pobra damnada!

En els capvespres, quan la primera estrella penja del cel espargint sa claror plena de puresa, i el silenci s'escampa perquè el son neixi en tots els ulls, i la foscor de la nit arribant a poc a poc no sobti la gent que treballa pels conreus, la jove de la Clàudia ix dels amagatalls on roman allunyada de les claredats del dia. Els ulls i el sol la fan tremolar. La foscor li és plaent i llavors fa via amb la mirada plena d'espant. Els enemics del dia no hi són, però troba els de la nit.

Quan veu un rat penat o un mussol, els cabells se li ericen i la pell li esdevé rasposa i la tremolor mou ses mans arrugades i una esgarripança de fred passa com un llamp per tot son cos.

-Mira, ja ve la Rosa! És ella, la maleïda!- I li plantava cara amb son posat bèl·lic, ensenyant les dents com si fos folla i mirant el rat penat amb els ulls roents d'ira. -Què vols, mala pua? Vina, veuràs com t'engargallo un roc fins a les entranyes.- Si per atzar el rat penat se li atansava, la jove de la Clàudia tota s'arrupia i es posava bocaterrosa dient de pressa amb un desfici ple d'esglai: -No vinguis, no! No ho diré més... perdona'm Rosa maca! No diré mai més mal de tu!- I quan l'animal volador fugia lluny amb son vol indecís, la jove de la Clàudia es redreçava a poc a poc i, mirant pel seu voltant amb els ulls esbatanats i escarrinxant les dents, feia una ravinera com una criatura mal criada.

Quan sentia la òliba restava sanglaçada i esmaperduda i erta. -La sogra! ja em repta! xuut, xuut!... Calleu! Ja callaré, Clàudia, ja callaré! ¡Mala verra, maleïda, així et rostissin de viu en viu!

Heu's aquí la jove de la Clàudia duent el pecat dins l'esperit. Va pel món com una fera perduda i famolenca. Tota amor és apagada, tota bonesa és llunya. Sols el penediment la corca i el fibló de la superstició la crema per dins.

I cerca remeis per treure els mals esperits que se sent botre dintre del cor. I a voltes s'ajup com si sentís una punyida que li travessa el pit, i llavors amb l'aigua beneïda es xopa els cabells, es mulla la cara, es ruixa el pit i es xarbot la roba i beu amb desfici de boja, com si volgués apagar la flama de la maldat que li crema les entranyes. Després mastega el llor beneït que furta de nits de les portes de les masies i dóna grans benediccions als arbres, camins, rius i muntanyes i quan veu que ha finit l'aigua beneïda que sempre porta per allunyar els mals esperits, esdevé poruga i plorant de follia, fa hores i hores de camí en les nits silencioses, cercant una església, morint-se de fadiga i acorament!

Pobra damnada!

(Mas Miralbell - Tordera)

ELS FRARES.

Fra Genís, és el frare novici que té cura de la capella del convent. El seu zel per totes les coses de l'església arriba a la dolor. Avui que fan la festa del Sant Patró s'ha llevat de bon matí, ha passat per l'hort per arregar un ram de flors i guarnir l'altar. Allà passa belles estones guarnint els pitxers i arreglant els ciris de la credença. La simetria dels canalobres el tortura, i puja i baixa de l'altar i mira i remira, i fins amb la roba de l'hàbit pren la mida perquè tots els ciris estiguin a igual distància.

Mentre faran la celebració de l'ofici reblert de lentituds i solemnitats, Fra Genís patirà sempre, vigilant els domassos que ha posat perquè no voleïn amb el vent, la catifa perquè no s'arrugui, els altars netejats perquè no s'empolsin, i pensarà estemorit en aquells mancaments imprevistos; un ciri que es torça, un escolà distret que no toca la campaneta a l'hora, un missal que cau; tot això era per Fra Genís una dissort aclaparant.

Fra Genís de tant mirar en la fosca tenia els ulls més grans. De tant restar submís en el recolliment del temple, parlava sempre baix, de tant témer fer remor, caminava sempre de puntetes. Era una ànima que vivia dins l'església, com una imatge baixada d'un altar, com una flama humana que tingués per llàntia capçadora el temple del convent.

Fora del temple, els claustrers eren el seu lloc preferit. Quan al matí arribava a la sagristia i veia que la claror hi entrava tímidament, com si tingués por de fer remor, se n'anava als claustrers i esperava el dia, tot passejant i sentint caure els cants dels ocells en el silenci solitari d'aquell lloc de plàcides venturances, i veia el gat adormit i moure's les fulles i brandar les flors, i els jorns de pluja forta sentia

aquella remor que tant s'assembla a una oració fervent. Allí pregava entre rastelleres d'arbres fruiters; ell, oferia el fruit de son cor, i els arbres, el fruit de la terra; les orenetes xisclaven en els nius penjats en les coronises, i el pou, eternament callat, xuclava de les pregoneses de les roques aquella aigua gemada i lluminosa que es veia al fons emmirallat al cel.

Així esperava l'hora d'anar a tocar la campaneta matinera i xiscladora que voleiava en les blavors del cel. Fra Genís estirava la corda amb la il·lusió que feia descloure els llavis dels dorments per pregar fervorosament.

Avui Fra Genís se sent il·luminat per l'alegria; la festa del Sant Patró ha estat llúida, els domassos quiets, els ciris drets, els escolans amatents, el predicador lluminós, el celebrant fervorós i els músics allí dalt, en el cor, donaven goig de veure. El que tocava l'orgue, seguia el compàs amb el cap, el del violí amb el peu, els que cantaven, amb la solfa, i el director amb el dit que feia voleiar passant sempre ran dels nassos de l'executants. Tots se sentien atiatats per la força del compàs que seguien sense fer cabal de l'autoritat del dit del director, i en finir, cada u es creia haver assolit la perfecció.

Després, vingué aquell dinar en el menjador de taules llargues amb aquell Sant Crist penjant a la paret i la trona per fer les lectures i aquells finestrals amples que deixaven entrar a dolls la llum del sol. El prior i el frare predicador seien en la taula del mig, els músics i els convidats a la taula dels cantons i passaren les plates curulles i oloroses i les converses s'anaven deixondint a poc a poc fins que a la fi esclatà la primera rialla.

Quan tots eren als claustres tot pasejant-se prop del brollador, Fra Genís va lliurar un paper al Prior. ¡I la nova de la guerra s'escampà terrible en aquell lloc de pau! ¡Els canons eixordadors i les trompeteries estridents cridaven els homes del silenci! ¡La lluita ferotge reclamava els homes del repòs! Cada frare sentia al seu dedins una tragèdia paorosa. L'horror anà amarant els cors, mullant els ulls de llàgrimes, i omplint els pits de sospirs. Tot el noviciat veia l'onada de la guerra malastruga, sense ideals de pàtria. ¡L'obediència era el flagell sinistre, el jou dolorós que tots havien de dur!

Els ulls més serens s'omplen de llàgrimes en veure Fra Genís vestit de soldat. En compte de dur la caputxa buida i oberta duu la motxilla feixuga i atapeïda, en lloc de la canya lleugera i daurada d'encendre els llums, porta el fusell homeier de ferro pesant; en compte de silenci, sent veus que l'aclaparen, i en lloc dels petits neguits, son cor atuíit és com una llàntia sense oli que va morint de pena fent espeternecs dolorosos en una llarga agonia!

Quan Fra Genís va trobar-se en mig del bosc voltat de la solitud i del silenci, va fer un sospir pregon i en sos llavis es va posar un somriure de gaubança; fou en primer moment que la seva ànima va allunyar-se de la tristesa pesant i fosca que voltava son cor d'ençà que va començar la guerra. Ell, avesat a la vida de repòs espiritual que duia en el convent, en veure's de cop i volta vestit de soldat i ensinestrat en l'art de fer mal i voltat d'armes noves llueus i plenes de perfeccions per a matar, sofria terriblement. Ja feia mesos que sos ulls s'havien esverat amb la visió paorosa del combat. Era una matinada plàcida i serena. Havien dormit al ras entre la cançó dolça dels grills que arribava lluny... lluny fins a perdre's en les foscors misterioses. Soltadament van despertar-los. Ell, obrí els ulls plens de esverament, va alçar-se, i d'esma va agafar l'arma. Quin infern! tot eren crits, ordres despòtiques, renecs i exclamacions. Del cim d'una serra sortien unes fumeres petites i després d'un instant s'oïen els trets dels fusells, Es coneixia que aquell atac va sorprendre els oficials perquè anaven molt atrafagats i plens de follia, o bé els atrapava en un lloc compromès. El combat fou terrible; hores i hores, carregant i descarregant, avançant i reculant, veient caure soldats i retirar-se de la lluita amb la cara sembrada de dolor. I aquell desvari dels canons eixordadors que feien llampecs i fumerades pestilentes que cuidaven a ofegar, i aquells núvols de pols que alçaven els cavalls, i aquells clots de terra que feien les granades en arribar al sol tot escampant un brollador mortal de ferro! Quina feresa! Fra Genís tenia al seu costat un company, al qual en front de la lluita, al damunt dels seus peus caigué mig cos d'un seu amic. Era un bust que anà pels aires i va arribar allà, com si volgués emparar-se a l'amic abans de morir.

-Ramon!

La cara del morent féu moviment d'ulls, L'ordre terminant d'avançar, dita per una veu ronca i plena d'entusiasme d'un capità que semblava boig, va fer abandonar aquell bocí d'agonitzant.

La música va esclatar. Les baionetes van lluir al sol ixent, els soldats embriagats per les resplendors de la victòria i bon xic allunyats de la por que regna en els primers trets, eren com una mena d'homes sense seny que van avançant orbs i atiatats per una llei de força desconeguda que s'escampa per tots com una bogeria encomanadissa. ¡I s'alcen els homes, famolencs de venjança, i amb el cor ple de l'ira més verinosa, cerquen adalerats l'enemic per atravesar-lo follament amb la baioneta lluent i punxeguda!

-Nois, ja en porto cinc d'atravessats!

-Com els cargols!

Allà dos que s'han escomès alhora, han caigut atravessats. Tots dos morint-se han romàs cara a cara. Quina mort més terrible! ¡Morir veient l'enemic fins que arriba als ulls la foscor de l'agonia! Fins que la mirada mor dins els ulls enterbolits.

A la fi, els trets minven, la pols cau i el fum es desfà en l'aire! L'enemic fuig perseguit, i la terra és un sembrat de dolor viva, punyent i atterradora!

Els morts són a munts. Els morts en actitud de lluita heròica, uns sencers, altres mutilats, sense cap, sense cames, en mig de bassals de sang i barrejats amb el mateix enemic. És una visió ferestament atuïdora. Però més torturador és veure i sentir els dissortats ferits per terra. L'un gemega silenciosos posant-se la mà a la ferida, l'altre fa uns grans crits demanant que el rematin per alliberar-se de la dolor! aquest, anomena plorant un nom de dona: ¡la seva promesa! aquell, clama amb mots eternidors a la seva mare! ¡És tot un chor de joventut que sent la fredor de la dalla de la mort que l'ha començat a segar de la vida, és el plany llastimós que s'alça com la fetor que deixa la sembrada de la guerra!

I aquell que gemegava, ara ja no diu res; sols la ranera rítmica que a poc a poc s'acaba, se sent a la seva vora. El que anomenava un nom eternidor de dona, sols l'anomena de tant en tant i més baixet. La mort avança invisible, i, un a un, va emportant-se els herois que ha triat per a ella.

Fra Genís restà espalmat i no podia capir que ell hagués estat un dels que anés camps enllà caçant els homes com un embriac sense entranyes.

Quan tot fou recollit, els morts registrats, identificats i soterrats, els ferits transportats i les armes en ordre, es desvetllà l'alegria de la victòria, i tot un enraonament va escampar-se, i de tant en tant una rialla sortia com el primer senyal de vida triomfal.

Fra Genís fou el que menys sentí l'alegria; estava astorat d'ell mateix, i en sa consciència sensible de novici es congriaren els penediments més torturadors. En tants de morts no va ajudar a ben morir ningú. Una mena de indiferència va fer-lo romandre davant d'aquella visió macabra amb una fredor de botxí. Després, en el brogit de la batalla es veié pres d'una ferocitat que ara li repugnava com una fortor ofegadora que portés al seu damunt i de la qual no pogués alliberar-se. D'aquell primer combat ençà, Fra Genís, demés dels sofriments i privacions de la guerra tenia son cor espinat pel penediment. Per això ara el bosc li és una mena de consol, una mena de temple on troba una pau vivificant i un silenci reconfortant.-Si fos llarga l'estada al bosc!- sospirava Fra Genís. Aquelles soques alteroses i revingudes amb les espessors de fulles enlairades que es movien plàcidament amb el ventijol matinal! ¡Aquella sentor de buscúria que s'exhalava en els capvespres i que ell flairava amb delitança com la olor del convent que recordava amb il·lusió! ¡Aquelles remors suaus d'aigua naixent en les ombres de les verdors frescals, la cantadissa dels ocells, l'harmonia de les ventades i la lentitud beatífica que té el temps dintre els boscatges i l'amplitud que pren el respir i el benestar de cor i el repòs que hi troba l'ànima!... Fra Genís allà, li semblava que estava en les claustres del convent, on son esperit va entrar assedegat del gaudi del silenci, la quietud i la pau eternals. I sense cap enuig, feixuc dels armaments que duia, feia els seus precs anant amunt i avall, quan no restava de guàrdia, mentre els seus companys jugaven entre grans rialles venturoses.

Una nit, s'enfonya en el bosc i va perdre's. Feia lluna. Fra Genís pregava en veu alta bo i caminant entre les soques callades de la gran buscúria. Era feliç. Feia la pau de tants de dies de fer de soldat sense fer les oracions que sempre enyorava. Fervorós mirava al cel cercant entre els estels el Déu que ell adorava, amb un misticisme sublim. Tot d'una va aturar el pas lent i restà corglaçat. Estava perdut! Un soldat enemic l'estava sotjant. Com que Fra Genís era lluny del furor bèl·lic no va saber què fer. ¿Fugir de sobte?... encarar-li el fusell?... Va alçar els ulls al cel i sa faç s'inundà de claredats de llum i en aquell instant una veu tímida i coneguda va trencar el silenci majestuós del bosc.

-Fra Genís!... ets tu?...

Fra Genís romangué esmaperdut i astorat!

-No em coneixes? Sóc el Pare Prior!

-Jesús!... Pare Prior!...- i Fra Genís oblidant la seva vestidura de soldat, com sempre feia en el convent, va agenollar-se i li besà la mà.

De moment els dos frares soldats no es pogueren dir res. L'emoció de veure's allà, en la solitud, vestits amb ropatge d'enemics, els féu una pena tan pregona que les llàgrimes els van caure. Damunt les fulles llüiren amb la claror de la lluna les llàgrimes d'aquells dos homes. Després, un xic més refets

de la gran sorpresa, van sentir la por d'ésser vistos i baixet baixet es posaren a parlar!

-Pare Prior! jo voldria confessar-me! Porto una vida tan terrible!
¡Faci'm aquesta caritat!

I allà en la nit, Fra Genís es confessà amb el seu prior de l'ordre de missioners on ell era en esclatar la guerra. La confessió fou llarga i mig confidencial. Tots els escrúpols, foragitats i les faltes, esborrades amb l'absolució plena d'una unció mística que eixia d'aquell Prior soldat, d'uns quaranta anys. La impressió que feien aquells dos frares enfervorits amb les armes al muscle, vestits de nacionalitat enemiga i en la nit majestuosa, era enternidora i plena d'encís. Units per l'amor de Déu i novençans en la vida de les lluites, en veure's, van esglaiar-se i en conèixer-se sense pensar en altra cosa sinó en Déu van amorosir-se llurs ànimes amb la delícia del Sagrament que tant enyoraven. Ni per un moment van fer esment dels afers militars, talment com si la guerra no fos nada. Tots dos en sentien la bravada i tots dos eren prou escrupolosos per a no gosar dir res que remotament pogués dur un benefici a llurs exèrcits.

-¡Pare Prior, fa deu mesos que ha començat la guerra! qui havia de dir que vostè hi anés!

-No sóc pas tan vell?

-I qui hi ha més amb vostè?

-¡Gairebé tots el novicis del teu temps i del meu país!

-Jesús! i si ens trobem en un combat? ¡això m'aterra!

-Tu compleix com et manin!... ¡Ara ets un soldat i prou!

-Jesús!... Quina cosa tan terrible! ¡matar un company de noviciat!

-No t'espantis! No temis!

-¡Com ho sospitava que n'hi havia al servei! ¡I el dia de la declaració de guerra en marxaren dos del noviciat! ¡sempre temo trobar-los entre els enemics!

-No temis per ells!

-On són?

-Gairebé tots són morts!

-Jesús? Quan van morir?

-En el combat del dia trenta!

-Jesús! Jo hi era en aquell combat! ¡Jo devia matar-los! Això és terrible! ¡això és monstruós! Pare Prior, ¡jo no puc seguir matant!...

-Calla !... calla !... tu fes el que et manin!

-¡Però jo en aquell combat vaig tirar tot un dia! i vaig atacar a la baioneta!... ¿Que hi era vostè?

-Si! van ferir-me lleument.

-Què potser em va veure?

-No! no vaig veure ningú! ¡Sols en finir vaig veure que m'havien mort nou novicis!... ¡Tots menys Fra Roc que ara està malalt de cansament!

-¡Fra Joan! tant alegre que era! i Fra Salvi! Fra Pere! Fra Valentí, Fra Claudi, Fra Valeri, Fra Narcis!

-Tots!... tots són morts... fins Fra Fabià morint-se va dir-me: ¡si veu Fra Genís que no tingui por de morir-se! no és res! ¡jo em moro molt a gust!...

-Tots morts! tots morts!...

-Tots, fill meu! tots! ¡Allà al convent sols han restats els vells!
El germà vaquer, el germà porter, els gats i les vaques.

-Preguem pels morts!

-Preguem!...

I van posar-se a pregar pels difunts del noviciat.

Entre tant el caporal va trobar a faltar Fra Genís i tot seguit ho digué al capità Bernat que era un lliurepensador que sempre mirava amb recel i odi Fra Genís perquè era frare.

-El místic ha fugit? Ja el trobaré jo! ¡Quin gust caçar un frare!

El capità tot enquimerat va encaminar-se per l'indret on va veure que s'allunyava Fra Genís. Aquell home donat a la perversitat i a la rancúnia per tot allò que era religiós, es tragué el seu revòlver i a poc a poc mirant pels llocs més enfosquits, anà seguint la boscúria desitjós d'escarmentar aquell pobre innocent que no havia fet altre mal que no pensar i sentir com aquell capità que vivia sense cap afecte a Déu.

Després de caminar una bella estona, es trobà en una bardissa espessa, i tot cercant-ne l'eixida va semblar-li sentir confosament uns enraonaments. El capità flectomador va restar quiet, escoltant una galan estona. Sí! ¡allà prop algú enraonava! En tots temps un parlar en mig de la boscúria solitària, al cor de la nit, és tot esclat de misteri; però en temps de guerra, és tot un niu, tot un tresor d'espionatge que cal sorprendre amb tota la seva valor per a treure'n, potser, una victòria esclatant. El capità, temerós de fer remor no gosava respirar. Lentament avançava ara un peu, ara l'altre, i s'alzinava tan com podia per veure, entre les bardisses, els que parlaven, alternant les veus i sempre en el mateix to.

Bon punt fou més a prop, va mirar entre les branques de la bardissa i restà sobtat en veure Fra Genís i un soldat enemic tan a prop l'un de l'altre. Tot d'una amartellà la seva arma i va dubtar un moment. De primer, volia matar el soldat enemic i després fer presoner Fra Genís; després, pensà, millor fóra matar Fra Genís i fer l'enemic presoner per a fer-lo garlar al seu gust; més tard, va creure que fóra millor treure tot el profit del seu espionatge nocturn i escoltar una bella estona, fins que finís la conversa. Un cop descoberts tots els detalls útils a l'estratègia eixir de sobte i encarar-los l'arma! El capità descregut, satisfet de la seva decisió, restà agotnat, desficiós i sentint una joia plena de malícia.

La devoció dels frares creixia a cada nom i les veus eren més fortes.

-Un Pare-Nostre per fra Valentí, i que Déu el tingui a la glòria!

I l'oració naixia diàfana en els llavis plens de devoció.

-Un Pare-Nostre per l'ànima de fra Claudi!

I el Pare-Nostre brollava més clar encara.

-Un Pare-Nostre per fra Narcís.

Llavors les veus van créixer i arribaren amb claredat fins a les oïdes del capità ferotge.

-Preguen! I sense donar-se compte va baixar la mà que empunyava l'arma. El canó restà apuntant el sòl encatifat d'escarrotxa i pinassa.

El capità va avergonyir-se!... I si els arriba a matar mentre pregaven! Sense lluita! ¡Quina covardia! ¡fóra com matar una dona mentre dóna el pit, o una criatura mentre juga!... Aquell home, corprès d'una emoció nova per a ell, va romandre indecís, se li apagà el foc de la rancúnia i el coratge bèl·lic; i enlairat per una mena de sentiment enternidor, va moure el cap tot estemordit.

I tant va voler sentir de prop les oracions, que féu una remor lleu que els dos soldats van sentir.

Sobtadament l'oració finí; els frares emmudiren tremolosos.

-Pare Prior! he sentit un soroll!...

-Jo també!

Llavors el capità, sense saber per què, va tenir por, una gran temença d'ésser descobert. Por de passar vergonya, por d'una mena de respecte per aquells dos homes units per un misticisme que li semblava superior als seus ideals de guerrer.

-Fra Genís, vés-te'n! ¡Fem una imprudència! ¡Ningú que ens vegi no creurà que som aquí oblidants de les nostres nacions!

-El dia en què tot el món pregui de cor no hi haurà nacions! ¡La bondat cristiana esborrarà les fronteres!

-I si us trobo en un combat?

-Mata'm! és la teva obligació! Vés! ¡Sies un bon soldat! tan bo com eres frare!

-Pare Prior! doneu-me la benedicció!

El frare Genís va agenollar-se i el seu Prior va fer-li un solemni senyal de la creu i el novici agenollat i capjup, va senyar-se amb una devoció fervent. Després, convingueren de no girar a mirar-se mai, per ignorar on anaven, i apressats van allunyar-se entre les soques dels arbres i llurs ombres misterioses.

Al capità tremolós, li va caure l'arma a terra! i provà en la foscor de la nit superba, de senyar-se, mentre son cor li batejava amb defici, enlluernat per unes clarors mai vistes. Sotadament va sentir caure el seus pecats dins la seva consciència i després, el terratrèmol dels penediments plens d'ufana atüidora, i va exclamar exhaurit:

-Qui sap si em confessés amb fra Genís!

I temerós com un nin seguí Fra Genís amb l'ànima voltada de dubtes, sa pensa enterbolida per recordances tenebroses i son cor entredit per aquella boscúria plena d'austeritats. El silenci li semblava una meditació d'asceta, les ombres de les soques velles i alteroses un estol de frares extasiats per un somni místic i la claror de la lluna, una mirada piadosa de Sant que l'aconhortava!

(Blanes)

JOANÍN.

I.

El dia en què En Guim va trencar-se la cama tot saltant amb la pica per aquelles muntanyes feréstegues passant contraban, va rebre una sotregada atüidora. -Me fai vell!... me fai vell!...- va exclamar afligit en veure's allunyat d'aquella vida plena d'asprors i ventures que tant li plaïa; d'aquelles caminades per viarany on no passa una ànima, saltant roques i amagant-se sota les boixeres amb el paquet a l'esquena; d'aquelles caceres d'óssos on amb la mirada d'ocell, les oïdes de cabirol i les cames sempre lleugeres, portava un bon guany a casa seva i un bon plaer a la seva ànima assedegada de sentir impressions intenses.

Ara, en sa casa fosca de fora i de dins, damunt aquell llit dur, En Guim gemegava. La seva dona plorosa de sentir-lo, preparava un boci de tarna de llana i escalfava la pega i el llard de porc mascle que el pastor ben segur que demanaria per a fer-li la cura com va fer amb la pota del xai.

Entretant el seu fill Joanín, esglaiat de veure la sangorrera que feia la cama del seu pare, anava corrents cercant adalerat el Sant, el pastor que guaria totes les cames trencades de la rogalia, tant dels homes com dels animals.

Ben tost se sentia a baix una veu dolça. Després una remor de fusta trepitjada. Més tard la veu s'aclaria i el trap-trap d'un cos pesat que puja l'escala s'anà fent proper, i a la fi el Sant va omplir tot el marc de la porta. Tots feren un sospir.

-Ja és aquí!

-I dôs, Guim, ¿que vos heu venut l'enteniment? L'ossamenta no s'ha de trencar mai! És una terrissa que s'ha de gordar sempre sencera!

-Ai, Sant! Ja ho veieu! Avui tot justament me só entrepassat. Tenia les cames virtigues; agafo la pica per fer un salt, rellisco damunt d'una congesta i rodolant... rodolant caic en una bassa. Mireu, encar vaig brut de tarquí! ¡Tot justament avui!

-Què li farem a Déu més que dir-li Senyor! Veiam, lleveu's la roba. Veiam... Veiam... què t'è aquesta cama. Ara com ara no s'espanteu! És una trencadura igol que la d'aquell xai; ¿vos recordau? El que enguany vos vaig gorir!

-Sant!... mireu's-hi força! ¡Tot ho tenim a punt!- va dir la dona trafegosa.

-Ben pensat!

Llavors el Sant va agafar la cama i va arreglar-la-hi. En Guim gemegava mossegant un mocador i En Joanín amagava sa faç en un recó, plorava i aclucava els ulls.

-Doneu una mossegada al llençol i no vos en sentireu tant!... Ja estarà aviat... ¡mossegueu la dona entretant!

El Sant, aquell home pelut i bru que duia gorra musca i un sarró de pell d'ovella, en finir la seva tasca va rentar-se les mans i, voltat del silenci que naixia, de l'admiració dels que el miraven, va exclamar:

-Guim, fins a un altre!

-Llamp!

-Jo no dic de qui!... si vostre o de la dona!

-Rellamp !

-Vull dir de la dona del bou!

-Ah!... Sempre ne teniu una al pap!

-Ja sabeu el que diu la brama; els Sants de missa fan resar i el Sant de les cames trencades, com més mal, més rialles! ¡Jo vull que tots els llombrígols trontollin!

-Sempre sereu boig! ¡Que n'haureu vistes de persones malaltes!

-A nevades!

-Escoltau! ¡quan vos caiga bé, tornau a passar per astí! Me mirareu la cama. Ara dieu, quant vos havem de donar?

-No res!

I vulgues no vulgues En Joanín, per ordre del seu pare, va posar-li quatre duros al sarró on duia un bocí de pa bru, un tros de formatge i un flabiol llardós que no tocava.

Passada la dolor, i davant el munt de dies que En Guim havia de romandre al llit estirat i quiet, va esclatar la meditació. Una cosa nova per ell que mai no havia fet. Sospesava les coses. Heu's ací un hom que tot el dia estava absort amb ses idees.

En aquella cambra petita i fosca sempre immòbil, sentint la remor del riu i de tant en tant l'esquellaig dels ramats que pasturaven a les muntanyes veïnes, En Guim comptava les hores que la campana esquerdada del cloquer de l'església li anava dictant. A poc a poc, a mesura que es trobava millor es reviscolava esborrant-se-li la idea d'aquell cementiri reduït que hi havia al costat de l'església, amb una reixa a la porta perquè els porcs no hi poguessin entrar a mudegar la terra sagrada. Ara, ja no té por de morir-se i fins pensa que, fet i fet, pot molt bé esperar-se a la quaresma per confessar-se, i això que era la primera cosa que volia fer en sortir de casa. Ço que li feia rau-rau i de tant en tant el feia esgarriar, era el pensament que si ell arribava a morir d'aquella caiguda, el seu fill no hauria tingut el gust que tantes voltes li havia demanat i que ell li havia promès: anar a caçar un ós! Demés, tan bon punt pogués tornar a trescar per aquelles muntanyes alteroses i solitàries, calia que sempre se'n duigués En Joanín per a transmetre-li com allò més preat de la seva vida i com la joia més estimada del seu humil patrimoni; la destresa de la cacera de l'ós.

-Ves si arribo a morir! ¡Ara fóra soterrat i el meu fill sense altre ofici que el de pastor! ¡I sense altre eina que el mandró! galan vida!

I tot seguit va repassar l'enfilall d'amargors que el van dur a ésser el més destre a occir els óssos d'aquelles boscúries paoroses.

-¡Cal estalviar a Joanín aquest aprenentatge tan dur!

Guim era un home petit, prim, que tenia una veu petita i parlava fent una cantarella dolça i amigable. Sos ulls es movien desficiosos o restaven llargues estones mirant el cel. Com el seu fill Joanín, va fer de pastor de petit petit. Als dotze anys, quan guardava el ramat d'En Blasi, una nit va veure com un ós li prenia una ovella. La duia sota un braç i tot seguit va amagar-se entre les soques revingudes d'un bosc d'avets, avellaners i boixeres.

-L'os!... Llamp!...- I aquella nit aquell vailet no va dormir i quan li semblava veure una ombra

bellugadissa agafava un tió encès i s'hi encaminava per fer-la fugir. -L'ós!... ¡Rellamp!...- exclamava plorant, temerós d'En Blasi que era un home cruel i geniüt i venjatiu.

A l'endemà, va anar al poble i demanà l'escopeta al senyor rector, un vellet que tot tremolava i que duia una sotana rogenca i apedaçada i que deia les matines tot passejant-se pel petit cementiri que voltava l'esglesieta de cloquer punxegut i negre.

-Mossèn Magí, m'ha sortit l'ós!... ¡Rellamp!... si em deixés l'escopeta!... ¡tan sols per fer-li por! Si no, En Blasi em tirarà al carrer!...

-Agafa-la! és ací rera la porta. Quan te caigui bé ne compraràs una de nova i me la tornes- va dir-li el vellet que havia deixat la seva arma a tots els pastors jovencells que li demanaven cada estiu. Amb aquella escopeta rovellada que restava rera de la porta hi havien après a tirar tots els pastors i el rector la tenia com un objecte del patrimoni de la parròquia. Era de tothom.

En Guim va carregar l'arma amb «cabosses de claus de ferrar» i s'encaminà pels senderons solitaris, als paratges més boscats, ardit a encarar-se amb l'ós que «va donar dany» al seu ramat.

No passà gaire temps que a un altre pastor l'ós li deixà una ovella mig menjada. Sols havia menjat la carn i havia deixat totes les freixures. En Guim va restar astorat, mirà l'escopeta del rector i sos ulls se li enaiguaren de pena.

-Cal emmatzinar-los amb *estrenyina!*...

I es proposà anar a la vila, on hi havia un home que passava de tant en tant i duia estricnina de la part d'Andorra. Llavors emmetzinaria un xai mort i esbocinat i l'escamparia pels vols on viu l'ós perquè en menjar-lo la fera morís emmetzinada. Després pensà que fóra millor que avisés «perquè puiessin». Uns homes fornits i agosarats van pujar-hi i van restar a l'aguait mentre els gossos escorcollaven àgils i desficiosos dins la foscúria del bosc.

Com que l'ós és molt patut no podia encalçar els gossos lleugers i bordaires i no calia témer pels cans que a la fi feren posar a tret l'ós cobejat i temut.

En Guim valerós i sense seny li disparà l'escopeta carregada de «cabosses de claus de ferradura» i l'ós ferit va escometre'l i se li aferrà a una cama. Els homes van sangglaçar-se; ningú no gosà disparar l'arma per mor de no ferir En Guim fins que ell va cridar:

-Tireu en l'aire! i totes les armes varen esclatar. L'ós va girar-se i En Guim va fugir com un llamp després d'esbocinar l'escopeta pel cap de la fera. Una pluja de bales van fer caure l'ós. I els respirs es feren amples i els cors s'obriren a l'alegria, com les flors que s'obren a la claror matinal.

-Guim si et descuides! No t'espantis!... no ploris!...

-Quan veig que s'afrontis cap a jo!... li esbocino l'arma al cap i l'hai estemonit!... ¡Com me garbava la cama!... Em tenive més fort!... És un dels óssos més rascos que só vist!

-És que ara permuten. ¡El pèl que ara puja és el bo! Dura fins a l'hivern. S'han de matar a la tardor; ara a l'estiu, la pell no té tanta estima.

-No parleu tant; vós, Jaumet, aneu a casa Tomàs, que vos deixo un ruc amb un bast per a dur l'ós al poble. I direm que vos donga sal i vinagre per a les ferides de Guim.

-No t'espantis!... fum!... ¡que això no és res!... fes trago i ja pots tornar l'arma al senyor rector. I compra-te'n una de nova!

-Sí!... i l'ovella morta!

-Amb el que trauràs de l'ós ho pots pagar tot!

-El batlle et donarà deu duros.

-Sí, però li has de dur l'orella, i la pell es fa malbé.

-Me sembla a jo que val més vendre-la a qualsevol que vagi a França i, del greix, vendre'l per la dolor.

-I després diuen que quan l'ós sent trepig fui; escape!

-Prou ho sé jo!... S'ha atalaiat de jo, ¡i ja ho haveu vist com baixava frustit cap a jo!

-Oh! és que si està ferit no fui pas!

D'aquell dia ençà En Guim va fer son aprenentatge amb una constància d'heroi. Zelós del seu ramat, a part de les àguiles i els llamps, tenia com a enemics els óssos i els sotjava sempre que podia; a les matinades anava per les gleves on vivien amb els cadells i en cercava les petjades que deixaven en la terra tova i humida. «Es coneix bé que han sortit, hi ha potades grosses i petites, Rellamp! tota una família! Han fet niu a l'englava i ara són als tossals. A l'hivern viuen en un cant de roca i se tapen amb fenàs, ¡que així se'ls tornés *estrenyina!*»

En Guim no va parar fins que va entrar a una cova d'óssos. A l'estiu va trobar-ne una; era en una tartera. Sota mateix d'una roca caiguda dels cims, trobà un forat i s'hi atansà; ¡feia una feresa! Ell que hi tirà bocins de pa i els gossos s'hi ficaren ensumant desficiosos amb el morro arran de terra i movent la cua amb neguit. No se sentí res! «Els gossos no nyapissen; és que no troben el flas; hi entro! No hi ha buinals; m'hi fico!». En Guim adalerat i encuriosit es ficà en aquell catau desconegut com qui es llança de cap a l'aigua de sobte, tement que la por o el dubte li guanyin la voluntat. Un cop a dins, sentí una fortor i es veié voltat d'una fosca. Va encendre una cerilla i descobrí un munt d'ossos i mirà tots els recons. «¡Els lladres!... ¡Això deu ésser el vedell que van esballegar de la vacada de can Tartera!»...

Altres voltes vigilava plàcidament el que feien les feres. Gaudia de sorprendre-les, adés posant-se dret a les muixeres fent petar-hi els camals i menjant-se les muixes; adés descobrint terra remoguda i els clots que feien de nit per fer sortir els cervellons i engolir-los amb defici «una mena de moda de tòfones». Un jorn els atrapà esparricant els munters de les formigues que els pujaven cames amunt, i l'ós, se les menjava. Una tarda els veié llepant els seguers que fan en les roques les abelles que en veure'l «se li amonteraven en un replegot» i la fera se'ls menjava plàcidament.

En Guim a cada cosa nova que veia tenia una gran alegria. Havia vist óssos foscos, de ben negres, de ben blancs, de molt peluts, de més rasclos, de magres, i, quan venien les nevades primeres i En Guim els veia ben «graiuxuts» pensava tot baixant amb els ramats cap als poblets: -¡A veure si tu vendràs amb jo cap a vila!...-

En Guim ja ha sortit de casa, camina amb un bastó i encara va coix. Va de casa en casa i demana per seure, i està content d'haver deixat aquell llit amb aquells petges alts que li recordaven els quatre blandons que posen voltant els difunts. Cada vespre, alligona el seu fill amb narracions que tots escoltàvem encisats i esporuguits. En veure tornar el fill d'En Guim els veïns hi entraven, i allà, la Mera, aquella dona golluda que no hi era tota, feia voltar el fus que penjava de la filosa plena de borra; la jove de can Mec, que també tenia un goll, tan gros que quan reia se sentia una ranera com si s'ofegués; el jaio de can Lliurons que duia calces curtes i ermilla de vellut negra i tenia els ulls blaus i els parpres de baix caiguts cap enfora com si fossin les llosanes d'una finestra. En Joanín, es llescava un bon tros de pa negre, se l'untava de confitura de gerds i, assegut prop del seu pare, escoltava amb emoció les narracions de les caceres i tots hi feien grans exclamacions, i pel poble, menut, de cases negres, cobertes de pissarra, que voltaven una església romànica, s'hi anà escampant l'expectació de les caceres d'En Joanín, d'aquell jovencell ros i cobert de borrhissol d'or espigat i bondadós, que tots estimaven com a amic, que les fadrines esguardaven amb simpatia i totes les dones fetes desitjaven per a llurs filles.

II.

Som a l'estiu!... Les neus es fonen i l'aigua cau a dolls remorosos muntanyes avall!... ¡Beneida sia l'aigua que amara els prats i eixampla els rius i omple els estanys del Pireneu!... L'aigua és l'eterna artista de les altúries solitàries. És l'ànima dels cims!... Les seves remors atravessen triomfals el silenci d'aquelles quietuds, com una idea, per la claredat d'una pensa reposada. I va cantant tot esmunyint-se victoriosa i gaia, i de sobte s'estén i s'atura per fer un espill per als estels, i més enllà, entra en una balma i diu l'oració lenta i devota del degotall vivent i auster!... Ara, esclata riallera d'entre una roca maternal i és la fontanella que els pastors sospiren en les soleiades, ara, vigorosa, escumejant i eixordadora, es llança d'una altura i pren tota la bellesa esclatant de la majestuosa cascada i nit í dia va xarbotant l'aire i les roques, les flors i les herbes del seu voltant, i és com una regina que té palau, i la gent que s'hi atansa, en sentir-la de lluny se sent confortada i plena de respecte. Després l'aigua la veureu amiga de les flors petites i flairoses passar enxaragallada fent remors humils, com sospirs d'enamorat, pels prats que encatifen la muntanya. I de tant en tant, maternal i fecunda, cau a dolls del cel i passa com un vel davant els abismes i fondalades i esdevé roja, més eixordant i furient!... pluja beneïda del Pireneu!...

Oh! ¡com s'enyora l'aigua en els paratges on tot és pedra fullada, roquissers abruptes i tarteres sense un bri d'herba, ni un respir de vida!... ¡Tota una muntanya gegantina de roca que puja pel blau, com si volgués ésser l'escala per a pujar al cel!... ¡Si allà es troba una congesta buida que regalima tímida entre la fresa del vent, i quin conhortament dóna a l'ànima l'aigua renouera!

L'aigua, amiga dels ulls, crea els reflexos frisosos d'elegàncies. Aigua blava, aigua verdosa, aigua dels

davassalls d'or dels llacs enlairats i silenciosos. Aiguablanca de les escumes germanes de les congestes. Aigua que voles fugint de les cascades i fas amb gentilesa les coloraines fines de l'arc de Sant Martí. Ets l'eterna artista que cantes i pintes en tot el Pireneu.

Després que has besat gemada i has omplenat de vida i alegria tota la muntanya, esdevinguda riu, et frises en els gorgs i passes bronzint entre pedres rodones que semblen els cranis d'una nissaga de gegants perduda, i arribes a la plana i et tornes seriosa i calmosa com una dona entenimentada, i així, arribes a la mar i enamorada t'hi llances i mors en una eternal abraçada.

Ací, escoltant l'aigua, teniu En Joanín. Mireu com somia nit i dia. El seu pare li ha sembrat la pensa d'il·lusions i passa l'estiu esperant la tardor com el pobre jaio espera, tremolós de fred, la manyaga del sol primaverat. En Guim ja camina sense bastó. La cama encara li fa un xic de dolor que li minva amb aquella font que raja calenta entre les salenques, cerveres, ginebres i grèvols, on salta l'esquirol joliu i on creixen la molsa frescal, l'herba pigosa i les falgueres frondoses. En Guim, cada matí anava trico-trico cap a la font bullent d'aigua guaridora que feia vapors com si fos l'alè febrós de la muntanya i l'hivern fonia les geleres i nevades i alçava una nuvolada calenta en l'aire gebrat que la voltava. Allà, En Guim posava la cama amb tota la fervor que li donava aquella munió de gent guarida per tota la contrada, i a voltes, veia En Joanín guardant el ramat com cada any...

Ara el veu que porta una arma, frisós de disparar a la fera que no surt, i En Joanín, es neguiteja i canvia el ramat de lloc tot sovint. Crida els gossos d'atura, petits i peluts, que ajunten el ramat escampat. Fa bo de veure els xais fugint i acoblant-se entre els lladrucs dels gossos i el soroll de les tríncoles sacsejades pels saltirons que fan totes les bèsties i els crits d'En Joanín que dalt d'una penya tira pedres a la ramada. En un respir, les ovelles s'apilonen i s'arreglaren i van caminant caminant, pacients i resignades, seguides del pastor que somia que surti l'ós i se li mengi una ovella i ell fer una gesta heroica, com les que havia fet el seu pare!... La visió de l'isard dalt d'una clapissa mirant escotorit el cel i movent amb llestesa ses banyes ganxudes i negres, no li fa cap impressió: -«¡Què vol aquell ximplet!»...- i li gira la cara malhumorat.

De la terra remoguda pels talps, ni en fa cabal, i això que abans els perseguia infantívolament tot ple de joia. Fins i tot aquell estiu passà pel seu damunt una àguila esplendorosa i solemnial, bo i duent en ses potes un cabridet d'isard, i En Joanín s'ho mirava amb indiferència. Es dóna al seu pensament predilecte i recordant els consells que li havia donat el seu pare, «l'ós quan més a prop millor; el tret és més segur», s'imagina que la fera se li atansa i ell resta dret immòbil, serè i valent i llavors, aquell pastor ros, d'ulls blaus, espigat i de fesonomia dolça, sembla talment el príncep d'aquelles solituds alteroses, corprès per una goja colpidora!

Les jornades que passava pasturant en les planúries i en muntanyes encatifades d'herba fomentat, En Joanín hi estava deficiós; ell volia boscúria feréstega, i allí, no hi havia prou menjar per al ramat, i allí era on hi havia els óssos. Per això, mentre les ovelles pasturaven, ell tot consirós s'ajeia damunt l'herba clapejada de tota la gaiesa de les flors: i no feia cabal de l'exquisida elegància del romerill; de la humilitat dels cardigots i les carlines que s'obrien ran de terra i aplanades hi restaven com una condecoració de la muntanya; de la grogor enlluernant de les faringoles, boixeries, i salamues; de les blancors radiants dels maligons, sedolies i letarel·les i de les blavors moradenques de les tores, ginebres i selones.

Cansat de jeure anava pels cims, on l'aire fred eixordador i trontollant el vivifica entre un món de congestes perennals i tarteres de pedra llosera. Allà, dins la vibració del vent que l'eixordava i li tapava el respir i feia tremolar amb fúria les flors, prenia la fona i llançava pedres brunzents als llacs de les fontalades que no sentien el terratrèmol de la ventada.

I passaven els dies, com passen les ombres dels núvols per damunt les congestes enlluernadores. I cada nit atribava, amb tot un naixement d'estrelles, un escampall de silenci i un esclat de misteris per En Joanín. Llavors, la basarda creixia i els sobtaments esglaiadors sorgien; ara, una pedreta que cau, ara, una alenada de vent més forta o un estel que fuig i es perd rera un tossal; en tot, la sensibilitat d'En Joanín veia el senyal fatídic de l'ós que escometia el seu ramat; i passava la nit amb la majestat d'una regina, i s'averkonyia de restar com un espantaocells davant de tot un poble. L'ós no hi anava i l'arma se li rovellava.

Com una mare que s'acosta per sentir el respir del seu fill adormit i que té por de deixondar-lo, així, En Joanín escoltava la boscúria bo i allunyant-se del ramat; volia assaborir tot el misteri paorós d'oír el cruixit d'una branca esqueixada pels óssos que es mengen les fruites dels arbres. ¡Tan sols pogué veure, sentir el rastre de l'ós a les eugassades; veure com les eugues es mouen esfereïdes i posen els pollins al bell mig del rotllo que fan mentre elles esperen a guitzes que s'hi atansi la fera!...

Així, fent una vida isolada, entre ventades, solellades, pluges i pedregades, passà En Joanín l'estiu més llarg i trist de la seva vida, frisós, menjat pels neguits i esperant sempre!... A la fi, vingué el jorn de

la davallada. Va tancar la cabana amb una pedra i prengué comiat d'aquelles solituds. Era un matí d'aquells en què l'alegria surt del cor a dolls, la cançó fuig dels llavis, els somriures il·luminen la faç i els ulls guspiregen de gaubança. Enrera del ramat que es perdia fondalades enllà, En Joanín, amb els ulls més blaus que mai de tant mi rar el cel esperançat, caminava tan lleuger per damunt de les pedres que semblava una visió angelical que passés a obrar miracles per aquelles contrades.

III.

La tardor és arribada. La primera nevada s'ha estès un matí per tot arreu. Després el sol, encara dominador, ha escalfat l'aire com a l'estiu i la blancor s'ha fos tot seguit com avergonyida. L'aire passa fred pels carrers que fan olor d'herba dallada i el jaio de can Lliurons i la Mera, la vella golluda, s'esguardaven bo i pensant que torna l'hivern i qui dels dos serà que el fred durà devés el Camp Sagrat; són els dos més vells del poble. ¡Fa un ramat de temps, anys, que no ha mort ningú, llevat d'una mainada! El fred s'atansa i els vells atemoritzats s'encauen a llurs cases, s'asseuen als escons perquè les flames vivificants i amoroses els reviscolin. Fred a fora, foc a dins! El jaio farà esclòps mentre sos ulls hi lluin. ¡La vella farà fil amb la filosa, fins que els dits se li embalbin de fred, i endemés Déu dirà! ¡que també ne pateix de fred pels homes d'aquelles muntanyes! ¡Fred a fora, foc a dins! Melangia en el cor; l'hivern de les foscors llargues va venint. ¡Passà l'esgarrifança per tot el cos arrupit, i la tremolor per l'ànima esporoguida, i en les muntanyes, es sentia l'alè de l'hivern!

Joanín, que ha passat un munt de dies disparant l'arma per a assajar-se, és l'únic que rep l'alenada de l'hivern amb un somriure gojós. L'esgarrifança que sent En Joanín és d'alegria. Demà mateix és la cacera i tot està a punt i En Guim és el d'abans i tresca per les costes sense sentir gota de dolor en aquell os que el *Sant* va guarir amb simplicitat i destresa. Pare i fill senten l'emoció del goig falaguer; el fill perquè sent la il·lusió esperada al seu devora com una mirada amorosa, i el pare perquè es troba en el camí a què van conduir-lo les meditacions deixondides en aquelles hores de repòs que el *Sant* va recomanar-li. «Sort de la cama trencada! ¡sinó no hauria fet cabal del noi! i i fent *contrabando* m'hauria fet vell sense donar-li l'ofici de caçador! Demà veurem! Això és una caixa tancada!... ¡Tira dret com si apuntés amb els meus ulls! Demà veurem!»...

En Guim, no havia dit res a ningú. Però a En Joanín, ¿qui podia fer-li callar aquella joia que li omplia tot el cor? ¡L'amor i l'alegria, quan brollen de dins, són com el fum de les fogueres que s'escampen sempre; com més flames, més fum i, sia amb rialles, sia amb sospirs, tothom coneix de lluny l'enamorat i el venturós!

De primer, va dir-ho a un amic dels dos únics que hi havia en aquell poble de vint cases; després va pensar que podia dir-ho a tots dos; més tard, va afegir-hi el senyor rector, l'oncle i el padrí; les dones no, perquè eren porugues! l'oncle i el padrí no hi eren i en sortir de llurs cases va veure En Biel, un vell que duia calça curta i caminava amb un bastó alt, gruixut i pesant de boix. En Biel, en sentir-lo, va mirar-lo amb indiferència i gairebé no va escoltar-lo. En Joanín atuit va allunyar-se'n. ¡Tot un estiu que espera l'hora i ara no res, ni una paraula, ni una pregunta, ni una moixada! ¡La fredor més arrupidora de la indiferència aspra i crudel! En Joanín, tenia ganes de plorar, de plorar amagat en un recó i anà vagant pels carrers estrets i pedregosos que feien pujades i baixades fins que sota una balconada de fusta s'aturà a garlar amb una flota de dones que prenién el sol. Allí, de moment no esclataven les exclamacions, però, després quan baixà la Tereseta, la pageseta de rossor d'espiga, d'ulls amarats de bellesa i dolçors, de veu que entrava a l'ànima i de cor desficiós que patia per tothom, les admiracions, i els planys se sentien a riuades.

-Joanín! ¡volia dir-te que anessis a confessar-te! Reina del cel!... Un os!... ¡Amb una manotada mata una vaca!... I tu que ets tan jovenet. ¡Avui que feve fred hi só pensat en els óssos! Joanín, si tens por, queto! ¡ja el mataràs un altre dia! Ves-hi sense arma, Joanín! ¡si no mates l'ós, al primer tret se't tira al damunt! Reina del cel!...

En aquests consells la Tereseta hi posà una tendresa emocionant. La seva veu era una cantarella amorosa plena d'encís i ses mirades foren un guspireig del seu esperit inquiet i enamorat. Joanín que jamai no havia fet cabal de les poques noies que coneixia, de sobte, sentí com si un llampec de melangia l'hagués corferit. Torbat, capbaix, sense esma de fer el valent, i callat, restà dret prop de la Tereseta que li omplia el pensament i li contorbava el ritme serè del cor, i una llei de tristesa dolça va envair-lo.

-Joanín, no hi vagis demà!- féu suplicant la Tereseta.

El jove pastor obria els ulls com un orb que sobtadament hi pogués veure, i mirava la Tereseta que coneixia de petita i la trobava diferent de sempre, bella, escotorida i falaguera! ¡I en mirar-la, sentia una mena de por que ella ho veiés que la mirava embadalit! ¡I vingué un instant en què la noia va mirar En Joanín i ell va abaixar els ulls confós i avergonyit!

¡Joanín, que tantes nits veié acostar-se quan feia de pastor, no havia vist mai el moment de néixer un estel! ¡ni el moment de morir en les matinades! ¡I si en moren d'homes xarucs sense haver fruit tot l'encant misteriós del moment exquisit en què neix un estel o comença una amor o esclata una flor o s'arrodoneix la bellesa d'una dona! Tot ho veiem de sobte; la sorpresa grollerament ens avisa tard, i tota la delicadesa, tota la poesia ens fuig dels nostres sentits. Joanín vivia aquest moment, el sentia amb tot el cor i no se'n donava compte. ¡La seva consciència trontollava sense conèixer el terretrèmol! ¿Qui coneix en quin arbre es posarà l'ocell que arriba? ¿Qui pot endevinar en quin cor reposarà l'amor que vola? Joanín sempre es reia dels que festejaven i dels enamorats; ¡ara no gosaria, i encar no sap per què! L'emoció l'emboirà com la calitja de la muntanya i se n'anà tot consirós del costat d'aquell aplec de dones que voltaven la Tereseta i que feia una estona s'havia alegrat de trobar per fer l'home, i que ara, de sobte, li feien una nosa i una quimera gran perquè parlaven amb la Tereseta.

En ésser a casa seva, Joanín va asseure's en una butaca de fusta treballada i cuir, que un dia un desconegut els comprava, i allí, retut, repassà el que havia fet en aquell vespre i tot donant-se un cop de puny al genoll, va exclamar ple de follia:

-Així no hagués sortit de casa- i li vingué el pensament de tornar a veure la Tereseta, quan no hi hagués aquelles dones escornifladores i, pàl·lidament, entre els records de la gentil pageseta, va sentir per primera vegada l'anguileig de la por: «¡si l'ós me matava tot justament ara que trobo la Tereseta tan bonica!».

Fred, gairebé com a l'hivern. La llar encesa ha escalfat unes sopes de llet d'ovella que En Guim i el seu fill ajupits damunt els plats, xarrupen sorollosament i amb els colzes endinsats a la taula llarga i revinguda de roure. Un gresol d'oli penjat al faldar de la xemeneia, fa claror somorta i fixa. Dos gossos a llur costat el miren fixament esperant que de tant en tant els tirin un mos de pa que es mengen abans que arribi a terra. La dona omple la bota de vi, el sarró de pa, formatge d'ovella, i pernil. Tots estan muts, sorruts i mig ensunyats.

En Joanín no ha dormit en tota la nit. Fins ha tingut ganes de plorar i no sap per què. Ara que la seva il·lusió anava a complir-se, se li havia posat una mena de corcó, una llei de melangia, i unes ganes de plorar que el feien enquistar. Sols tenia la dèria que la Tereseta ho sapigués que patia. ¡Si pogués enviar-li els sospirs i aquella llàgrima, abans d'anar-se'n!...

-Anem?...- digué En Guim de cop i volta. -¡Aviat tocaran les dues i cal ésser allà abans no llustregi!

En Joanín sentí un sotrac al cor. Havia arribat l'hora esperada. Si gosés!... si gosés, diria que no volia anar-hi! Ell era un altre! ¡Tenia una nosa al cor i un neguit estrany! -¡Anem, pare!- i va abraçar-se a la seva mare, que plorosa li digué:

-Déu te guïï i l'Angel bo!...

La fredor i la fosca de la nit va embolcallar-los. La fressa de les sabates plenes de claus es barrejava amb la remor del riu que se sentia sempre, En Joanín la coneixia de tota la vida, la remor de l'aigua, quan era enllitat, quan jugava de petit a la plaça, quan era a missa, quan reia, quan plorava, i sempre li semblà alegroia, i avui, no sap per què, la troba sinistra, misteriosa i espaventable com el cant de les òlibes del campanar. En passar per davant del balcó de la Tereseta li caigué una llàgrima al bell mig de la porta. El rellotge del cloquer, que colgat per la fosca de la nit, seguia assenyalant l'hora sols per als estels, va fer un brogit de filferros, un grinyol llarg, i, després d'una pausa llarga, va deixar caure una batallada.

-Dos quarts de tres! ¡Juanín, si no volem no farem res! ¡I avui fóra llàstima, és un bon dia!...

Pare i fill van apressar-se sense dir-se un mot; calamarsejava i el fred entrava fins al cor d'En Joanín!

Era una matinada sense estels, trista, molt trista, com una faç sense ulls! Matinada muda sense cantúries d'ocells. Matinada d'enyorament i temença. En Guim, havia descobert les petges de l'ós i anaven seguint-les poc a poc.

-Joanín, ja som al rastre! Estem de sort!

S'anava fent lentament de dia, i, com els enlluernats que entren en un temple i que de primer no veuen res i a poc a poc van veient tots els Sants, En Guim i En Joanín anaven albirant l'alterosa muntanya que tenien al seu davant, opulenta, atapeïda de belleses i coronada d'avets. Feia goig de veure aquella muntanya on creixien ufanoses les boixeres atapeïdes i els avellaners entre roques immenses cobertes de molsa i claps d'herba amarada. Entre els avets alterosos i gentils, vestits de verdor fosca, de tant en tant se'n veien uns sense fulla, secs, sems, morts pel torb paorós i els llamps dels temperis, i d'altres que, arrencats amb tota l'arrel, havien rodolat fins al riu, que allà baix mormolava sempre i feia escuma com una fera cobejosa de tota l'esplendorosa bellesa d'aquelles

boscúries.

Allà, en aquells paratges exquisits de colors i esporuguidors, voltats d'abismes i sembrats de foscors de boscúries, hi havia els óssos. Prou es coneixia pels gossos que, tot just arribats, sentien el rastre que els feia glatir desficiosos i ensumaven d'un cantó a l'altre, tot movent la cua frenèticament.

-Ja senten la ferum de la fera, Joanín!...

En Guim talment romania extasiat. Amb els ulls esbatanats i ert, mirava, escoltava, i a la fi va dir misteriosament:

-Joanín!... véscap astí! Passa per l'esquerra, puja una mica, només una mica!... fes pujar els gossos i no et moguis de la fontalada!... ¡L'ós es astí mateix!... Dia de sort!...

En Joanín tot consirós va marxar per la gorja amb els gossos. Anava sol i tenia por! Tot aquell valor que se sentia a l'estiu se li havia fos com un borralló caigut dins una boca febrosa. Per tot veia un ós que el mirava de fit ensenyant-li les dents punxegudes i les ungles amb ferocitat esgarrifadora. ¿I si, en compte de fugir, l'escomet i l'obre com un vedell? Fóra un bella llàstima ara tot justament que té la Tereseta al pensament, al cor i a l'ànima, que per una cacera es veiés privat de sentir altra volta aquella veu que com un rajolí de moixaines li entrava pit endins i li amorosia els neguits com un bàlsam guaridor.

En Joanín neguitós i esporuguit, amb el desig de finir l'enutjosa cacera, cansat de seguir els gossos, trencant branques, passant xaragalls i saltant penyes; oblidant-se del que li va dir En Guim, d'esma, va pujar a la muntanya fent molta fressa per fer anar l'ós cap a son pare.

Entretant En Guim, tot ell una mirada, de tant en tant anhelava com si sentís la fortor de l'ós. El cor li deia que faria cacera i esperava segur que l'ós, bo i fugint del seu fill, sortiria per la boscúria del seu davant.

Se sentí soroll de fullaraca trepitjada, les mates es movien. Ja es veia una foscor que es movia. -És un ós bru!- Sonà un tret que s'allunyà rodolant per cingles i fondalades i repetint-se feblement en l'aire net del matí.

-Ja es mort!... Joanín!... Ja és mort!...- va cridar En Guim en aquella superba solitud, i els gossos van lladrar llarga estona.

-Joanín!... Joanín!...- cridava joiós el pare encaminant-se cap al lloc on hi havia l'ós mort.

-Joanín!... Rellamp!... fill meu!... ¡Joanín!...- cridava En Guim en veure el seu fill ajagut on havia tirat. Del front li rajava sang que s'estenia damunt la neu.

-Joanín!... fill meu!... fill meu!... ¡t'he mort!... t'he mort!... desventurat de mí!... ¡Joanín!... perdona'm!...- va cridar aquell home plorant i ofegant-se de pena.

-Rellamp!... per què pujaves fins astí?...; és ben mort!...

El pobre Guim va caure damunt del cadàver del seu fill. Les llàgrimes queien en la neu, els sanglots es perdien en la gebror i els sospirs s'ofegaven en la remor del riu. Un ós bru passà pel seu davant i va allunyar-se mirant-lo.

-Per tu, maleït, he mort el fill!...- cridava exaltat En Guim.

L'ós va apartar-se com si ho hagués entès.

A la fi, el pobre Guim veient que tornava a nevar i que era tan lluny i que si deixava el seu fill potser l'ós se'l menjaria, s'alçà d'una revolada com si un pensament l'esperonés, va llançar les escopetes al riu, agafà el seu fill, se'l carregà al muscle i va dir plorant sense conhort.

-Adéu, muntanyes, mai més no em veureu!...

L'arma d'En Joanín tocà a una pedra i va disparar-se com si volgués retre homenatge al mort que se'n duien hores i hores per les muntanyes pels mateixos viaranyos on havia passat no feia gaire, jove, ple de vida i tendrament enamorat.

Sols la temença que la neu colgués el cadàver d'En Joanín o que l'ós se'l mengés, podia fer que En Guim apesarat i retut pogués dur a coll el seu fill que sentia refredar-se al damunt mentre s'enrampava.

En Guim corria muntanyes avall i fins saltava com si el perseguissin els gendarmes com quan duia frau.

En arribar a la pendent d'un prat tot nevat, En Guim va abraçar-se al seu fill i es deixà anar rodolant fins a baix. -No tinguis por, fill meu!... així anirem més de pressa!...

Quan En Guim arribà al fons tenia la cara plena de la sang del seu fill. Va alçar-se, tornà a carregar el seu fill i com un boig, tornà a córrer per damunt la neu que queia més espessa.

De tant en tant En Guim s'aturava exhaurit, suant, respirava de pressa, s'espolsava els borrallons i netejava la faç del seu fill amb una mica de neu.

Ja toquen a missa matinal. El sol ha sortit. Quina alegria. La neu s'ha fos. Quina ventura!... El foc de la llar és petit com a l'estiu. Els vells van a missa i miren el cel.

-A muntanya brufeia!

-Hi neva fort!

Els homes feinegen pels prats i les dones fan el menjar per als garrins. Tot el poble sent l'alegria de veure el sol radiant i mira amb recel la nuvolada plomosa que roman quieta damunt la carena. La dona d'En Guim té ànsia. La Tereseta tremola i prega i va d'un cantó a l'altre mirant tots els camins de les serres properes.

Passen hores plàcides per a la golluda que fa voltar el fus, per a la Tecla que pasta i per a la Carme que fa formatge; passen lentes i faixudes per a les que sofreixen el corcò de l'angúnia.

-Tereseta, fa que pateixes? ¡És ben galan En Joanín!

-Més que vós, Mera!

-Dona, no volia pus fer-te enujar!

-Fileu prim! fileu!

-No, avui filo gruixut!

Migdia. El sagristà és dalt del cloquer i abans de tocar oració fa voleiar sa mirada per tots els corriols. Soltadament es posa a cridar.

-Ja els vei!... ja els vei! ¡Mireu per la carena!... Lo Joanín que porta un ós a coll!... ¿El veieu?... Allà, passat lo port!... Puieu astí, Blasi i tu, Roc! puieu tots dosos i ho veureu!...

-Joanín! caçador d'óssos com son pare!...; fill meu!- va cridar sa mare esclatant d'entusiasme.

-Gràcies a Déu!- digué la Tereseta, i es posà a besar plena d'alegria una medalla de la Mare de Déu del Camí!

I totes les exclamacions de joia van apagar-se en ésser migdia i tots els llavis somrients van enfervorir-se amb el toc de l'Àngelus que tocava el sagristà d'esma, mirant a la muntanya tot content i pensant:

-Altres caçador jove i valent al meu poble!...

(Bohí -Pireneus Lleydetans)

FLAMA QUE VETLLA.

I quina nit! ¡Fou pitjor que una agonia lenta entre dolors terribles i pensaments de paüra que torturessin l'anima! La guerra malastruga havia clavat l'urpa folla en aquell poble de cases brunes, petites i fosques i voltat de muntanyes gegantines. ¡Podria dir-se que tots els camperols havien viscut les esgarrafors de la mort que voltà i passà mormolant i sinistra en l'aire com una mena de burinot infernal i inexorable!

En Jani i l'Elena no es creien pas tornar-se a veure. Ell, tota la nit fent foc fins que el fusell li cremava les mans i en cercava un altre; ella, sota les voltes revingudes d'un celler humit, petit i fosc, sentint el davassall dels canons irats i els terratrèmols de les cases que queien alçant en la foscuria de la nit una nuvolada de pols que invisible s'enlairava i silenciosa s'estenia i després queia entre les fumeres de

pólvora que cuidaven ofegar els morents que s'anaven amuntegant espantosament.

Vilabruna estava ferida de mort. El poble més petit de la rodalia. Símbol de pedra de la humilitat austera i la misèria arraulida sota l'esplendorosa bellor d'una natura feréstega i soliu. Vilabruna com un nin vergonyós s'amagava entre un aulet centenari, i temerós; era el primer poble que tocava a temps quan veia voleiar un núvol per damunt ses cases baixes de teulat de lloses fosques. Quan hi entrava un foraster, tothom s'amagava. Fins la mort li tenia llàstima i no els segava les vides; allí sols morien, amb la resignació dels anacoretetes, els vells tremolosos i corbats de tant viure regant la terra que conreaven amb la suor del treball.

-Elena, o Elena!

-Jani, ets viu!- i ella plorà llarga estona; ell, dret, mirava a terra i aixafava pedretes amb la culata del fusell.

-No plorus!... Pubrota!... Aquesta nit vénen reforços i tot acabat! L'enemic és pels cims i vol aquest poble perquè té el camí ral. ¡El tindrà pas !

-Jani; só fet una prometença... ¡No diguis que no! No facis posat agre! Vina, acompanya'm, durem aquest ciri al Sant Crist de la llaga fonda perquè et salvi de la mort. Mira'l, veus, és fet de cera de les abelles del rusc de casa. Vina! Ara anava a l'església; et fa por venir fins allí?

-Por? Calla! tens una llengua com una cua de porc; por, jo? Au, anem-hi!

¡I entre les runes i les flames, la misèria i la desolació, avançaren joves i radiants, com la imatge de la vida triomfal damunt el camp sembrat per la mort!

La porta de l'església abandonada va grinyolar llastimosament. En Jani i l'Elena van escorcollar amb llurs mirades receloses la fosca del temple. Immòbils, restaren una estona davant d'aquella solitud. Sense dir-se res, l'Elena, que coneixia tots els recons, va avançar i En Jani la seguí d'esma.

Lentament, allà on no hi veien res van albirar els altars, els Sants, les llànties apagades, les sacres polsoses, el canalobres rovellats. Semblava que el temple apareixia miraculosament per a ésser adorat, enyorívol de les oracions i sospirs dels feligresos. Sant Pere mostrava les claus; Sant Ramon la custòdia; Sant Miquel l'espasa; Sant Sebastià les sagetes torturadores; En Jani restà mirant-lo fit a fit i pensava -¡Aquest que està lligat devia ésser un espia!- i no es donà compte que l'Elena se'l mirava enrogida en veure l'altar del Roser on havia promès que es casarien quan finís la guerra.

L'Elena trobà la pica d'aigua beneïda. Els seus dits van posar-s'hi lleugers com un ocell que hi anés a beure; i aquella aigua freda i silenciosa i endormiscada tremolà de joia, i la imatge del Sant que s'hi emmirallava s'esborrà sobtadament.

-Té, senya't!... -En Jani allargà els dits foscos de pólvora i restà embadalit. -Apa, senya't... Què mires?... Que no en saps?

-No- respongué, mirant-se els dits mullats.

L'Elena, compungida per la dolor sospirà sota la caputxa blanca. -No saps senyar-te? ¡Déu del cel!- i agafant-lo per una mà se n'anaren cap al Sant Crist. En el silenci aclaparador del temple abandonat, sonaren els passos feixucs del soldat més fornit del poble i un rat penat que penjava del sostre, fugí i s'amagà rera d'una viga corcada i polsosa.

En Jani es deixà dur com un nin fins que l'Elena va dir-li tota consirosa. -Veus! Aquest és el Sant Crist. Fa miracles! veus? ¡té la llaga i fonda! molt fonda! L'home que el feia la hi féu així irat, i morí de tristesa. Mira, ara que no et veu cap company, digues i fes el que jo digui i faci. El Sant Crist no ho dirà als teus companys d'idees. ¡Pregarem, que es molt bonic pregar!... Veus? fins sembla que ja ens escolti!... Quin posat té de bo!... mira'l Jani! ¿Oi que es retira al teu pare?

En Jani que escoltava prop seu la veu amorosa de la seva estimada, movia el cap afirmativament, i de sobte caigué agenollat. Aquell guerrer, temut per tota la contrada per la seva aspror i valentia, féu un sanglot d'infant que ressonà en la fosca. ¡Era la primera oració que en tota la seva vida deia de tot cor!

Llavors els Sants li semblaven vivents; hom diria que llurs ulls tenien lluentors humanes i que sos llavis somreien i que fins els cors bategaven d'alegria sota els ropatges envellits de fusta corcada i descolorida. ¡El guerrer tornava a ésser de Déu!

L'Elena resplendent de joia senyà tres voltes En Jani com si fos el seu germanet petit.

-vés dient: pel senyal de la Santa Creu...

En Jani anava repetint les paraules que deia la seua promesa fins que tot sol féu amb sa mà dreta estesa i rígida una creu en el front sagnós de la primera ferida, l'altra en sa boca tremolosa d'emoció i l'altra en son pit sanglotant d'alegria... i en la paret del temple es projectà una mà gegantina que, amb els dits oberts féu tres creus immenses, que havien d'alliberar per sempre el soldat ferreny de mals pensaments, paraules i obres.

Sonà un clarí llunyà. En Jani esfereït esbatanà els ulls com un orat i romangué sotjant en actitud marcial.

-Elena! has sentit? Em criden! Adéu! Fins després!

-Senya't... Senya't a cada combat!...

En Jani agafà el fusell, féu una salutació militar al Sant Crist i sortí entrebancant-se tot mirant els cims clapejats de neu. ¡Tornava a ésser la fera!

En Jani va ésser vist per l'enemic en eixir del temple, i tot seguit una bala brunzent esmicolà la campana que féu un toc llastimer, com si fes un gemec de dolor que va estendre's per la vall, com un clam de misericòrdia exhalat en l'agonia! Després, vingué tot un infern de bales contra l'església que havia passat una munió de segles per les generacions que la miraven com una relíquia.

Les parets s'esberlaren, la volta va obrir-se com si fos la boca del temple que es badés per a fer el darrer sospir de la vida. Ses Imatges tan velles, amigues de tothom, anaven caient entre terratrèmols esfereïdors i cruiximents terribles; fins els morts del cementiri foren descolgats per les canonades i els ossos anaven pels aires amb les estelles de les caixes i aquella sentor de temple que reviscolava l'ànima, era esvaïda per la fumera pestilenta de la guerra i la fetor de la mort!

I vingué la nit i amb la nit la pau.

I de l'església de cloquer humil, punxegut i negre no se'n veu rastre. Els altars desfets, les sacres per terra, el cap barbut de sota l'orgue donava voltes dins la pica baptismal, la rella de Sant Isidre clavada en un banc, la clau de Sant Pere dalt d'un finestral, la custòdia de Sant Ramon sota una cadira trossejada, el cap de Sant Sebastià caigué a la pica d'aigua beneïda i va esquitxar el Sant Crist de la ferida fonda que es veia intacte amb el ciri que hi deixà l'Elena encès al seu davant i la llàntia abonyegada que brandava espargint un fum blau.

Talment semblava un ofici funerari ofert per la solitud. El ciri exhalava una oració de claror plena, de misticisme, la llàntia espargia l'encens, la cera plorava pels morts i tots els estels del firmament feien la pregària pel temple obert al cel on el Sant Crist, heroi, romania reblert de gotes d'aigua beneïda que davallaven lentament aturant-se per les ferides i tenyint-se de vermell.

La taifa maleïda dels enemics torbà aquella oració sense paraules, aquella cerimònia solitària. Els soldats hi entraren fent una cridòria victoriosa i grollera amb veus de cansament i mots d'embriac. Un soldat, el més jovencell, va atansar-se encuriós al ciri encès de la flama dreta, immòbil, com un dit autoritari posat davant els llavis per imposar silenci, i de sobte recolà esfereït, cridant amb esglai: -¡El Sant Crist sagna!... Sua!... És viu!... És ferit!...

Tota la taifa emmudí i es remogué davant d'aquell misteri, esmaperduda, estemordida. Aquell ciri encès, aquell Sant Crist enlairat entre runes fumejants, aquelles gotes que lentament devallaven com si fossin vives, els anà acorant, i un a un, consirosos i avergonyits, amb els cors petits i llurs ànimes tremoloses van allunyar-se muntanyes enllà.

El temple restà sol. La nit fou a cada respir més quieta i fosca. El Sant Crist com el jorn suprem en que el crucificaren fou voltat de mirades temeroses en un silenci ple de majestat. Un a un, els soldats, tot esguardant-lo deixaven caure els fusells i fugien per les carenes agullonats per la fiblada del pendiment!

No se sent res, la fosca de la nit és tota arribada i el ciri segueix cremant amb més resplendor.

A poc a poc una ombra s'acosta agemolida i misteriosa i arriba a les runes i tremolosa crida:

-Elena!... Elena!... Sóc En Jani!... ¡Elena!... Deu ésser morta!...

Se sent un sospir de pena i un trepig lleu. L'ombra avança entre les imatges trossejades, arriba al Sant Crist. És En Jani que plora i prega bo i cercant la seva Elena.

-Déu!... deu-me l'Elena!... ¡Morta o viva deixeu-me-la veure!...

I torna a cridar-la amb una veu més forta i sobtadament se sent un remor esglaiadora, cau un Sant

mig partit i de sota un sepulcre ix l'Elena que romangué amagada tot el combat pregant entre sospirs i llàgrimes!

-Jani! sóc viva !...

-Jo també Elena!...

-Mira el ciri com crema... Agenolla't Senya't!... Prega! Prega força! ¿Que no estàs content? Quin posat fas?- li deia l'Elena sacsejant-lo com si volgués deixondir-lo d'un somni, i el soldat estava embadalit i no li responia.

-Jani meu, què penses? mira el Sant Crist! Mira com t'ha salvat! Dóna-li les gràcies! ¡Agenolla't! tremola! plora! prega! ¿que no estàs content?

-Massa!

-Que no li estàs agraït a Déu?

-Molt.

-Doncs senya't! Què fas? ¿Que no te'n recordes?

-No! només em recordo que diu «dels nostres enemics».

-Doncs què et passa? Què tens tan parat? Jani meu, que no m'estimes?

-Calla!

I aquell homenàs tot d'una mirà el Sant Crist amb uns ulls plens de dolçor i va moure la seva testa afligit i sa mirada esdevingué desficiosa i sos llavis tremolaren com si tinguessin por.

-Què tens, Jani? què tens? ¡que em fas patir!

En Jani, com si fos pres d'un rampell de bogeria, es tragué un ganivet de la motxilla i amb moviment ràpid es tallà un orella apretant les dents i arrugant la faç contreta per la dolor i fent un sospir que va omplir-li tot el cor d'una benaurança dolça.

-Teniu, Déu!... Jo no sé pregar...- exclamà amb els ulls guspejants d'agraïment.

-Què fas, Jani!...- va exclamar l'Elena astorada.

-Calla! És ben seva!- i va tapar-se la ferida que li sagnava i va somriure fent una moxaina a la seva promesa. -¡Ara, estic content!

L'Elena va trencar en un plor ple d'un sentiment desconegut.

Plorava esgarrifada de la feta del seu estimat, plorava de veure'l esguerrat per sempre i plorava emocionada davant la gratitud heroica d'aquell home fornit i valent i encès de joia i amb el cor regalimant d'agraïment i alegria.

-¡Anem, Jani, que et posaré quelcom a la ferida que et sagna!- i l'agafà pel braç, i van anar-se'n tot cantant:

Quan jo era petitet la meva mare m'estimava, me'n donava algun oet i alguna ametlla ensucrada, i ara que em som fet grandet me'n fa anar a la batalla i a la batalla del rei que els que hi van no en tornen gaires; trist de mi jo en som tornat amb vint-i-una punyalades. El cavall en porta nou, trist de mi en porto les altres; ai mare feu-me fê el llit en a la cambra més alta; poseu-me els llençols nets que no els embrutaré gaire; jo em moriré aquesta nit i el cavall a punta d'alba.

I el ciri seguí cremant. La seva flama vetllava els morts, l'església aterrada, els arbres trinxats; fixa, signava el camí del cel, com si volgués assenyalar-lo a les ànimes dels morts de la batalla; radiant en les tenebres, il·luminant la faç del Sant Crist, la flama del ciri, va atraure tot un esbart de voliaines plenes de gaiesia que volaven en l'aire com si dansessin seguint la cadència de la cançó que entonava sadollat d'agraïment En Jani i que se sentia, allunyant-se talment, com una tristesa que es torna melangia!

(Aquesta cançó i la de la història de l'Esparver son recollides a Massanet de Cabrenys. *Nota de l'autor*).

L'ESCOLANET.

I.

En Martí, era l'únic fill d'un opulent comerciant de Barcelona. Son pare per vanitat, i ell per natural afició a les lletres, va seguir la carrera d'advocat sense cap intenció de exercir-la. Assabentat que els seus cabals li permetrien viure amb tota esplendidesa, seguia la vida d'estudiant lluny del neguit que turmentava els seus companys, els quals en veure's a prop de finir els estudis sentien la por de seguir els primers passos professionals. En Martí, un xic romàntic, passava llargues hores a la biblioteca de l'Ateneu llegint tota la literatura naixent de Catalunya, escrivia rims tímidament i estimava com un estima quan se té el cor sembrat d'il·lusions i els ulls amarats de poesia. Ell s'anomenava *intel·lectual* i sentia un intens menyspreu per la joventut vulgar i rica que passava la vida embrutida entre els vicis que llurs riqueses els permetien fruit.

En Martí era un amic de les solituds; li plaïen els passeigs pels afores de la ciutat, els capvespres melangiosos de la tardor, i la visió de la mar. Passava les hores caminant, com ell deia, amb els seus pensaments, les seves il·lusions i les seves lectures predilectes.

Un estiu en què sos pares van anar a un balneari que ell odiava van deixar-lo tot sol. En Martí, tot anant a fer les seves caminades, conegué una noia. Un dia la seguí, un altre li va somriure, després li parlà i a la fi va estimar-la. Era una noia esllanguida, d'ulls somiadors, filla d'una família que havien perdut el patrimoni i vivien reduïts treballant, eternament enyoradissos dels temps en què les riqueses els voltaven.

El cor d'En Martí vessava pietat i amor i ben aviat va entrar a la casa miserosa, on encara qualche moble luxós restava com un record del benestar passat. L'amistat seguí, la joventut deslligada escoltà la veu d'una amor sense treva, i vingueren llàgrimes i desvaris a què la tragèdia paorosa posà fi amb un fruit d'amor, que fou com un ceptre vivent que En Martí veia enlairat al davant de la seva vida nit i dia!

Passaren anys. En Martí finí els estudis i allunyat de l'ambient dels companys de sentiments, idees i aficions, es trobà sol i trist i a poc a poc s'anà fent amb els amics que, com ell, no tenien altra feina que passar hores i hores voltant taules de cafè i seure en poltrones blanques de les societats aristòcrates. Allà, els seus escrúpols s'adormien i amb la convicció que la seva falta era reparada amb un passament i amb l'amenaça que li féu son pare que si es casava amb la noia, mare del seu fill, el trauria de casa, En Martí es deixà portar per l'ambient. Gairebé ja no llegia, i mai no anava sol pels afores de la ciutat. S'anà vulgaritzant; els refinaments espirituals es marcién i fins, ara, sense donar-se ben bé compte del que feia, es deixà prometre amb una beutat aristòcrata i presumida.

II.

Quan En Martí veié la ciutat, en baixar del tren, la trobà fosca, trista, atüidora. El cel sense cap núvol li semblà tèrbol i fins el sol malaltís i brut. Tot l'estiu el passà entre les claredats radiants d'un poble de la costa; la blancor de les cases emblanquides, el cel reblert de gaies transparències, la mar dels migdies de sol curulla d'argent enlluernador, i aquelles ventades, que empenyien les barques, que se'n duïen els núvols i enlairaven onades, havien amarat els ulls d'En Martí, i ara, davant la visió de la ciutat polsosa i negrosa sentí la melangia de l'enyorament.

Arribava a ciutat per fer una munió d'encàrrecs per a les seves nocés. Duia una llista de noms disposat a fer una jornada de les que el seu pare anomenava de metge. Davant mateix de l'estació prengué un auto i després de llegir i rellegir la llista va donar una adreça al xofer tot malhumorat. Entre el brogit de les campanes dels tramvies, les remors de les motos, la fresa dels autos, la bunió de la gent i els crits dels que venen diaris, En Martí hi passava sense sentir res, fent un munt d'encàrrecs de la seva promesa, de la seva mare i del seu pare. A la fi, va arribar a casa seva. Els porters van dir-li que estava més colrat, més gras, i amb una monotonia aclaparadora li preguntaren un per un per tota la família.

-La senyoreta està bé?

-Molt bé.

-I el senyor està bé?

-Tots bé, tots bé!

-I la seva promesa?

-Tots bé!

-I la cuinera?

-I l'Agneta?

-Tots bé!- anava dient En Martí estemordit per aquella tirallonga d'interrogacions sense fi.

En anar a pagar l'auto, el xofer mirant-lo de fit va dir-li amb timidesa: -Que no em coneix?

-Sí i no!

-Sóc En Miquel!

-No parlis més, En Miquel Pons!

-El mateix!

-Què t'ha passat? Que fas de xofer?

-És molt llarg d'explicar. Un dia que vagi amb calma...

-No vull que em tractis de vostè! ¡El teu pare estava en bona posició!

-Doncs jo ara estic millor que ell.

-Que no vas acabar la carrera?

-Sí, no res! fóra molt llarg d'explicar!

-Mira, si no et sap greu servir-me (perquè havem anat plegats al col·legi), jo ara anava a dir-te si podies venir aquesta tarda a les tres!

-A les tres tinc viatge; a dos quarts de quatre sí que puc venir.

-Molt bé. Aleshores parlarem. Ara, sigues puntual!

-Sóc formal com abans ¡no faig *moros* com els altres *chauffeurs*!
Crec que el millor capital de tota empresa és la moralitat!

-Adéu, xofer honrat *único en su clase*!...

L'auto féu uns espetecs com si estigués enrabiats i En Martí va pujar l'escala bo i llegint una carta que la portera va donar-li.

Al seu pis no hi havia ningú. Els metalls de la porta estaven embolcallats amb paper de seda perquè no es rovellessin. Tot era fosc. Va encendre l'electricitat i una munió de bestioletes negres va esmunyir-se per sota de les portes més properes. Va obrir un ventalló i el sol entrà victoriós il·luminant la pols que jeia dormilega per damunt de tots els mobles. En Martí, va trobar totes les cambres esquifides, els mobles tristos, i els rellotges aturats. i una tristesa va posar-se-li als ulls tot passant entre aquelles parets agullonades per un esbart de claus que enlairaven una col·lecció de quadres i objectes de mal gust que els seus pares havien adquirit en els viatges al estranger.

-El París dels meus pares!- sospirà En Martí, en el silenci del pis solitari; i per sa imaginació passà aquell sojorn a la ciutat francesa on transcorren les hores vulgarment. Van visitar la torre *Infel* que deia la seva mare fent una riassa que li feia trontollar el seu greix de menestrala enriquida. Del Louvre, van veure el diamant de la corona després de cercar-lo tota una tarda. El pare va fer bromes a cau d'orella a la seva muller tot mirant les teles abundoses de Rubens i van eixir del museu cansats de caminar i mig penedit de no haver anat a les carreres de cavalls. Les seves ànimes insensibles a les sentors sublimes de l'art no havien gaudit de la castedat serena de la Venus de Milo, ni de l'espiritualitat de les mans de la Gioconda, ni del davassall d'ànima que havien deixat en llurs obres Rafael, Tiziano i Ribera.

En Martí s'escriuixia de la fredor dels seus pares en veure les rastelleres de llibres damunt la barana del Sena; la indiferència davant els reflexos que vivien en les aigües del riu prop la majestuosa Nôtre Dame i de la riassa que feren quan ell els digué que calia anar a veure el *Penseur* de Rodin, precisament al capvespre, a l'hora en què l'ànima sent els pensaments més clars i la immortalitat es fa propera!

Remembrant tot això, En Martí, bo i mirant el pis dels seus pares, després de fruit de tanta bellesa de mar i cel i roques i pinedes, va sentir una tristesa pregona i aclaparat i tot neguitós es ficà a la seva cambra. En aquell espai reduït, ja se sentia un altre ambient. Semblava la casa d'un altre. Una

calaixera catalana enlairava dues tanagres, una llumenera de cinc blens, un pot d'apotecari ple d'escardots, i una morratxa de quatre brocs plena d'elegància. Una rastellera de llibres confortava l'esperit, un estol de reproduccions de pintures immortalitzades per les gèneres passades, deixondia una mena de respecte ple de dolceses.

En Martí, va asseure's en una poltrona ampla i blana i restà una galan estona cap cot amb sa pensa endinsada en una meditació feixuga i tenebrosa, que li somovia l'ànima fins a la tortura. Prou ho deien aquells sospirs que de tant en tant li alçaven la post del pit, com si una alenada de pena li emplenés el cor.

Tot allò del seu casori ho tenia gairebé llest i al seu gust, després de lluitar amb els seus pares que tot ho trobaven que no lluia prou, que no feia goig i que tot semblava que costés menys diners del que valia.

La seva situació econòmica era assegurada. La seva promesa era bella, jove i rica com ell, sentia per ella admiració i fins simpatia, però En Martí no es podia veure deslliurat del turment de sentir-se convertit en un hom vulgar, sense cap ideal, com aquells que tant odiava en sos temps passats, i demés, no trobava en ses amors oficials l'estimació eixint d'un cor enamorat. Ell, que havia estimat, restava aclaparat de no trobar tota la toia de les emocions encisadores que l'amor ofereix als que s'estimen: una gelosia guarida amb una moixaina amorosa! ¡una llàgrima de dolor copsada per uns llavis plorosos que volen assolir totes les ventures! ¡una tristícia lenta, feixuga, estemordidora, que amb un somriure afalagador de l'estimada fuig com el vent i deixa l'ànima serena i radiant d'una alegria reviscoladora! ¡una esperança que es mor poruga i resignada i que de sobte es fa vívida i enlluernadora, que no cap dins del cor i vessa pels ulls que riuen i pels llavis que canten! ¡una il·lusió que fa claror dins l'esperit, i nit i dia us afalaga amb les exquisideses dels somnis que us fan respirar l'aroma de la felicitat infinita! No res!... No res de tot això... eren uns promesos amics que reien, presumien, parlaven sense cap emoció. Les seves converses es podien trencar sempre per ésser seguides a l'endemà, no duien mai la intimitat amorosa que fa semblar la vida infinita i l'amor perennal. Els seus esperits no s'havien compenetrat, eren promesos oficials; llurs ànimes, però, no s'havien promès encara!

Ara En Martí en aquella solitud ho veia ben clar. La fredor dels somriures li glaçava el cor, la serenitat de les paraules i les mirades el desolava. La seva promesa era una excel·lent companya d'esport, una deliciosa beutat gràcil i encisera, una joia per viure reblerta d'elegàncies entre les mirades d'una societat que l'admirés. Era una regina a la qual calia festejar per a assolir la llibertat que duu el matrimoni i arribar al casori que és la victòria que tota dona escaient ha d'atènyer. En Martí, simpàtic, ric i elegant complia els requisits necessaris i fou acceptat.

En Martí, assedegat d'amor, volia una caseta petita i plena de ventures, on trobés aquelles mirades lluminoses que entren en la foscor del cor i fonen la tenebra de la tristesa, on les rialles esclatessin i una dona bella, jove i sana, l'estimés lluny de tothom. Regalimava la dolor dins el cor d'En Martí. A cada recordança, hi queia una gota de foscor. Son pit esdevingué una tenebra, son cos afeblit s'anà ajupint a la poltrona, i en l'obagor de ses nines, es veia la seva ànima contorbada i muda. Sofria una tortura constant. Plorava amb l'ànima. Ses llàgrimes queien dins del seu cor, i ell, immòbil, romania heroi rosegat per la dolor punyidora i cruel. I així, sentí morir dintre seu l'alegria vivificant que duia sempre recolzada en son cor, així s'aturà per sempre la cançó que duia als llavis i sa boca mig oberta exhalava sentors de sofriment.

Aquella dona humil que era mare del seu fill entrava radiant en sa pensa fosca. I la veia fent puntes prop d'un llumet; regant els testos del terrat curulls de clavellines, netejant els ocells, seguint amb sos ulls candorosos els vols dels coloms; arreglant calaixos i capsetes plenes de cintes i estampes tota una tarda de festa i fent grans exclamacions d'alegrança en veure passar un aeroplà per damunt del seu terrat. La dona humil era, fent de mare, com una mena d'imatge del penediment, i la seva beutat encantadora feia un respecte com si fos santificada.

La dona humil era l'encís de la intimitat, del sacrifici i de l'amor ple de tendreses i d'aquelles alegries que entren pregonas i tenen l'aroma de les flors boscanes. I En Martí covardament la deixà temerós de les amenaces del seu pare.

-No en facis cas, dels plors de les dones, noi! T'han posat un parany! ¡Les llàgrimes d'aquesta mena s'eixuguen amb bitllets de banc!- li deia el seu pare tot enfutimat. I ell lluitava. Una dona bona que estima és tot un tresor, i la seva promesa era una noia assedegada de mirades, admiracions, èxits; la seva casa seria sempre oberta per tothom. Els carrers li eren la vida, les amigues una necessitat i les modes una dèria. En Martí fóra al seu costat un home que passaria la vida sota el jou de la riquesa que és com una mena d'aigua que passa d'una casa a un altra apagant les activitats que més enlairen els homes. ¡Ell no treballaria mai! Una vida perduda!

En Martí va esclatar en un plor silent.

El timbre del pis va sonar una llarga estona. En Martí va alçar el cap de sobte, va eixugar les llàgrimes que sentia fredes per sa faç i anà a obrir la porta. Era la portera.

-Què fa, senyoret? ¡Em creia que li havia agafat un treball!

En Martí va mirar el rellotge tot esverat. Havia pasat dues hores en aquella poltrona cavilós i macilent.

-És a dir que la senyora està bé!

-Si, tots bé.

-I el seu papà, li ha provat!

-Tots bé!... Tots bé!...

-I les noies ben aixerides!

-Aixerides !

-Els ha provat!...

-Molt!...; molt!... Em sembla que la criden, portera!...

-No, el meu marit és fora!

-És un veí!

-Hi vaig.

En Martí féu un sospir en veure's allunyada la mosca vironera de la vella que per afalagar-lo garlava amb una veu monòtona i nasal sense to ni so. Després va anar-se'n a dinar de pressa per mor d'ésser a casa a l'hora que havia dit al xofer i en baixar l'escala va veure que l'auto ja era davant la seva entrada.

-Ja ets aquí?

-És l'hora!

-Ja són les tres i mitja?

-Passen dos minuts!

-Sí que m'he lluit; encara no he dinat!

-I tant de pressa que he anat per a ésser aquí a l'hora!

-Anem a dinar!

-On?

-No sé; a tot arreu em fa prou fàstic!

-Vols anar al Royal? al Colon?

-Fuig... fuig!... anem fora de la ciutat. Tinc ganes de distreure'm, de parlar amb tu. Avui necessito un cor al meu costat per a vessar-hi la fel del meu i que m'hi posin un xic de mel! ¿Avui, tu estàs content? sinó, no vinc!

-Sí, avui tinc un bon dia!

-Déu t'envia! Tu em faràs passar la múrria. Que et fa res que jo porti el volant?

-Fuig, home!...

En Martí amb la destresa del bon xofer, tot seguit es féu càrrec de la maquinària de l'auto del seu amic i en poca estona es veieren triomfals, alçant núvols de polseguera entre les pinedes que volten la ciutat. Allà, enlairats per una muntanya augusta, voltats de boscúria ingènua i sota un cel joiós de tanta transparència, En Martí cercà un lloc soliu i més refet de les seves tenebrors, es disposà tot dinant a sentir la història del seu antic amic i company de col·legi que feia de xofer.

-Ja ho veus! tinc una carrera i faig de xofer, i per a res del món no em canviaria per cap ric! Coses de la vida! Millor dit, coses de l'amor!

-De l'amor, dius?

-Sí, de l'amor! Veuràs que quan vaig acabar la carrera vaig enamorar-me com s'enamoren els esperits nobles i elevats per una cultura refinada. Perdona la vanitat! No res, vam festejar com estudiants i vam estimar-nos com gent granada. Conflictic!... El de sempre. Que la noia no era com el meu pare volia; més posició, més prestigi!... ¡Ja saps que els pares veuen la felicitat en els diners! Quan diuen que En Tal fa un bon casament, ¡pensa que vol dir que fa un bon negoci financier! M'explico?

-Sí, segueix! No t'aturis!

-Jo penso que un bon casament és el que respon a la meva màxima que diu: ¡cerca una dona bona que t'estimi!

-Està bé!

-Varen començar els discursos, després les amenaces, més tard les prohibicions i a la fi em van desterrar, i ja em tens a mi avorrint-me en un despatx de Madrid sense oblidar aquella noia i que per a mi era la més bona i la que més m'agradava. Jo submís, en més d'un moment vaig sentir ganes d'obeir els consells del meu pare. ¡Creu-me que jo era el primer de lamentar que la dona que jo estimava no fos del gust del meu pare! I per altra part, ¡jo no podia sacrificar un amor de dona per un caprici del meu pare! No hi havia solució. Les discussions cada dia ens allunyaren més. Seràs un desgraciat! -em deia ell- i jo li responia: ¿Que ho ha estat vostè amb la mare que no era rica? -Gran escàndol.- ¡Això és faltar al respecte. Tú no tens món!- i fins un altra baralla no ens dèiem res. Jo, francament crec que amb l'amor no s'hi poden fer jocs. L'amor és massa gran i la vida és massa curta. Pel poc temps que un home és a la terra cal restar-hi com un cavaller! Ves si jo havia de casar-me amb una dona del gust del meu pare! ¿i si després era desgraciat? quina recança tota la vida! El meu pare des del fossar, ¿quin remei m'hi haguera donat?

-Què vas fer, doncs?- va preguntar En Martí amb neguit.

-Mira, casar-me amb la dona que jo estimava i com que no tenia cabals em vaig associar amb un senyor i vam comprar aquest auto; i visc feliç! ¡Tinc la felicitat de veure una dona joiosa de mi, valenta dels sofriments de la vida, que s'estima el meu fill com una fera i que té per a mi una fidelitat feréstega! ¿Què més vols en aquest món? ¿Jo havia de llançar aquest tresor a l'oblit, com qui llença un gat sobrer a la mar? ¡No hi ha res com veure's convertit en il·lusió d'una dona que tu estimes! A casa, quan hi arribo, tot es torna un triomf, com si vingués de la guerra victoriós. I jo quan torno amb el guany del dia em sento venturós! ¡Tu no saps el plaer que fa sentir el plany de la dona que estimes! Aquell «reposa, seu, no et cansis» val tot un dia de treball! i després...

-Prou!- va interrompre En Martí follament.

-Veus? com tu també sents la indignació! ¡Ara al meu pare, li sap greu i no gosa ni mirar-me! ¡I jo no perdo les esperances d'arribar a ésser un home de lletres! ¡La meva dona és per a mi un esclat d'esperances!

-He dit prou!- Va repetir En Martí donant un cop a la taula que féu trontollar la vaixela.

-Què vols dir? No t'entenc!- digué son company tot confòs.

-M'has ben lluit! Aquesta em faltava avui!- va dir En Martí passant-se la mà per sa frontalera arrugada per la pena.

-Què vols dir?

-No res, no res! M'has ben lluit!... Anem!

-Menja! No has menjat res!

-Anem!

-Menja una mica!

-Prou! ¿Què ets l'administrador del meu ventrell?- i alçant-se tot enfellonit d'una revolada va asseure's al seient de l'auto darrera mateix del lloc ocupat pel xofer. En Miquel Pons tot consirós va agafar el volant i amb una veu tímida va dir: -On vol anar?

-No ho sé; avall, cap a la plaça de Catalunya!

L'auto, després de trontollar una estona, es posà a córrer alçant un núvol de pols que s'ajeia mandrosament damunt els roserars que ornaven el camí.

En Martí plorava sigil·losament capjup, amb el cor entristit i la pensa tenebrosa. Veia la seva vida com una desventura i havia de resignar-se a viure amb el mateix heroisme que els que han de resignar-se a morir! Ell havia tingut una dona fervorosa per l'amor, i ara anava a mullerar-se amb una dona que sentia l'amor com un esport o una distracció banal. El seu amic tenia raó; l'amor és massa gran i la vida massa curta per no fer les coses com un cavaller. ¡En Martí volia una dona que sentís l'estimació com una devoció, que fes de la casa un temple on per oracions florissin els somriures, on il·luminessin les claredats de les mirades amoroses i per música solemnia s'hi sentissin els murmuris de les besades! La dona malastruga que ell festejava glatia sempre per l'èxit de la seva bellor i mirava la casa com un cau xuclador dels seus encants i en fugia sempre cercant en l'aire els murmuris de la lloança i en les mirades les guspises de l'admiració que abrandessin el foc de la seva vanitat sempre famolenca. En els col·lotges allunyats de les multituds, la seva promesa era una dona aspra i trista com un ermot, i tan bon punt hi havia uns ulls que la guaitessin esdevenia com un camp florit de gràcies i manyagueries.

Quin rosec! En Martí es veia com una voliana que volta prop d'un llum i que de sobte cau amb les ales cremades; llavors, caigut, sense llibertat, sol, eternament sol, sense una missió per a complir en tota la vida, ¡quina fredor li entraria al seu cor! ¡Com aniria suplicant una guspisa reviscoladora lluny de sa casa curulla de riqueses! ¡Com se li emplenaria el cor de penediments d'haver dubtat de fer un bé per covardia i egoisme! Davant del bé mai no ha de flamejar la tremolor del dubte, perquè tot seguit de complir una bona obra resplendeix el premi del venturós contentament, de la vivificant alegria i de la florida de somriures que endolceixen els llavis frisosos en trenar la cançó de la puixança de l'esperit esponerós.

Posseir una voluntat de dona! En Martí deia que era gairebé impossible posseir una voluntat, tot lo més un bocí! I ell en va posseir una de voluntat fins al sacrifici i ara a tothora bull dintre seu la recança de no haver-la conservada blanament en l'estoig de l'estimació lluny de les traves que la vida de ric li havia posat.

Així, pensatiu passà pels carrers forans de la ciutat, acorat i retut, tement la mirada de les treballadores que vistosament abillades anaven a la tasca emmirallant llur gaiesia en els aparadors de les botigues luxoses. En Martí fins tenia ganes de fondre's avergonyit i fins li semblava que li cridaven - Covard! - Egoista! -¡Recorda't de la pobre mare del teu fill! Covard! Egoista! L'alegria del teu xofer serà l'enveja de la teva vida!...

Tan bon punt foren a la plaça de Catalunya En Martí va tustar el muscle d'En Pons, dient-li:

-Atura't! Quan te dec?- i mirà el taxis que duia la bandereta alçada.

-No res!

-Ah! Això no pot ser!...

-És inútil, no et cobraré res! ¡El que em sap greu és que t'he molestat i no sé com!

En Martí, home sempre esplèndid amb els humils, va enutjar-se en lloc d'agrair la gentilesa del seu amic de col·legi i gorgolà entre dents: -Avui tot em surt malament! ¡Així m'aixafessin aquí mateix! Així s'acabarien tants martiris!

El seu company resta confòs i fent-li una rialleta va pendre comiat d'En Martí, que li semblà un rampellut incompreensible i violent! Tot seguit posa el senyal de *libre* i uns nuvis estrangers van pujar a l'auto fent unes grans rialles.

En Martí penedit del seu enuig, va atansar-s'hi compadit del seu company, que havia maltractat, però tot seguit l'auto va perdre's entre el garbuix del tràfec eixordador de la ciutat i més enfellonit, s'encaminà devés el Continental i va asseure's a una taula arrezerada on havia passat moltes hores sentint els seus amics que passaven la vida tot esperant allà l'hora de dinar; al còrcol, l'hora de sopar; al teatre, l'hora de dormir, i així esperant sempre els passaven els anys fins que la mort els triava per al seu feix i se'ls en duia sense que haguessin fet res per la pàtria o el proïsme que hom pogués agrair tot levant-se el capell al pas de la corrua funerària.

Tan bell punt fou assegut, un mosso va demanar-li què volia pendre mirant-lo de fit i passant un tovalló per damunt la taula. Després s'hi acostà un de la colla dels inútils, i fent-li grans alegrois li digué:

-Ola Martí! Que ja ets casat?

-No.

-Quina alegria !

-Per què?

-Perquè no t'he fet el regal i volia dir-te què et fa falta.

-No res!

-Que ja haveu renyit? ¿Què tens, tan emmurriat?

-Creu-me que avui tot ho tiraria a rodar!

-Mira, si vols renyir m'ho dius i al cap de mitja hora de deixar la teva promesa jo li faré l'amor. Quina dona! Guapa, elegant, rica; ¿què més vols? ¡Demés els teus sogres aviat tindran l'amabilitat de morir-se i llavors, tira peixet! quina mina! No sé què més vols? ¡De massa et queixes! Ja ho saps, si la deixes m'hi declaro!

-Sempre seràs ximple!

-I tu massa intel·lectual! ¿Encara et fan tanta enveja els tontos que treballen? Bé, noi; ¡si no fas més bona cara, marxo! ¿Un home com tu de malhumor? ¿Qué potser la teva promesa no sap prou literatura per a parlar amb tu? ¡Com que tu et penses ser un esperit selecte! No t'hi encaparris; avui el casament és una operació comercial. ¡Hi ha diner, les altres coses ja vindran, i si no vénen ja se sap que tot no pot ser en aquest món!

-Potser tens raó!

-Sense potser! Amb el diner tot se fa!- deia un elegant d'aquells que gasten molt i no se li sap cap patrimoni.

En Martí deixà transcórrer les hores lentes assegut sense respondre al seu company que sense sospitar-ho l'anava tranquil·litzant dels seus turments. Ara ja no enyorava els temps en què la seva ànima reposava en la blanor de les il·lusions de la juvenesa, i un diria que havia esdevingut balb a les emocions passades amb l'amic xofer, perquè començà de bromejar amb les bitlletaires sospitoses que li oferien la sort. Es vulgaritzava. L'aroma de son esperit moria en aquell ambient d'immoralitat i galloferia.

-Què fas aquesta nit?

-El que tu vulguis. No, el que jo vulgui; vull anar al circ a veure els pallassos! ¡Em fan il·lusió i trobo que fa estiu! ¡Demés s'està fresc i no reca marxar! Demà tinc molta feina! ¡Avui no he fet res!... res!... Quin dia tant esgarrat!... I tantes coses com havia de fer!...

III.

Quan En Martí va entrar al teatre tot just començaven la rastellera de *números* que omplenaven un programa de tres parts amb els corresponents *descansos* de reglament. Sol va entrar, va seure i amb una il·lusió infantívola, tot encuriós, es disposà a passar una nit distreta.

De primer, sortí una dona lletja que amb una rialleta perennal feia dalt d'un trapezi una munió d'equilibris. Es gronxava dreta sense agafar-se a les cordes; després, agenollada, després, amb un sol peu i a la fi, tot gronxant-se, agafà amb ses dents el mocador que deixà a la barra del trapezi. A cada nova varietat d'equilibri, un acatament, una rialla més intensa i un lleu picament de mans sempre eixit del mateix indret del públic. La música no callava mai. Tres saltirons finals i el públic li tributà un picament de mans més general. Era una malaltissa demostració de pietat.

En Martí va picar de mans amb una amargor plena de tristesa. Quina llàstima! Pobra dona! La misèria i la lletjor l'havien llançada al mig del circ talment com una víctima romana donada a les feres famejants, i ella trèmola i avergonyida, fingint una serenor i una alegrança que no tenia, es guanyava un mos de pa... ¡i un fracàs com a dona i com artista!

Després d'altres exercicis, sense interès, eixiren tres jovencells espigats, joiosos, riallers i bellugadissos. El públic els va rebre amb una gran onada de goig. L'èxit era per ells, que tothom esperava amb ànsia.

Al so d'una música triomfal i alegroia els tres jovencells començaren de fer una munió de salts que van encisar el públic. Tantost finien llur tasca perillosa, l'esclat d'entusiasme ressonava per tot el teatre. El més jove dels artistes feia uns acataments plens d'agraïment. De sobte, la música emmudí. El públic no respirava. L'emoció planava damunt la multitud. Anaven a fer el doble salt mortal. En el silenci de la sala se sentí un -up!- i el més petit, volà pels aires donant dues voltes i restà dempeus, rialler i triomfal, mentre la gentada els aclamava i la música entonava un pas doble rioler. En Martí

sentí uns grius de fred i no pogué picar de mans, romangué eternit sense saber per què. Son cor floria una llàstima i en sos ulls es congriaven les brillantors de dues llàgrimes que anaven creixent amb les ovacions que el públic feia als tres joves artistes. L'espectador que ocupava el seient del seu costat, bo i tocant-li el colze li digué:

-¡Qui diria que aquest noi sigui fill d'aquella dona tan *mala sombra* que ha sortit primer!

-Fill seu?- va fer En Martí amb curiositat.

-¡Sí, és un bon fill que no vol treballar si no contracten la seva mare!

-I el seu pare?

-Oh! Qui sap on para! ¡Va abandonar-los i la misèria se'ls menjava! Jo els conec. Veu? ¡Aquest pobre xicot ja ha estat dues vegades a l'hospital!

-Per què?

-Home de caigudes! ¡No sempre surt bé això de fer salts!

-Bona nit! No vull ésser còmplice d'una tragèdia- Va dir En Martí amb un to sec i el seu veí restà astorat mormolant. -¡Si és boig que el tanquin!- i es recolzà còmodament tot mastegant el seu cigar apagat.

Quan En Martí va sortir del circ semblava un orat defallit pels desvaris. Retut per ses remembrances, davant d'aquella dona i aquell fill miseriosos i abandonats, se sentí agullonat per la tortura del penediment. Ell tenia un fill que veia com el del circ fent salts mortals i maleint el pare que s'havia allunyat del seu costat! Això era monstruós. Ell era un malvat. I recordant la conversa del xofer va arribar a casa seva i es llançà a la poltrona i exclamà estemordit: -No puc més!- ¡I trencà en un plor sense conhort!

-La meva vida és una mort lenta! ¡El meu casament serà un enterrament sense fi! ¡no puc més! no puc més!- Exclamava el pobre dissortat i a la fi va adormir-se afadigat i enfeblit, i somià que es moria dolçament auriolat d'una confortant alegrança!

Amb l'ànima marcida per la dolor, els ulls emmusteïts, colltorçat i macilent, En Martí marxà de la ciutat devés el poble, on encara havia de romandre fins als jorns darrers de setembre. Talment En Martí era com una flor boscana que mor enyoradissa en l'ambient d'una estada closa i que sobtadament es reviscola en tornar a l'aire vivificant de l'alba, en sentir la frescor del rou i en veure l'aigua gemada dels xaragalls. En Martí davant la mar esplendent, les claredats del cel i la beutat de la seva promesa, agullonat per la gelosia que li féu deixondir un nou foraster elegant, es lliurà a la vanitat i a poc a poc se li esmoreïren les lluites que en l'anada a ciutat s'havien congriat en son cor. La por al ridícul se li arrelà i fingia més que mai una estimació que no sentia. Per altra part la seva promesa, deessa de la colònia d'aquell poble, semblava cada dia més íntima, com si tingués una miqueta de cor i sos ulls, ultra donar encís, poguessin llevar una llàgrima d'amor.

Apaivagats els neguits, En Martí restava com enlluernat i amb el tràfec de les noccs no féu cabal de sos escrúpols i sense saber com havia passat el temps, tingué el surt de l'esglai, quan la seva mare li digué plorosa atansant la testa venerable a son front. - ¡Fill, demà ja no seràs a casa! Que sola que em veuré!- I les llàgrimes de la mare, eixides del fons del cor, van lliscar lentament per la faç d'En Martí com si li fessin una manyaga!

IV.

En l'aire se sentia la frisança d'un esdeveniment. Tota la placeta que hi ha davant l'església de la Mercè tenia la polidesa de les festes, neta, escombrada de poc i regada curosament. Les pobres de l'entrada del temple semblaven més joves, menys miserioses i menys malaltisses. Els escolans ajudaven les misses més distrets, guaitant els homes que garlant en veu alta, guarnien l'església amb tota pompa. L'altar major era ple de flors aromoses, de ciris nous, de canalobres lluents, de catifes blanques que xuclaven les remors dels que hi passaven pel damunt. Les aranyes penjades al sostre pujaven i baixaven silencioses i curulles de ciris encesos. A cada cantó del presbiteri uns bambús gegantins es movien amb elegància enlairant una munió de flors artificials fetes de paper de colors esblaimats. En tot es flairava la sentor de la festa. Les noccs d'En Martí eren esperades amb desfici; el neguit torturava les ànimes, contorbava els ulls, i feia frisar els cors.

L'hora és arribada. La catifa ja surt fins al carrer entre un rest de testos arrengrerats. Fa bella estona que ja ha arribat la primera tafanera, una soltera prima, xuclada per l'enveja, que va a veure totes les noccs sense perdre l'esperança d'una dia ésser ella la reina de la festa, malgrat viure òrfena de tota

gràcia femenina. En poca estona el temple s'ha emplenat de mares amb llurs filles que adalerades de trobar un lloc, se senyen tot enraonant i passen per davant la capella del Santíssim sense fer cap acatament. Un cop arrengrerades, sense fer una guspira d'oració es venten frenèticament i parlen de les robes que han vist a casa la núvia els dies d'exposició. Un murmuri d'impietat passa per l'aire com una ombra de pecat. De tant en tant, els ulls esgarden l'entrada freturosos de veure-hi arribar la gent del casament.

A la fi se sent el potejar dels cavalls del primer cotxe que s'atansa i tota la multitud es mou amb un gest de curiositat mal continguda. Els cavalls s'aturen davant mateix de l'entrada, salta el lacai, es lleva el barret de copa que duu ficat fins a les orelles i obre la portella ceremoniosament. Surt el nuvi, després sa mare, tota enternida, el pare panxut i crespat de bigoti, i tots avergonyits, passen de pressa i silenciosos entre els centenars d'ulls que se'ls miren adaleradament per no perdre cap detall de les cares, vestits i joies.

-¡Mira la mare, quin vestit tant bo que porta! Quina blonda! Tot és seda!

-¡Aquest vestit al *menos* costa dos cents duros!

-Ai senyor! qui l'ha vista i la veu! ¡Quan despatxava darrera el taulell es deia Pepeta, ara es diu *Pepita* que és més fi!

-Però jo sempre li dic Pepeta!

-Res! Ells fent teixits i una mica de *contrabando* s'han fet milionaris.

-Veu? el seu fill és més fi!

-Ui! quina diferència! El noi és molt intel·ligent. ¡Escriu, dibuixa bé, li agrada la música! I la seva pena és que li facin fer de comerciant. Tenen cada disgust!

-I tan rics! Tothom en passa una o altra!

-¡Els diners no fan la felicitat, senyora Tusquets!

-Ja té raó ja! I qui és la núvia?

-És una noia a la moderna! Molt elegant, molt presumida, cabell tenyit, molt tenyit, parla tres llengües i no sap fer una truita. ¡I de diners, a cabassos!

Entretant a cada cotxe que s'aturava passava un glop d'invitats, els uns, mirant a terra tots vergonyosos, els altres, fingint que miraven un recó de l'església amb gran atenció. En Martí endiumenjat i primorosament pentinat es passejava per la sagristia mirant de tant en tant el rellotge. Un invitat se li acosta per dir-li quelcom que ell agraeix amb un somriure gebrat i torna a passejar-se desficiós com si tingués un neguit i volgués haver finit la cerimònia per esvair un pensament agullonador. Sentia al seu damunt la mirada espalmadora dels ulls de Déu que li deien: què fas, Martí? i son cor anorreat no responia.

Tot d'una, passa per l'església l'oreig de l'emoció.

-La núvia!

Un escolanet que havia romàs a l'entrada en veure arribar el cotxe de la núvia toca una campaneta i l'orgue esclata en un himne eixordador i triomfal que com un tro de tempesta rodola per l'aire embalsamat del temple. La gentada fou presa d'una mena de desvari; les noies es posaren dretes damunt les cadires, les mares estiraven les testes cercant entre la gent una clariana per veure el pas majestuós de la núvia. Amb els ulls baixos, fent bracet del seu pare passa entre la gent que la mirava de cap a peus: les mares amb una mena de goig emocionador que les feia somriure ploroses; les damiselles amb una mena de dolça enveja i de respecte alhora; la modista neguitosa perquè li semblava que caminava massa de pressa i no lluïa prou la seva obra exquisida. Així avançà la núvia seguida de totes les mirades i fou rebuda pels esguards dels que l'esperaven al presbiteri. Bon punt va arribar-hi s'alçà el vel i es posà al lloc que li pertocava. En Martí s'hi atansà per a dir-li una amoreta. Ella li respongué tota enquimerada:

-No em diguis res, que estic indignada. M'han trepitjat el vestit!

En Martí va restar esmaperdut i es posà rera el seu reclinatori. Tothom va seure. Un capellà eixí amb uns papers a les mans, es posà al bell mig de l'altar i començà a llegir en veu baixa. En aquell moment sortí de la sagristia un escolanet tan petit i escotorit que tots els convidats van mirar-lo amb somriure de simpatia.

En Martí va restar sangglaçat; sos ulls van clavar-se en aquell infantó que amb una veu deliciosa anava responent en llatí a la veu del capellà. Feia esclafir i compadir a tots els que el sentien.

-Pobret!

-Quina preciositat de criatura!

-Pobre infantó!

El nuvi mirava d'un cantó a l'altre, talment com un naufrag que cerqués una mà salvadora entre les ones furients del temperi. Les seves mans li tremolaven, sa faç esdevingué freda i una suor d'agònic li amarà la seva frontallera arrugada. Aquell escolanet era el seu fill!

En Martí aterrat cercà adelaradament uns ulls que el miressin. Tothom escoltava capbaix o mirava encisat l'escolanet.

I vingué aquell instant en què el capellà demana si hi ha qualche impediment perquè les noces segueixin endavant, i un silenci esglaiador va voltar l'ànima d'En Martí que fou atuïda per una rufacada de pensaments, El noi del circ abandonat pel seu pare, el record de xofer venturós, la serenitat de la seva promesa vanitosa i sense amor, l'estimació heroica de la mare del seu fill, la terror de la vida plena per sempre més de l'amargor d'un penediment feridor, van sacsejar cruelment el cor d'En Martí que tot transpostat avançà vers el capellà dient en veu baixa:

-Un moment!

-Endavant!... Endavant!...- va interrompre enquimerat el seu pare.

-No puc més- exclamà En Martí amb una veu ronca que feia feredat. I agafant l'escolanet en sos braços i besant-lo frenèticament s'encarà amb el seu pare i va dir-li en un silenci punyent i aclaparador: -¡És el meu fill i no puc abandonarlo!- i fugí exasperat per la porta de la sagristia.

-On vas, desgraciat? ¡et jugues el teu esdevenidor!- li cridà follament el seu pare.

-A casar-me amb la mare del meu fill! ¡Que les millors riqueses de la vida són els tresors de l'ànima! Mil cops pobre i feliç que ric i mort de tristesa!

Tots els convidats s'estremiren d'esglai. La núvia va esqueixar el vel amb follia. El seu pare s'encarà amb el pare d'En Martí dient- li amb els punys closos: -Això és una infàmia!- Les mares plorant van arribar a la sagristia i allà van caure sense sentits. La multitud de l'església es va remoure com una fera ferida mortalment. Els plors i els xiscles, es barrejaven amb els crits dels padrins i els del capellà, que els descompartia cridant:

-Per pietat! que són a la casa del Senyor!...

I En Martí, plorant d'alegria, corria carrers enllà abraçant el seu fill i dient-li: -Fill meu!... Fill meu!... ara sí que tindràs pare!... ¡M'has salvat! m'has salvat! fill del cor!

I així arribà a casa de la mare del seu fill, esbufegant i plorós trucà a la porta humil d'aquell piset alt i petit on tot el matí la dona que estimava, havia romàs cargolada per la tristor i sacsejada pel plor. Duia la cabellera estesa i els ulls plens d'ànima; les seves nines eren amarades d'una beutat espiritual corprenedora. Era com una màrtir que sofria en el silenci d'una resignació superba. -Jo no sóc prou per ell! ¡Son pare el mana!- i lluny de tota rancúnia, son cor es retorcia de dolor.

En sentir la porta, va anar per obrir i En Martí quan sentí la remor dels passos que s'atansaven, va cridar ple d'emoció: -Sóc En Martí!- i la dona sentint uns grius de fred, obri de sobte encuriosida. En Martí se li agenollà amb el seu fill i trèmolós d'emoció exclamà: -¡Sóc teu per a sempre! Perdona'm!

I la dona de cor, que havia plorat hores llargues de solitud, tenia els ulls espremutats i com que no tingués llàgrimes per a plorar d'alegria, li donà per riure esbojerradament; i aquella rialla fresca, sonora i triomfal restà per sempre més viva i esponerosa en el cor venturós d'En Martí!

L'ANIMA PUNIDA. (Contalla)

Elsa, la dona encís, ha volgut anar tota sola per la mar. El vent ha inflat les veles com si a la petita nau hi anés un marí coratjós i bregat. Elsa ha casat l'escota, ha servat el timó i ha posat el vaixell proa a vent; s'han obert dos braços d'escuma, i la petita nau, fent cabussos victoriosos s'ha allunyat, i Elsa reia esbojerradament, i rient rient, les veles es feien petites, tan petites, que de terra estant ja no es

veien.

Elsa, la joia esplendorosa de la joventut, la damisel·la tota bellor, va sola per la mar. A terra, ploren penedits d'haver respectat la seva voluntat, els seus amadors. La seva gosadia ha deixat tota una estela de temors: els ulls, miren al cel implorants, els cors es retorcen adolorits, els sospirs fugen del llavis, assedegats de besar-la, i les llàgrimes es posen davant les nines desfocades de veure Elsa, la dona ideal que fuig escampant rialles per l'enlluernadora solitud de la mar esbullada pel vent.

Elsa és petita, fina, lleugera i bella. ¡És un ceptre de formosor, un goig inefable, una tija exquisida, un enfillall de gràcies, una toia de sublimitats! Amb els seus ulls entra a les ànimes, amb la seva veu entra als cors, amb la seva beutat esclavitzava les nines de tots els que la miren. Elsa, petita, fina, lleugera i bella, no té altre amor que la seva formosor. ¡Si li cau un cabell, plora tres dies, si una ungla se li ratlla, sospira deu nits, si li neix una arruga, malalteja un mes! Elsa, la donzella ocellet, sols té por de tornar-se vella i veure com s'esblaimen les seves gràcies i esdevé com una flor mústiga. Per això quan fa anys, plora tot el dia, i es cobreix de roses, perquè quan toca l'hora del seu naixement les batallades no panseixin son rostre de setí rosat. Elsa, la dona encís, és sempre voltada d'amors que no vol escoltar; té por que les besades li apaguin la frescor, té por que un sospir pregon li despentini el cap, té por que una abraçada li desllorigui el cos!

Elsa, la verge escaient, petita, fina, gràcil i sempre bella, només roman serena davant els seus espills. Són els ulls que més li plauen perquè no sospiren, ni besen, ni fan abraçades i sempre li diuen que és bella com mai. Agençada i gorja-florida no gosa moure's per mor de no deslluir-se, i roman extasiat-se en sa bellor emmirallada.

Elsa!... Senyor del cel!... ¡ja no és a la nau!... ¡Mireu com van les veles d'un cantó a l'altre!... ¡i com la petita nau vira sense una mà que governi el timó!... ¡Elsa ha caigut a la mar rient esbojarradament i les onades l'han colgada fent escuma mig embriagades per la remor del vent!... ¡Elsa, petita, fina, lleugera i cada jorn més bella!... ¡què serà de ta beutat i dels enamorats sense fi!... ¡Negar-se com es neguen els homes i les dones que no són petits, ni fins, ni lleugers, ni encisadors com ella!

Elsa!... ¡surt tan sols un instant a rebre el comiat triomfal dels esguards, els besars i els sospirs que els enamorats t'adrecen morint-se d'amor per tu!... Passen les onades forçudes, brolla de les blavors l'escuma vivent, s'alça la ventada amb sonoritats esplendoroses... ¡i Elsa, en lloc!

Sabanell és la platja més valenta del món. Les platges s'obren amoroses a la mar i prenen la forma d'una mitja lluna com si obrissin els braços per estimar. Sabanell és la platja del coratge; ella surt ardida mar en fora sense roques que li facin d'escut, i porta al seu damunt una pineda confiada i olorosa, i és enjoiada per les verdors d'un llac. La mar al seu davant té les foscors de la ira i li envia les onades més fortes del seu fons i li llança les ventades més fredes del seu pit i li remou la sorra amb mà torturadora. Sabanell no reula i treu la faç mar endins. I les canyes del seu areny s'alcen dretes com cabells eriçats per la paor de les lluites. Davant de Sabanell, la platja coratjosa que sempre roman deserta en les roncors del vent, les ones s'hi ajeuen fent ventalls d'escuma que puguen i baixen i es fonen tot seguit. La sorra és tota llisa de tanta solitud. Sols s'hi veuen les petjades que les gavines i els ànecs deixen en l'arena que les pluges han anat polint.

Ara al lluny es veu negrejar una cosa que puja i baixa i s'atansa amb lentitud. Com que es fa fosc, aqueixa lentitud es fa basardosa. La tenebra s'acosta més de pressa que el cos que puja i baixa. L'aire ha perdut la transparència, el cel la blavor, i el neguit es fa lloc en les ànimes i regna per tot, com el cant dels grills.

El cadàver que negrejava, ja rodola per damunt la sorra humida; ara puja, ara baixa, s'atura, com si dubtés entre passar la nit al ras o restar en terra ferma o no deixar el bres de l'onada i la remor somiosa de l'aigua. ¡És Elsa morta!... servant encara tota la delícia de la seva elegància i tot l'encís de la seva bellesa augusta. Reposa en la sorra amb la lassitud de la mort! La fredor de sa carn jove, corglaça; la mirada morta en ses seves nines obertes i cegues a tota clarícia, fa defallir. Fulguren les brillantors de ses dents entre sos llavis muts eternament; sols la cabellera, encara vivent, oneja amb gentilesa dins l'aigua que la remou amb suavitat com si fes una manyaga amorosa. ¡Elsa és morta i la seva ànima resta al costat del seu cos!

Així que ve la mort, l'esperit, amb la força de les flames i del fum, puja!... ¡L'ànima de la divina Elsa era tan pesant que anà al fons de la mar! Quina feresa, quina fosc d'espluga, quina gebror de cavorca i quina paor entre les roques del fons que semblaven gegants adormits per la fatilleria diabòlica. Elsa tota arrupida i plorosa, pietosament va cridar els dofins que passaven travessant les onades, cossant els peixos d'argent, i els dofins enternits, tots tristos i endolats i seriosos varen escoltar l'ànima atuída de la gentil donzella.

-Dofins!... Porteu-me a terra!- va suplicar planyívolament.

Els dofins submisos, resignats i amatents, van dur el cadàver devés la terra i el deixaren damunt l'onada blana porp del rompent de la platja de Sabanell.

Ara que és a la platja i ve la nit, l'animeta d'Elsa, poruga i desolada, tremola de fred i mira temerosa la solitud que a poc a poc es torna tenebrosa i freda. ¡L'ànima d'Elsa, vetlla el seu cos, encara joiosa de la seva beutat corprenedora, vetlla la seva gerdor gloriosa, encara galejant i escotorida! ¡Ha passat la mort sense desfer ses perfeccions exquisides, sense esgarriar ses harmonies reblertes de gràcia! ¿I si la nit no fos tan bondadosa amb ella? I si el sol de l'endemà la descobreix plena de rosada? -Un aixopluc!- demana Elsa, i cerca endebades. Tot és planúria i l'aixopluc no es troba. Allà es veu un llumet! ¡quin goig!... ¡un llumet que viu en mig la foscor solitària, és tot un racés, tot un raig d'esperança per al pobre desvalgut! L'ànima d'Elsa hi va adalerada, i... era una cuca de llum que amb el seu foc sense caliu il·luminava les herbes.

-Cuca de llum! ¡si em fessis claror tota la nit! Tinc una por! tot és tan fosc! ¡i tinc una por que els papaus de la nit facin malbé el meu cos que és una joia!

La cuca de llum, fent més claror que mai, va anar-hi renouera, i la seguiren, cantant, tota una rua de grills, xiulant, tot un aplec de tòtils, i, consirosos, tota una host de banyarriquers, tores i marietes que van voltar el cadàver d'Elsa i el vetllaren fins a trenc d'alba. Entretant les rates pinyades amb llur vol indecís dibuixaven en les tenebres unes garlandes plenes de misteri.

Elsa així passà la nit menys afligida, i, quan llustrejava, veié meravellada que la mar l'havia deixat damunt la sorra a poc a poc, com si tingués por de desvetllar-la, amb els braços ben posats per amor que ella no patís, la cabellera estesa, per amor que fos ben gaia; ¡i les ones al seu davant eren tan petites que semblaven agenollades, com si, penedides d'haver-la occit, li demanessin perdó!

El sol ha eixit! La mar es mou i gronxa la claror naixent. L'aigua es torna de color de cel i el cel es torna de color de foc. L'aire s'omple d'una pau excelsa i de claredats vivificants.

Tot s'omple de vida i el cos d'Elsa no es mou i és fred i sembla marcit. La xardor del sol li fon la bellesa lentament.

L'ànima d'Elsa sent una angúnia intensa; amb una fulla d'arbre pren aigua de mar per mullar-se els ulls que se li entelen i amb una alga amarada es xopa els llavis que se li tornen esblaimats i emmusteïts, i amb un desfici de delirant, lluita amb una mosca vironera que volta remorosa per damunt el seu cos mort.

La mort!... la mort és la nit de la bellesa! Elsa tan escaient i lluminosa, i la nit de les teves gràcies et lleva la blancor de vori, t'apaga la brillantor dels teus ulls, t'arrabassa la frescor dels teus llavis i a poc a poc et farà terriblement repugnant! L'animeta d'Elsa enutjada desvarieja de dolor. Remou la sorra cercant dues conquilles per cobrir els seus ulls i arrenca farigola, romaní, i fonoll per perfumar-se i pren sorra humida per tapar son cos negrenc. Elsa plora aterrada la mort del seu encís. Quina tortura!

Els seus sospirs i els seus sanglots feien entendre la sorra i tremolar els pins; i les ones, per no sentir-la, tot just arribaven, reculaven esporuguides i l'escuma es fonia tot seguit corferida! ¡Quin jorn tan llarg; les hores tenien la lentitud dels suplicis!

Torna a fosquejar. L'ànima d'Elsa jau retuda i si no fos immortal, hom diria que estava morint-se de sofriment i tristícia... Ja no gosava mirar el seu cos, sols plorava sense conhort estemordida.

Tot d'una es redreçà irada, com si una punyida la fiblés de sobte. Un corb lluent, negre i altiu, esguardà el seu cadàver. L'ànima de la gentil Elsa féu un xiscle paorós, i després, agemolida, folla i clement alhora, es posà davant del corb i li amanyagava el plomatge de dol i li afalagava el bec sinistre, i el corb amb una veu esquerdada, va dir, urcós:

-¡Tot el que jo em menjaré no s'ho menjaran els verms!...

Elsa fervorosa de la seva gaiesa, tremí esbarronada i s'alçà i es llançà a terra presa d'una exaltació boja, es posà a córrer platja enllà, entre les ombres de la nit que tornava més aclaparant que l'altra.

Caiet i alçant-se, afeblida per la dolor i la fatiga, arribà al poble i adaleradament cercà la casa del batlle. Va entrar-hi pel forat de la clau, seguí totes les estades i a la fi el trobà adormit en la blanor d'un llit de capçal alterós i ple d'ornats de coloraines fines. Elsa, xisclant, tant com podia, va dir:

-Senyor batlle!... Senyor batlle!... Pietat! El meu cos és abandonat! Un aixopluc!...

El batlle va moure's ensunyat, obrí sos ulls en la fosca, alçà el cap del coixí i escoltà una bella estona. Ses oïdes s'ompliren de silenci i es tornà a adormir i passà una nit regirosa.

L'ànima d'Elsa féu cap a la casa del fosser. Hi va entrar per la gattonera i el va trobar fent una bacaina prop de la cuina amb una pipa apagada a la mà. Se li acostà a l'orella í va cridar-li:

-Bon fosser; ¡janeu tot seguit a Sabanell que hi ha un mort sense enterrar! ¡Tanqueu-lo en una caixa que encara és un tresor! Cuíteu! Bon fosser, tingueu pietat de mon cos!...

El fosser va deixondir-se tot esglaiat, mirà la seva dona i li digué amb astorament:

-Que m'has cridat?

-Jo?... No!...

-Quina llei de cosa m'ha passat!...

-Somiaves!... Vés al llit, vés!...

El fosser, avergonyit d'haver passat por, seguí tota la casa consirós, amb un gresol penjat al dit. Mirà sota dels llits, dins de tots els armaris, dalt de les golfes, i, a la fi, entrà a la seva cambra guaitant amb feresa les ombres del seu voltant.

L'ànima d'Elsa consumida i anguniosa, passà pels carrers i places del poble adormit fins que va albirar una finestra il·luminada. Era casa del metge. Hi entrà per la xemeneia i el trobà tot capficat llegint. Li tapà els ulls, li va cloure la boca i li tancà el llibre. El metge espaordit va alçar-se.

-Vés a Sabanell. Hi ha un mort, ¡porta-li un remei que faci eterna la seva bellesa!- li digué l'ànima corferida.

I el metge sortí de casa seva esmaperdut.

Elsa va córrer platja enllà. Prop del seu cadàver hi havia un fanal encès i un home. En arribar-hi va veure el carrabiner que tapant-se la cara, amb el peu, cobria el seu cos de sorra.

Elsa, exhaurida, va caure sense sentits!

¡I una clariana es veié en el cel i els estels van separar-se per deixar passar dos àngels que van davallar fins a la platja i alçaren de la sorra l'ànima d'Elsa, la dona ideal, la joia esplendorosa, la damisel·la bella, la verge escaient, la tija esquisida, la toia d'encisos, el goig inefable, la petita, la fina, la gràcil, la formosa!...

-Alça't!... Elsa, ¡el teu martiri terrenal ha finit! Lliura l'ànima a Déu!...

L'ànima d'Elsa va reviscolar-se. Mirà joiosa els dos àngels, el carrabiner, el seu cos picossat pels corbs famolencs i ple de verms terriblement repugnants, i romangué serena!

-Vina amb nosaltres al cel. Ara ja has purgat el pecat de la vanitat que t'ha fet anar l'ànima a fons. La teva presumpció ja és humiliada! Ara anem a guarir-te les nafres dels sofriments. Vina amb nosaltres al cel!... vina!...

Elsa meravellada féu un sospir i un lleu somriure va clarejar en son esperit.

La seva existència havia estat curta, lluminosa i graciosa com la vida d'una guspira i, com una guspira, en morir es tornà cendra pesant i fosca! Ara purificada per la dolor, sentí aquella força que fa anar les flames sempre amunt, i sense voler es sentí enlairar-se!... enlairar-se!...

¡I els estels d'aquella nit van estremir-se de goig i feren una esgarrifança de claror celestial!...

(Blanes)

FI.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ÀNIMES ATUÏDES ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark.

Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic

work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in

such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.